

Irena Kaskipilvi

NÄKYVÄ KÄÄNTÄJÄ

Tapaustutkimus performatiivisesta käännöstilanteesta

TIIVISTELMÄ

Irena Kaskipilvi: Näkyvä kääntäjä: Tapaustutkimus performatiivisesta käännöstilanteesta
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriohjelma, englannin kääntämisen ja tulkkauksen
opintosuunta
Huhtikuu 2023

Tämän tutkielman tavoitteena on kartoittaa performatiivisen livekääntämistilanteen luonnetta. Tapaustutkimuksen kohteena on Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton osasto Tampereen kirjamesseilla eli Kirjafestareilla 3.–4.12.2022. Osastolla oli livekääntäjiä, jotka käänsivät valitsemaan tekstejä suurelle näytölle heijastettuna tehdäkseen kääntäjän työtä näkyvämmäksi suurelle yleisölle. Pyrin tutkielmassa vastaamaan kahteen tutkimuskysymykseen: 1. Millainen on tapahtuma, jossa käännetään liveyleisön edessä? 2. Minkälaista ammattikuvaa livekääntäjä esittää ja millaisin affektiivisin ja ruumiillisin keinoin?

Tutkimuksen teoreettinen tausta muodostuu neljän ydinkäsitteen yhdistelmästä, performatiivisuudesta, habituksesta, affektiivisuudesta ja ruumiillisuudesta. Näiden käsitteiden avulla pyrin tarkastelemaan, miltä livekääntäminen näytti, miltä se kääntäjistä tuntui, mikä motivoi heitä kääntämään liveyleisön edessä sekä minkälaista ammattikuvaa he välittivät tilanteessa. Aineiston keräsin etnografisen havainnoinnin ja teemahaastattelun yhdistelmällä. Olin Kirjafestareilla läsnä molempina päivinä ja havainnoin neljää kääntäjää ja heidän käyttäytymistään ja vuorovaikutustaan tilanteessa. Tapahtuman jälkeen toteutin yksilohaastattelut. Aineisto koostui kenttäpäiväkirjasta ja haastattelulitteraateista, jotka analysoin sisällönanalyysimenetelmällä.

Livekääntämistapahtuma erosi merkittävästi kääntäjän normaaleista olosuhteista. Kääntäjät poistuivat työhuoneistaan, joissa he tekevät työtä yksin tai tuttujen ihmisten ympäröimänä, ja työskentelivät sen sijaan messuvieraiden näkö- ja kuuloyhteyden päässä. Siten tapahtuma toi lukijoiden ulottuville käännöstuotteen lisäksi kääntämisen näkyvänä prosessina ja kääntäjän ruumiillisena ja affektiivisena yksilönä. Lopputuloksena oli näyttämön kaltainen tila, jossa kääntäjät esittivät työtään osittain autenttisesti ja osittain muunneltuna tilanteeseen sopivaksi.

Livekääntäjät pyrkivät tapahtumassa välittämään sekä asiantuntevaa ja asiallista että inhimillistä ammattikuvaa. Heidän toiminnassaan oli havaittavissa tasapainottelua näiden kahden tavoitteen välillä. He kävivät keskusteluja messuvieraiden kanssa kääntäjän näkyvyys- ja arvostushaasteista, asiantuntijuudesta ja koulutuksesta sekä erilaisista käännöshaasteista. Keskustelujen lisäksi he pyrkivät välittämään monipuolista kuvaa työstä tekstiensä kautta. He eivät kuitenkaan tuoneet tilanteeseen täysin aitoa kääntäjän habitusta yleisön nähtäväksi, sillä he tietoisesti pukeutuivat ja käyttäytyivät julkiseen tilanteeseen sopivasti ja säätelivät affektiivisiä ilmauksiaan. Heidän toimintaansa ohjasivat siis enemmän normaalin julkisen tilan sosiaaliset normit kuin motiivi täysin autenttisen kääntäjäkuvan välittämisestä. Tulokset toimivat mielenkiintoisena avauksena uudenlaisen performatiivisen kääntämisen tutkimukseen, ja jatkotutkimuksia voisi tehdä esimerkiksi laajemmalla aineistolla.

Avainsanat: performatiivisuus, habitus, affektit, affektiivisuus, ruumiillisuus, livekääntäminen

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkielman tavoitteet ja rakenne	2
1.2 Livekääntäminen kirjamessuilla	3
2 AFFEKTIIVINEN JA RUUMILLINEN LIVEKÄÄNTÄJÄ	8
2.1 Performatiivisuus	8
2.2 Habitus	9
2.3 Affektiivisuus ja ruumiillisuus	11
2.4 Käsitteiden keskinäinen suhde	17
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	19
3.1 Etnografinen tapaustutkimus	19
3.1.1 Havainnointi	20
3.1.2 Teemahaastattelu	22
3.1.3 Sisällönanalyysi	24
3.2 Tutkimuksen osallistujat	25
3.3 Tutkijapositioni ja tutkimusetiikka	27
4 TULOSTEN ESITTELY	30
4.1 Mikä motivoi livekääntäjiä?	30
4.2 Miltä livekääntäminen tuntui?	32
4.3 Miltä livekääntäminen näytti?	36
4.4 Miten livekääntäjät esittivät ammattiaan?	40
4.5 Yhteenveto	48
5 PÄÄTELMÄT	51
5.1 Millainen on livekääntämistapahtuma?	51

5.2 Minkälaista ammattikuvaa livekääntäjä esittää?.....	53
5.3 Pohdintaa.....	54
LÄHTEET	57
LIITTEET	61
Liite 1: Tutkimusesite	61
Liite 2: Suostumuslomake.....	62
ENGLISH SUMMARY	I
A VISIBLE TRANSLATOR	I
Introduction	i
Theoretical framework	ii
Methods and data	v
Key findings	vi
Conclusion.....	ix

1 JOHDANTO

Kääntäjän näkyvyys on vuosikymmenten ajan ollut käänösälalla suosittu aihe. Venuti keskusteli kääntäjän näkymättömyydestä urauurtavassa teoksessaan *The Translator's Invisibility* (1995), minkä jälkeen käänöstieteessä on keskusteltu paljon esimerkiksi vieraannuttavista käänösstrategioista, jotka tekevät kääntäjän työn näkyvämmäksi. Tänä päivänä keskustellaan usein kääntäjän näkyvyydestä muissa yhteyksissä, esimerkiksi kääntäjien nimistä suomennettujen teosten kannessa ja kirja-arvosteluissa. Näissä konteksteissa kuitenkin kääntäjän näkyvyys jää pitkälti tekstitasolle – mitä jos kääntäjä olisikin kirjaimellisesti näkyvä, tunteva ja ruumiillinen ihminen, jonka työ on nähtävissä aivan silmiemme edessä?

Tämän skenaarion ovat mahdollistaneet livekääntämistä järjestävät tahot. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto (SKTL) on osallistunut Suomessa järjestettäviin kirjamessuihin 2000-luvun alusta lähtien, ja mukana on ollut alusta alkaen livekääntäjiä, jotka kääntävät valitsemiaan tekstejä SKTL:n osastolla ja joiden käännöstyö heijastetaan ruudulle niin, että kirjamessujen yleisö saa erityisen tilaisuuden seurata luonnossa, miltä kirjallisuuden kääntäjien työ näyttää (Sivill & Päckilä 2023). SKTL:n livekääntämisen traditio on lähtöisin Helsingin kirjamessuilta, mutta Tampereellekin se rantautui heti, kun Tampereen kirjamessut eli Kirjafestarit järjestettiin ensimmäistä kertaa vuonna 2021. Vuonna 2022 Kirjafestarit järjestettiin Tampere-talossa 3.–4.12. Tapahtumaviikonlopussa juhlittiin kotimaista kirjallisuutta, ja se piti sisällään kirjailijahaastatteluja, paneeleita, puheenvuoroja ja luentoja ja muuta messuohjelmaa (Kirjafestarit s.d.) Tapahtumaviikonlopun noin sadan näytteilleasettajan joukossa oli tälläkin kertaa SKTL ja Tampereen paikallisosaston paikalle kutsumat livekääntäjät.

Kuten Kaisa Koskinen (2020, 99–100) kuvailee tutkimusaiheen inspiraationa olleessa teoksessa *Translation and Affect: Essays on Sticky Affects and Translational Affective Labour*, vaikka kääntäjällä on ruumis, joka on työn aikanakin läsnä, on kääntäminen siinä mielessä ruumiitonta toimintaa, että se on tyypillisesti muiden ihmisten aistiyhteyksien ulkopuolella, verrattuna esimerkiksi asioimistulkkaukseen, jota hän kuvailee ruumiilliseksi ja performatiiviseksi suoritukseksi. Olen itse SKTL:n toiminnassa mukana paikallisosaston toimikunnan opiskelijajäsenenä ja osallistuin myös Kirjafestareiden osaston järjestelyihin, joten kiinnostuin mahdollisuudesta yhdistää tapahtuma pro gradu -tutkielmaani ja tutkia tilannetta, joka poikkeaa

tästä Koskisen luonnehdinnasta ja jossa kääntäjän käännessuoritus tapahtuukin liveyleisön edessä ja on siten ruumiillisempaa. Halusin tutkia, miten yleisön läsnäolo vaikuttaa muun muassa kääntäjän kehonkieleen, tunteisiin ja motiiveihin ja millä tavoin yleisön läsnäolo tekee kääntämisestä tavallista performatiivisempaa. Kyseessä on tapaustutkimus neljästä näkyvästä kääntäjästä Tampereen Kirjafestareilla. Lähestyn aihetta erityisesti performatiivisuuden, habituksen, affektiivisuuden ja ruumiillisuuden käsitteiden kautta pyrkimyksenä luoda yleiskuva siitä, millainen on livekääntämistapahtuma, miltä se kääntäjästä tuntuu ja millaisen affektiivisin ja ruumiillisin keinoin he välittävät kääntäjän ammattikuvaa messujen liveyleisölle.

Kääntäjän affektiivisuuden ja ruumiillisuuden tutkimuksella livekääntämisen tilassa on merkitystä, sillä kääntäminen on aina ruumiillista tunneyötä ja sen tutkiminen, miten affektiiviset elementit vaikuttavat erilaisissa kääntämisen konteksteissa ja toteutuvat niissä, luo lisää ymmärrystä kääntäjien affektiivisesta ja ruumiillisesta pääomasta. Toisin kuin kääntäminen, prototyyppinen tulkkaus on lähtökohtaisesti ruumiillista ja vuorovaikutteista, joten onkin ymmärrettävää, että tulkkiin ruumiillisuutta ja performatiivisuutta on tutkittu enemmän. On kuitenkin mielekästä tarkastella, mitä tapahtuu epäprototyyppisessä kääntämisen kontekstissa, jossa kääntäjä on ruumiillisesti läsnä performatiivisessa vuorovaikutustilanteessa. Tämän lisäksi ammattimaista käännessuoritusta tapahtuu yhä monipuolisemmissa ja jatkuvasti elävissä kääntämisen tiloissa (ks. Abdallah & Koskinen 2010) ja performatiivisuuden käsitteet ovat herättäneet vuosikymmenten saatossa kiinnostusta myös käännessuorituksen alalla, joten on aiheen käyttää hyödyksi tilaisuus, jossa voin luoda kuvan erityisestä kääntämisen tilasta, jossa performatiivisuus on tavanomaista enemmän läsnä ja ulottuu tekstitason ulkopuolelle. Uskonkin tutkielmani luovan mielenkiintoisen katsauksen eräänlaisesta ammattimaisen kirjallisuuden kääntämisen rajatapauksesta.

1.1 Tutkielman tavoitteet ja rakenne

Tutkimukseni perimmäisenä tavoitteena on luoda yleiskuva tapaustutkimukseni kohteena olevasta livekääntämistapahtumasta. Haluan selvittää, mikä motivoi livekääntäjiä lähtemään tapahtumaan mukaan ja minkälaisia tunteita heissä herättää se, että he tekevät autenttista työtään tilanteessa, jossa muut näkevät sen. Lisäksi minua kiinnostaa se, minkälaista kuvaa he haluavat välittää yleisölle kääntäjäyydestä ja minkälaisia valintoja he tekevät ennen tätä

vuorovaikutuksellista ja performatiivista tilannetta ja tilanteen aikana pyrkiessään välittämään tätä ammattikuvaa.

Tutkimuskysymyksiäni ovat seuraavat:

1. Millainen on tapahtuma, jossa käännetään liveyleisön edessä?
2. Minkälaista ammattikuvaa livekääntäjä esittää ja millaisin affektiivisin ja ruumiillisin keinoin?

Ensimmäinen tutkimuskysymys on avoin, sillä tapaustutkimukseni luonne on ainutlaatuinen eikä vastaavanlaista livekääntämistapahtumaa ole tietääkseni aiemmin tutkittu, joten pyrin ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaamalla tarjoamaan tilanteesta yleisluontoisen kuvauksen, josta välittyy tapahtuman luonne ja sitä ympäröivä konteksti. Toinen kysymys pureutuu syvällisemmin tilaisuuden performatiiviseen luonteeseen ja siihen, minkälaiset motiivit ja tunteet vaikuttavat livekääntäjien tilanteessa tekemien valintojen taustalla ja miten he performoivat kääntäjän ammattiroolia SKTL:n osastolla. Vastaan tutkimuskysymyksiin etnografisella metodologialla, jossa yhdistän havainnointia ja teemahaastattelua aineiston keruussa ja analysoin tuloksia sisällönanalyysin menetelmällä.

Tutkielmani koostuu viidestä pääluvusta. Tässä johdantoluvussa taustoitan vielä Tampereen Kirjafestareita ja kuvailen siellä sijainnutta SKTL:n osastoa sekä taustoitan hieman liiton livekääntämisen yleistä historiaa. Luvussa 2 esittelen tutkimuksen keskeisiä käsitteitä, eli performatiivisuutta, habitusta, affektiivisuutta ja ruumiillisuutta, jotka yhdessä muodostavat tutkimuksen teoreettisen viitekehysten. Luvussa 3 kuvailen tutkimuksen toteutusta esittelemällä käytetyt menetelmät, eli etnografisen havainnoinnin, teemahaastattelun ja sisällönanalyysin, ja pohdin tutkijapositioni ja tutkimusetiikkaan liittyviä keskeisiä asioita. Luvussa 4 esittelen aineiston analyysin tuloksia ja niistä tehdyn yhteenvedon. Lopuksi luvussa 5 esittelen tutkimuksen keskeisiä tuloksia ja vastaan tutkimuskysymyksiin sekä pohdin tutkimuksen rajoitteita ja mahdollisia jatkotutkimuksen aiheita.

1.2 Livekääntäminen kirjamesseilla

Esittelen seuraavaksi tapaustutkimuksen kontekstina ollutta Kirjafestari-tapahtumaa, eli Tampereen kirjamesseja, ja siellä ollutta SKTL:n esittelypistettä. Taustoitan myös livekääntämisen historiaa yleisesti.

Kirjafestarit järjestettiin Tampere-talossa toista kertaa 3.–4.12.2022. Kirjafestareiden verkkosivujen mukaan tapahtumassa juhlittiin ”kotimaista kirjallisuutta, sanataidetta ja lausuntaa, faktaa ja fiktiota” ja tapahtumaviikonloppu piti sisällään ”kirjailijahaastatteluja, paneeleita, puheenvuoroja ja luentoja, poikkitaiteellisia live-esityksiä, klubeja ja lapsiperheille sopivaa messuohjelmaa”. Messuosastoilla oli noin sata näytteilleasettajaa ja lähes 200 ohjelmanumeroa, ja kävijöitä oli viikonlopun aikana yhteensä noin 4 500. Messuilla oli monia erilaisia tieto- ja kaunokirjallisuuden edustajia ohjelmanumeroissa ja näytteilleasettajissa. (Kirjafestarit s.d.) Lisäksi näytteilleasettajien joukoissa oli lukuisia muiden yritysten ja yhteisöjen edustajia, joiden toimintaan pääsi messuilla tutustumaan tai joilta saattoi ostaa esimerkiksi paikallisten yritysten tuotteita.

SKTL:n osasto eli esittelypiste sijaitsi monien muiden näytteilleasettajien tapaan Tampere-talon perällä Sorsapuistosalissa, osastonumerolla 1.66. Kirjafestareiden verkkosivujen näytteilleasettajahaussa osaston toimintaa on kuvattu seuraavasti: ”Osastolla voit seurata kirjallisuuden kääntäjän työskentelyä livenä ja keskustella kääntämiseen liittyvistä teemoista asiantuntijoiden kanssa” (Kirjafestarit s.d.). Osaston tilasi ja sen järjestämisessä ja mainostamisessa avusti SKTL:n toimisto, ja sen varsinaisen ohjelman järjestäjänä oli Tampereen paikallisosaston toimikunta. Tässä toimikunnan jäsenistä muodostuvassa työryhmässä olin itse mukana. Olin paikalla myös tapahtumaa edeltävänä perjantai-iltana pystyttämässä esittelypistettä ja siten vaikuttamassa esimerkiksi näytön, pöydän, tuolien ja telineiden asetteluun meille määrätyn alueen sisällä.

SKTL:n tila oli noin viiden neliömetrin kokoinen ja sijoitettu Sorsapuistosalissa eräänlaiseen risteyskohtaan: tila oli osastoryhmittymän päädyssä niin, että sen taakse jäi muita osastoja. Käytävät kulkivat sen molemmin puolin ja yhdistyivät yhdeksi käytäväksi, joka jatkui esittelypisteeltä suoraan eteenpäin kohti takaseinää ja ohjelmalavaa. Yleisöä ohitti siis SKTL:n esittelypistettä molempiin suuntiin sekä vasemmalta että oikealta, ja sen edessä oli kohtalaisen runsaasti tilaa käytävällä niin, että livekääntäjän toimintaa pystyi pysähtymään seuraamaan melko kaukaakin isolta näytöltä. Osastoa rajasivat vain lattiaan liimatut teipit, eivätkä näkymää siis rajoittaneet mihinkään suuntaan esimerkiksi seinämät. Osaston perälle sijoitimme suuren näytön, johon livekääntäjän tekstit heijastettiin kaapelilla. Näytöllä näkyi siis työn alla oleva käännös, ja Kääntäjä 1:tä lukuun ottamatta kaikki livekääntäjät sijoittivat sen vierelle näkymään myös lähtötekstin. Lisäksi messuvieraat näkivät kääntäjän muun toiminnan tietokoneella,

esimerkiksi kun he hakivat verkosta tietoa tai käyttivät sanakirjoja. Näytön vieressä oli myös iso roll up -juliste, jossa mainostettiin SKTL:ää, ”kääntäjien ja tulkkien aktiivista yhteisöä”.

Näytön eteen sijoitettiin pöytä, jonka ääressä livekääntäjä työskenteli kannettavalla tietokoneella. Pöydällä oli myös pari muuta esinettä, mukaan lukien teline, johon laitettiin paperi, jossa SKTL:n logon lisäksi luki ”Kirjallisuuden kääntäjä – työstää teosta – Kysy minulta lisää! #kääntäjänäkyväksi”. Ajatusviivat edustavat tyhjiä viivoja, johon kukin livekääntäjä täydensi oman nimensä ja käännettävän teoksen nimen. Pöydän vieressä oli pienempi sivupöytä, ja esillä oli muun muassa pari palkittua suomennosteosta ja SKTL:n esitteitä ja tarjolla heijastimia ja makeisia, joita messuvieraat saivat vapaasti ottaa. Lisäksi osaston kulmassa oli korkea teline, jossa oli lisää esitteitä sekä *Kääntäjä*-lehtiä, joita messuvieraat saivat myös ottaa mukaansa. Itse istuin osaston toisessa nurkassa korkealla tuolilla sen pöydän vieressä, jonka ääressä livekääntäjät työskentelivät. Väliimme jäi toinen tuoli, jolla kuitenkin havainnointitilanteen aikana ei istunut kukaan muu, joten minulla oli jatkuva hyvä näköyhteys kääntäjään. Olin suunnannut tuolini samansuuntaisesti kääntäjän kanssa kohti edessä olevaa käytävää, koska a) vaikka kääntäjät tiesivät, että olen tarkkailemassa heitä, uskon, että suoraan heitä kohti suunnattu tuoli olisi tehnyt tarkkailusta tarpeettomalla tavalla silmiinpistävämpää, b) sivusta pidetty näköyhteys oli riittävä ja c) asemoitumalla näin pystyin myös hieman paremmin kontrolloimaan sitä, miten takaa kulkevat näkivät näyttöni, ja siten suojelemaan kenttäpäiväkirjaani ohikulkijoiden katseilta.

Livekääntäjiä oli esittelypisteellä viikonlopun aikana yhteensä viisi. Heille kullekin oli varattu kahden tunnin vuoro niin, että ennen ensimmäistä vuoroa ja viimeisen vuoron jälkeen oli varattu yhdestä kolmeen tuntia aikaa, jolloin messut olivat käynnissä mutta esittelypisteellä ei ollut livekääntäjää. Käytännön toteutus erosi hieman siten, että yksi livekääntäjä (Kääntäjä 1) teki virallisesti vain yhden tunnin vuoron omien aikataulurajoitteidensa vuoksi mutta oli tullut paikalle etuajassa ja käänsi tekstiä ilman virallista vuoroa jo ennen kuin saavuin paikalle. Lisäksi toinen livekääntäjä (Kääntäjä 2) päätyi palaamaan esittelypisteelle ja jatkamaan käännoistyötään virallisten vuorojen jälkeen, kun olin jo lopettanut tutkijan työni siltä päivältä. Siten siis pari tutkimukseeni osallistunutta henkilöä teki livekäännöstyötä jonkin verran myös niin, että se jäi havainnointini ulkopuolelle. Lisäksi yksi livekääntäjä kieltäytyi osallistumasta tutkimukseeni. Tutkittavia oli siis neljä, joista kolme teki läsnä ollessani kahden tunnin vuoron ja yksi tunnin vuoron. Osa livekääntäjistä toi pöydälle myös muuta rekvisiittaa, joka liittyi

heidän käännöstyöhönsä: Kääntäjä 3 toi muita suomentamia teoksia, ja Kääntäjä 4 toi suomi–ruotsi–suomi-sanakirjan sekä tabletin, jonka ruudulla näkyi lähtöteoksen kansikuva.

Livekääntäjien ja itseni lisäksi osastolla oli päivystäjiä, yleensä 1–2 henkilöä kerrallaan. Päivystäjät olivat SKTL:n jäseniä, jotka toimivat vapaaehtoisesti osastolla liiton edustajina ilmaista sisäänkäyntiä ja kahvilipuketta vastaan. He keskustelivat esittelypisteellä pysähtyvien messuvieraiden kanssa, vastailivat kysymyksiin liiton toiminnasta ja kääntäjien työstä, tarjosivat heijastimia, makeisia ja *Kääntäjä*-lehtiä ja vaihtelevan aktiivisesti pysäyttivät ihmisiä tutustumaan esittelypisteeseen ja esittelivät livekääntäjän toimintaa. He hoitivat siis ensisijaisesti vuorovaikutuksen messuvieraiden kanssa ja pyrkivät osaltaan tuomaan liiton ja kääntäjän työtä näkyväksi suurelle yleisölle.

Kirjamessut järjestettiin ensimmäistä kertaa Tampereella vuonna 2021, ja siten livekääntäminenkin rantautui Tampereelle vasta tuolloin. SKTL:n livekääntämistraditio on kuitenkin alun perin lähtöisin Helsingin kirjamessuilta, jossa sitä on järjestetty jo pitkään. Helsingin livekääntämisen historiaa tutkimustani varten taustoittivat sähköpostitse Kaijamari Sivill, joka on ollut aktiivisesti mukana messujärjestelyissä jo 2000-luvun alussa ja toiminut SKTL:n kirjallisuuden kääntäjien jaoston puheenjohtajana 2002–2005 ja liiton puheenjohtajana 2006–2009, ja Markku Päckilä, joka vastasi alkuvuosina messuosaston käytännön järjestelyistä. He kertoivat, että kirjallisuuden kääntäjien jaosto osallistui Helsingin kirjamessuihin jo heti ensimmäisestä vuodesta lähtien vuonna 2001 ja livekääntämistä on siis SKTL:n osastolla järjestetty jo yli 20 vuoden ajan. He muistelivat inspiraationa olleen jonkun jaoston jäsenen näkemä livekääntämistapahtuma ulkomailla, kenties Göteborgin kirjamessuilla. Valitettavasti en kuitenkaan kyennyt vahvistamaan tätä tietoa. Kirjallisuuden kääntäjien jaosto oli etenkin alkuvuosina livekääntämisen järjestelyjen takana, ja he profiloituivat kirjamessuilla nimenomaan kirjallisuuden kääntäjinä. Myöhemmin SKTL kokonaisuudessaan tuli näkyvämmäksi osaksi osastoa, ja järjestelyt myös siirtyivät jaostolta SKTL:n toimiston vastuulle 2010-luvun aikana. Motiivina oli Sivillin mukaan ”tehdä kääntäjää näkyvämmäksi kirjallisuuden tekijänä ja laventaa yleisön käsitystä kääntämisestä”. Tämän lisäksi se on ollut Päckilän mukaan ”tärkeä kollegiaalinen kohtaamis- ja tutustumispaikka”. (Sivill & Päckilä 2023.)

Alkuvuosina osaston järjestelyt erosivat jonkin verran siitä, millaiset ne nykyään ovat, vaikka pääajatus onkin pysynyt samana: kääntäjää tehdään näkyväksi siten, että tämä tekee työtään liveyleisön edessä. Alussa messuosastoa nimittäin myös sisustettiin kääntäjän työhuoneen

näköiseksi muun muassa kirjahyllyillä, sanakirjoilla, tauluilla ja huonekasveilla. Livekääntäminen pysäytti yleisöä hyvin osastolle ja herätti keskustelua, ja ainakin kerran yksi livekääntäjä sai jopa spontaanit aplodit messuvierailta ratkaistuaan erityisen haastavan kohdan käännoistyössä, jonka ratkomista messuvieraat olivat aikansa seuranneet. (Sivill & Päckilä 2023.)

Helsingin kirjamesseilla on Päckilän mukaan enemmistö käännettävistä teksteistä ollut kaunokirjallisuutta lähinnä sen vuoksi, että kirjallisuuden kääntäjien jaoston aktiivit ovat olleet voittopuoleisesti kaunokirjallisuuden kääntäjiä ja erityisesti alkuvuosina he olivat niin innokkaasti mukana, että muita ei juuri mahtunut mukaan. Alusta alkaen on kuitenkin käännetty monipuolisesti muunlaisiakin tekstejä, esimerkiksi tietokirjoja, sarjakuvia ja näytelmiä, ja ainakin kerran on käännetty asiatekstiäkin. (Sivill & Päckilä 2023.) Livekääntäminen on siis ollut jo parin vuosikymmenen ajan pitkäkestoinen ja suosittu konsepti, jonka järjestelyn eteen on tehnyt paljon töitä erityisesti kirjallisuuden kääntäjien jaosto Helsingissä ja joka on pysäyttänyt keskustelemaan ja työtä seuraamaan niin maallikkoja kuin kääntäjäkollegoitakin, ja moni messuvieras on palannut yhä uudestaan vierailemaan osastolla.

Turun paikallisosaston pitkäaikainen aktiivi Tellervo Perälä-Brunnsberg kertoi, että Turun kirjamesseilläkin on ollut livekääntämistä viime vuosina, mutta hyvin pienimuotoisesti. Hänen mukaansa Turun kirjamesset eroavat kovasti Helsingin kirjamesseista, sillä he panostavat Turussa laaja-alaisemmin kaikkien kääntämisen ja tulkkauksen lajien esittelyyn ja ovat järjestäneet esimerkiksi tulkkauskopin, jossa messuvieraat ovat päässeet kokeilemaan tulkkausta ammattilaisten opastuksella. Harvat livekääntäjät ovat olleet lähinnä asiatekstin kääntäjiä, jotka ovat näyttäneet yleisölle käännoismuistiohjelmien käyttöä, mutta ”kääntäjä työssään” ei ole ollut painotuksen kohteena. (Tellervo Perälä-Brunnsberg 2023.)

2 AFFEKTIIVINEN JA RUUMIILLINEN LIVEKÄÄNTÄJÄ

Tässä luvussa esittelen tutkimuksen taustalla olevia käsitteitä, jotka luovat sen teoreettisen viitekehyksen. Tutkimuksen taustalla on neljä keskeistä käsitettä: 1) performatiivisuus, 2) habitus, 3) affektiivisuus ja 4) ruumiillisuus. Kaikki neljä ovat toisiinsa limittyviä ja monitahoisia käsitteitä, jotka tässä tutkielmassa yhdessä muodostavat sen teoreettisen pohjan, jolla lähdin kartoittamaan käsitystä kirjallisesta livekääntäjästä vuorovaikutuksellisessa tilanteessa.

2.1 Performatiivisuus

Performatiivin, performatiivisuuden ja performanssin käsitteitä on tutkittu ja määritelty hyvin monitieteisesti. Kieli- ja käännöstieteissä performatiivisuutta on tutkittu ja käsitelty jonkin verran, mutta lähinnä kielen näkökulmasta (ks. esim. Wolf 2017). Wolf (2017) on tarkastellut humanistisissa ja yhteiskunnallisissa tieteissä tapahtunutta ”performatiivista käännettä” ja sen suhdetta käännöstieteisiin: hänen mukaansa se on läheisessä yhteydessä käännöstieteen sosiologiseen käännteeseen ja osoitus fokuksen siirtymisestä tekstien tutkimuksesta ”kohti ymmärrystä kulttuuristen käytäntöjen performatiivisista prosesseista”¹.

Omana fokuksenani on kuitenkin performatiivisuuden näkeminen osana sosiaalista toimintaamme: se, miten esitämme erilaisia arkielämän roolejamme (ks. Goffman 1959/1990) sosiaalisessa kanssakäymisessä erilaisilla tiedostetuilla ja tiedostamattomilla valinnoilla. Voidaan puhua ammatin tai minkä tahansa muun roolin performoimisesta. Esimerkiksi Rättilä (s.d.) kuvaa kansalaisuuden performoimista seuraavasti: ”kansalaisuuskin on jotakin, joka pitää ’tehdä’ eli ’performoida’ aina uudelleen”. Performatiivin ja performanssin käsittein avulla kiinnitetään huomiota ”siihen, mitä kansalaisuuden nimissä tehdään ja millaisia normeja ja toimintatapoja nämä teot toistavat”. Performatiivit ovat tässä kontekstissa kansalaisten ja vallanpitäjien puhetekoja ja fyysisiä tekoja, joiden toisto luo kansalaisuutta ja antaa sille merkityksen. (Mt.) Myös sukupuolta ”rakennetaan performatiivisesti” toistamalla muun muassa sukupuoleen liitettäviä eleitä, liikkeitä ja pukeutumisen malleja (mt.; ks. myös Butler 1990.) Tieteen termipankissa yksi performatiivisuuden määritelmä onkin ”ominaisuus, joka

¹ Tutkielman kaikki lainaukset ovat itse suomentamiani.

luodaan ja ylläpidetään toistetun esityksen avulla, erityisesti suhteessa sukupuolirooleihin” (Tieteen termipankki 12.4.2023).

Koskinen (2020, 98) vertaakin esimerkiksi tulkkiuden performoimista, sen ”olemisen tekemistä” (*doing being an interpreter*) juuri sukupuolen performoimiseen. ”Doing being” on käsitteenä peräisin Harvey Sacksin (1984) artikkelista, jossa hän puhuu ilmiöstä ”doing being ordinary”: tavallinen ihminen ei niinkään ole luonnostaan tavallinen, vaan suorittaa tavallisuutta työtehtävän tavoin. Yksilön henkilökohtaiset ominaisuudetkin luetaan tämän työn tulokseksi, ja ”tavallinen ihminen” on yksilön itsensä muodostamisen tapa sekä tehtävä, jota ihmiset suorittavat yhdessä pyrkimyksessään olla tavallisia. Jonkin roolin omaaminen on siis sen olemisen aktiivista tekemistä. Ihminen pyrkii performoimaan tavallista tekemällä ja ajattelemalla asioita, jotka kollektiivisesta mielletään tavallisiksi, kuten katsomaan televisiota illalla, eikä tämän aktiviteetin valinta ole siis vain sattuman tulos. Tämä edellyttää tietoa siitä, mitä ihmiset tavallisesti tekevät, mikä ei ole kaikille mahdollista: esimerkiksi vankien käsitys tavallisen elämän tavallisista aktiviteeteista voi muodostua poikkeavaksi, jos heidän yhteytensä ulkomaailmaan ovat rajalliset. (Sacks 1984, 415). Melkein kaikkien elämään myös kuuluu tehtävä olla ammatillisesti tavallinen (mts. 419).

Koskinen on siis laajentanut käsitettä käännöstieteen saralla ja käyttänyt sitä asioimistulkkauksen performatiivisuuden tarkasteluun. Koskisen keskeinen argumentti on, että kaikkea kääntämistä ja tulkkausta suoritetaan ja esitetään ammatillisesti – Koskinen hyödyntää tässä englannin kielen *performance*-sanon kaksoismerkitystä, tehtävän suorittamista ja esiintymistä, ja esittää, että esimerkiksi tulkkaustehtävän suorittaminen edellyttää myös kyseisessä ammatissa esiintymistä. Minkä tahansa roolin performoiminen edellyttää yleisöä todistamaan performanssia, ja myös käännös- ja tulkkausalan eri erikoistumisalojen ammattilaisilta edellytetään erilaisia performansseja. (Koskinen 2020, 97–98).

2.2 Habitus

Sosiologi Pierre Bourdieun kehittämä habituksen käsite on ”yksilöiden kokemusten ja sosialisointien kautta saatu sisäistettyjen normien ja odotusten joukko, joka ilmenee esimerkiksi käyttäytymistapaumuksina” (Tieteen termipankki 13.4.2023; ks. myös esim. Bourdieu 1993). Esimerkiksi kääntäjän habitukseen siis sisältyvät ne ammattiin liittyvät sosiaalisesti muovautuneet ajatus- ja toimintamallit, ulkoasu, kehonkieli, asenteet ja muut psyykkiset,

fyysiset ja sosiaaliset taipumukset, jotka kääntäjä on omaksunut kasvettuaan ammattirooliin muun muassa koulutuksen ja sosiaalisten normien sisäistämisen kautta. Kuten Koskinen (2018) huomauttaa, habitus kytkeytyy läheisesti myös affektiivisuuteen ja ruumiillisuuteen sekä performatiivisuuteen. Kääntäjä mallintaa ammattinsa habitusta affektiivisin ja ruumiillisin keinoin, ja toimimalla norminmukaisin tavoin hän kerryttää affektiivista ja ruumiillista pääomaa ja performoi ammattiaan uskottavasti. Vaikka kääntäjän ruumiillinen pääoma on tyypillisesti pienemmässä roolissa kuin esimerkiksi asioimistulkilla (ks. Luku 2.3), kuuluvat kääntäjänkin habitukseen olennaisesti ulkoiset aspektit. Esimerkiksi kotona töitä tekevän kääntäjän tyypilliseen ulkoiseen habitukseen voi kuulua mukava ja epävirallinen vaatetus (ks. Luku 4.3).

Simeoni (1998) maalaa urauurtavassa artikkelissaan kääntäjän habituksesta kuvaa alistuvasta ja normeihin sidotusta kääntäjästä, joka on sisäistänyt ja hyväksynyt alisteisen roolin suhteessaan esimerkiksi lähtötekstin kirjailijaan. Simeonin mukaan kääntäjä ei ole pelkästään kulttuurisesti ja sosioekonomisesti riippuvainen muista osapuolista, vaan myös halukas hyväksymään tämän aseman, ja siten kääntämisen alisteisesta asemasta on tullut luontainen osa ammattikuvaa. Kääntäjäksi haluavan on, ainakin länsimaisissa yhteiskunnissa, hyväksyttävä tämä alisteisuus ja oltava nöyrä niin kirjailijaa ja lähtötekstiä, kuin myös asiakkaita, lukijoita, ympäröivää kulttuuria ja jopa kieltä itseään kohtaan. Tätä tavoitetta ohjaa jopa objektiivisia normeja enemmän kääntäjien itsensä sisäistämä käsitys hyväksyttävästä kääntäjyydestä. Lisäksi tähän habitukseen kuuluu oletus tehokkuudesta, täsmällisyydestä, ahkeruudesta, hiljaisuudesta ja näkymättömyydestä. (Simeoni 1998, 11–12). Näkyvä kääntäjä, ainakaan vuosituhaten vaihteen standardien mukaan, ei siis ole juurikaan kääntäjän habituksen mukainen.

Simeonin teoriaa kääntäjän habituksesta on sekä tuettu että haastettu käännöstieteessä (ks. esim. Koskinen 2014; Monzó-Nebot 2021). Sela-Sheffy (2005) kritisoi näkemystä kääntäjän nöyrästä habituksesta ja kääntämisen normeista yksinomaan kielteisinä asioina, joista pitäisi pyrkiä eroon, ja kuvailee habitusta monipuoliseksi voimaksi, joka rajoittaa yksilön valintoja ja käyttäytymistä mutta myös mahdollistaa ammatillisen kasvun kulttuurisen kontekstin mukaan. Hän myös huomauttaa, että kääntäjän habitusta tarkastellessa on tarpeen huomioida konteksti, sillä taipumukset ja omakuvat vaihtelevat merkittävästi käännösalan sateenvarjon allakin muun muassa kulttuurin ja erikoisalan mukaan. Sela-Sheffy tarkastelee artikkelissaan erityisesti kirjallisuuden kääntäjiä ja sitä, miten heidän habituksen ohjaamat valintansa vaikuttavat myös

heidän sosiaaliseen asemaansa kirjallisuuden alalla. Heidän luontainen intuiotensa siitä, miten heidän kuuluisi toimia (ks. Goffman 1959/1990) kirjallisuuden kääntäjän roolissaan ohjaa heidän valintojaan, auttaa heitä kerryttämään vaikutusvaltaa sekä myös osallistumaan käyttäytymisnormien muovaamiseen. Habitukseen kuuluu lisäksi tietynlaisia luonteeseen ja elämäntapaan liittyviä odotuksia, jotka näkyvät kääntäjien omassa puheessa kääntäjäydestä. (Mt.) Sela-Sheffyn mukaan kääntäjää ei voi tunnistaa esimerkiksi vaatetuksesta, mutta kääntäjäyteen ja yhteisölliseen kuuluvuuden tunteeseen vaikuttaa silti liittyvän erinäisiä ”suositeltuja” mieltymyksiä ja piirteitä, kuten ”mieltymys kulttuuriin, henkilökohtainen luontelaatu, asenteet kieltä ja koulutusta kohtaan, käsitys ammattiyhpeydestä, sosiaaliset verkostot ja mieltymykset, ajanhallintarutiinit ja elämän kehityskaaret” (mts. 15–16). Hän käyttää esimerkkinä israelilaisia kääntäjiä, jotka usein kuvailevat itseään esimerkiksi uteliaiksi, innokkaiksi, tehokkaiksi, omistautuviksi ja velvollisuudentuntoisiksi kulttuurin tekijöiksi, joiden toimintaa ohjaa täydellisyyteen pyrkiminen ja rakkaus ammattia kohtaan. Tätä kääntämisen intohimoa he kuvaavat jopa välttämättömyydeksi alalla menestymiseen. Lisäksi heidän habitukseensa kuuluu olennaisesti yksin tekeminen, joka välillä ilmenee yksinäisyytenä ja välillä taas itsenäisyyden arvostamisena. (Mt.)

2.3 Affektiivisuus ja ruumiillisuus

Affekti on ”tunteeseen eli emootioon rinnastettava käsite, jota eri tutkijat ja tutkimussuuntaukset käyttävät hieman eri merkityksissä” (Tieteen termipankki 16.3.2023). Tutkimuskohteena ovat siis tunteet ja niihin liittyvät erilaiset ilmiöt. Eri tutkimussuuntaukset ja tutkijat suosivat eri termejä. Koskinen suosii termiä ”affekti” (*affect*) ja perustelee sitä sosiologian ja kulttuurintutkimuksen affektiivisen käänteen vaikutuksen lisäksi sillä, että epätavanomaisen sanan käyttäminen auttaa käsitteellistämään tuttuja ilmiöitä uusin tavoin. Lisäksi affektin sateenvarjon alle mahtuvat joustavammin ja selkeämmin niin ruumiilliset ja mielensisäiset tuntemukset kuin kognitiiviset ja sosiaaliset näkökulmat, kun taas tunne tai emootio (*emotion*) yhdistetään herkemmin vain henkisiin tuntemuksiin. (Koskinen 2020, 1–5.) Tunteiden tai affektien määritelmästä on muutenkin väitelty kiivaasti, sillä niiden voi yhtäältä katsoa merkitsevän lyhytkestoisia tunne-esiintymiä ja toisaalta pitkäaikaisia, jopa koko eliniän kestäviä, affektiivisia asenteita tai luonteenpiirteitä (Hubscher-Davidson 2018, 12).

Omassa tutkimuksessani fokukseni on siinä, miltä livekääntämistilanne kääntäjistä tuntui ja miten he näitä tunteita ilmaisivat juuri kyseisessä ajassa ja paikassa, mutta tunneperäiset luonteenpiirteetkin osaltaan toki vaikuttavat livekääntäjän kokemukseen ja käyttäytymiseen tilanteessa ja lyhytkestoisiin tunteisiin. Hubscher-Davidson (2018, 13) ehdottaakin, että näiden kahden välisen eron voi hahmottaa erillisten kategorioiden sijaan pikemminkin jatkumona. Omassa tutkielmassani en ole myöskään kokenut tarpeelliseksi rajata tekstiäni yhteen termiin, vaan käytän ”affektia” ja ”tunnetta” synonyymisesti. Pääsyyinä tähän on se, että vaikka koen Koskisen argumentoinnin ”affektin” puolesta teoriassa perustelluksi, analyysiani ohjaa teoriaa vahvemmin aineisto, joten arkipäiväisemmän termin käyttäminen on käytännössä monesti luontevampaa.

Kääntämisen affektiivisuuden tutkimus on vielä varsin nuorta. Se yhdistää toisiinsa käännöstieteen ja affektiteorian tutkimuskentät, ja sitä voi tutkia useista eri näkökulmista: voidaan tutkia esimerkiksi sitä, miten käännös onnistuu välittämään alkutekstin affektiiviset elementit; sitä, miten lukijat eri kulttuureista reagoivat näihin affektiivisiin elementteihin; sekä sitä, minkälaisia tunteita ja reaktioita käännöstyö herättää kääntäjässä ja miten he suhtautuvat alkutekstiin ja käännöstyöhönsä (Hubscher-Davidson 2018, 1–2). Näkökulmat ovat toki monitahoisia ja linkittyvät myös toisiinsa; kuten Hubscher-Davidson huomauttaa, kääntäjät ovat käännöstyössä sekä lukijoita että kirjoittajia, joten heidän tunnereaktionsa voivat oleellisesti vaikuttaa myös lopulliseen käännökseen. Hän erittelee kolme selvää aluetta, joilla affektit vaikuttavat kääntäjiin: lähtötekstien tunnesisältö, kääntäjien omat tunteet sekä lähtö- ja tulotekstien lukijoiden tunteet. Olemassa oleva kääntämisen affektiivinen tutkimus on kuitenkin keskittynyt hyvin vahvasti affektiivisen sisällön kääntämiseen, ja affektiivinen näkökulma kääntäjän tunteisiin on jäänyt vähäiseksi. (Hubscher-Davidson 2018, 1–3).

Kääntämisen affektien tutkimuksessa on siis paljon potentiaalia, ja sitä voi tutkia monipuolisesti eri näkökulmista. Koskisen (2020, x) mukaan kääntämisen affektiivisen puolen ymmärtäminen on tarpeellista, jotta ymmärtäisimme kääntämistä yleensä: ymmärtämällä kääntäjien sisäistä maailmaa ja sitä, miten kääntäminen punoutuu osaksi heidän elämäänsä, lisäämme myös ymmärrystä kääntämisen rakenteista. Koskisen ydinargumentti onkin, että ”affektit ovat läsnä kaikkialla elämässä ja kääntämisessä” ja kääntäminen ja tulkkaus ovat affektiivista työtä, minkä vuoksi niiden tutkiminen affektiivisesta näkökulmasta on hyvin tärkeitä (mts. xi, 29). Affektien tutkimus on tärkeitä myös käytännöllisesti näkökulmasta, sillä

ne ovat olennainen osa kääntäjän päätöksentekoa ja ongelmanratkaisua (Hubscher-Davidson 2018, 3).

Tiettyyn rooliin tai ammattiin kasvaminen kerryttää affektiivista ja ruumiillista pääomaa. Affektiivista pääomaa kerryttävät erilaiset tunteiden tunnistamiseen, säätelyyn tai ilmaisuun liittyvät kyvyt. Ruumiillista pääomaa sen sijaan kerryttävät erilaiset ruumiin ja puheen käyttöön ja sijoittamiseen liittyvät kyvyt, ja siihen voi lukeutua myös tietynlaisen ruumiin omaaminen. Riittävän affektiivisen ja ruumiillisen pääoman omaava ammattilainen osaa siis toimia ammatissaan odotustenmukaisella ja luottamusta herättävällä tavalla. (Koskinen 2018, 157–158). Tämä on tiiviisti kytköksissä ammatin performoimiseen (ks. Luku 2.1). Koskinen (2018, 157) on tarkastellut erityisesti asioimistulkin affektiivista ja ruumiillista pääomaa, sillä ”samalla kun asioimistulkki tekee kognitiivisesti kuormittavaa ja kielitaitoon nojaavaa asiantuntijatyötä, hän asettuu vuorovaikutustilanteisiin koko ruumiillaan”.

Kääntäjällä ja käännöstyöllä on hyvinkin vastavuoroisesti affektiivinen suhde toisiinsa, sillä käännöstyö voi herättää kääntäjässä monenlaisia tunteita ja toisaalta erilaiset affektit voivat vaikuttaa käännöksen laatuun eri tavoin. Kuten Hubscher-Davidson (2018, 120) kertoo, kun kääntäjä esimerkiksi joutuu kääntämään aiheeltaan raskasta tai surullista lähtötekstiä, voi se aktivoida kääntäjässä (uudelleen) niitä kielteisiä affekteja, joita lähtötekstin lukeminen hänessä on aiheuttanut. Näitä kielteisiä affekteja kääntäjä sitten pyrkii säätämään tunnesäätelyn keinoin, joka itsessään voi myös mennä äärimmäisyyksiin ja kuormittaa kääntäjää. Toisin kuin kasvokkaisessa keskustelutilanteessa, kääntäjä ei myöskään yleensä ole suorassa yhteydessä kohdelukijaan, jonka sosioaffektiivinen reaktio voisi auttaa pehmentämään käännöksen prosessin ja tunnesäätelyn henkistä kuormittavuutta. (Mp.) Tunnesäätelyn keinot vaikuttavat kääntäjän itsensä lisäksi muihin ihmisiin ja käännöksiin, sillä sosiaalinen vuorovaikutus on usein tunnesäätelyn kimmokkeena ja myös muovautuu sen tuloksena (mts. 122).

Kuten Hubscher-Davidson (2018, 127) toteaa, kääntäjien affektiiviset reaktiot poikkeavat toisistaan myös heidän yksilöllisten erojen vuoksi. Hän arvelee, että käännöskokemus ja koulutus on sidoksissa kääntäjien kykyyn säädellä tunteita, niin omiaan kuin toistenkin (mp.). Myös säännöllinen käytännön käännöskokemus edistää kääntäjän kykyä säädellä tunteita, mikä voi johtaa myös vaikuttaviin käännöksiin, sillä tämä opittu kokemus auttaa kääntäjää välittämään lähtötekstien affektiivista sisältöä mielekkäin tavoin (mts. 133). Yksi tunnesäätelyn tyypillisistä keinoista on *suppressio* (*suppression*) eli tunteiden tukahduttaminen, joka on kognitiivisesti, affektiivisesti ja sosiaalisesti rasittava strategia verrattuna erityisesti tunteiden

uudelleenarviointiin (*reappraisal*) eli siihen, miten yksilö kehystää tilanteen uudestaan kognitiivisesti ja muuttaa ajattelutapaansa siitä (mts. 123). Tämänkin strategian Hubscher-Davidson arvioi kokeneiden kääntäjien ja tulkkien hallitsevan todennäköisesti paremmin, kun taas alan uudet ammattilaiset kamppailevat herkemmin kielteisten affektien, kuten turhautumisen, hämmentymisen ja syyllisyydentunnon kanssa (mts. 124).

Yksilöiden odotetaan niin herättelevän kuin hillitsevän tunteita tilanteisiin sopiviksi. Tätä sopivuutta tilanteisiin määräävät sosiaaliset normit ja niin sanotut tunnesäännöt. (Hochschild 1979.) Tunteiden hallinta ja säätely ovatkin osa affektiivista työtä, jota ihmisiltä odotetaan enenevässä määrin myös työelämässä. Hochschild erittelee kolme tunteiden säätelyyn liittyvää tekniikkaa: kognitiivisen (yksilö pyrkii säätelämään ajatuksiaan pystyäkseen muuttamaan niihin liittyviä tunteita), ruumiillisen (yksilö pyrkii säätelämään tunteeseen liittyviä fyysisiä reaktioita) ja ekspressiivisen (yksilö pyrkii säätelämään tunteiden ilmaisua, esimerkiksi hymyilemään, pyrkiessään muuttamaan sisäistä tilaansa). Hän kuitenkin huomauttaa, että vaikka tekniikat ovat teoreettisesti erillisiä, ne ovat käytännössä limittäisiä. (Mts. 562.) Tunnetyöstä tulee erityisen tietoista silloin, kun yksilön tunteet eivät sovi niihin tunnesääntöihin, jotka määrittelevät tilannetta tai yksilön roolia: esimerkiksi hautajaisissa sosiaalisen normiston mukaan kuuluu ilmaista surullisia tunteita, kun taas asiakaspalvelutyössä kuuluu ilmaista ystävällisyyttä, kärsivällisyyttä ja tasapuolisuutta (mts. 563). Vaikka jotkin säännöt voivatkin olla lähestulkoon yleismaailmallisia, ovat ne usein myös yhteisökohtaisia: tiettyyn sosiaaliseen ryhmään saattaa kuulua omanlaisensa affektiiviset odotuksensa (mts. 566). Näiden tunnesääntöjen noudattaminen on osaltaan performatiivista: käyttäydymme ja ilmaisemme tunteita odotustenmukaisesti sopiaksemme arkielämän rooleihimme (ks. Goffman 1959/1990; Koskinen 2020, 30). Esimerkiksi ammattikunta on sosiaalinen ryhmä ja yksilön on usein mukauduttava niihin odotuksiin, jopa stereotyyppioihin, joita ammatin edustajiin yleensä liitetään (Koskinen 2020, 31). Näihin lukeutuvat myös ammattikunnan jaetut tunteet ja asenteet, siis habitus.

Affektit ovat yleensä siis myös sosiaalisia (ks. Parkinson 1996). Parkinson menee jopa niin pitkälle, että väittää minkä tahansa affektiteorian olevan vaillinainen, mikäli se ei sisällä sosiaalipsykologista analyysia. Hänen mukaansa sosiaaliset tekijät ovat usein affektien taustalla ja lisäksi affektit ovat ilmiönä pikemminkin kulttuurisia, institutionaalisia ja ihmistenvälisiä kuin ihmisensisäisiä ja henkilökohtaisia. (Mts. 663.) Siksi affektien ottaminen huomioon on olennaista myös tämän tutkielman kaltaisessa tapaustutkimuksessa, jonka keskiössä on

sosiaalinen ja kulttuurinen kohtaamispaikka. Livekääntämistilanteessa kääntäjän sisäiseen maailmaan vaikuttavat lähtötekstin ja varsinaisen käännösprosessin lisäksi tavallisuudesta poikkeava ympäröivä sosiaalinen maailma ja erityisen tarkkailun kohteena oleminen, joka voi edellyttää erityistä affektiivista pääomaa, esimerkiksi tilanteen performatiivisuuden käsittelemistä. Kääntäjä saattaa siis paitsi käsitellä esimerkiksi lähtötekstin tunnesisältöä, myös joutua säätelemään käännöstyöstä heräviä affektiivisia reaktioita, koska he ovat tilanteessa näytillä ammattikuntansa edustajina. Affektit ovat myös poliittisia (ks. Ahmed 2014). Vaikka tämä näkökulma ei olekaan oman tutkimukseni keskiössä, on se kuitenkin huomionarvoinen: SKTL:n toiminnan ytimessä on yhteiskunnallinen vaikuttaminen kääntäjien ja tulkkien ammattikunnan puolesta, joten se on poliittista. Siten myös SKTL:n järjestämässä livekääntämistapahtumassa voi livekääntäjien affektiivisten valintojen, tiedostetusti tai tiedostamattomasti, tulkita olevan osittain poliittisia.

Vaikka ruumiin täsmällinen suhde affektiin on monesti vaikea määritellä, ovat affektit siis myös ruumiillisia (Koskinen 2020, 21). Koskinen tarkastelee erityisesti asioimistulkin affektiivisuutta ja ruumiillisuutta ja kuvailee muun muassa sitä, miten ruumiillisuus on tulkin suorituksessa olennaisessa osassa ja prototyyppisessä tulkkaustilanteessa kaikkien toimijoiden ruumiit ovat lähellä toisiaan. Tulkin ruumis on siis tärkeä osa suoritusta (”performanssia”), ja tulkin ruumiillinen pääoma korostuu. (Koskinen 2020, 99.) Koskisen mukaan kääntäminen on tähän verrattuna paljon ruumiittomampaa toimintaa, sillä vaikka kääntäjän ruumis on yhtä lailla mukana toiminnassa, on se normaalisti ”käännöksen käyttäjän näkö-, kuulo-, ja tuntoyhteyden ulkopuolella” ja siten yleisö on kääntäjälle kaukaisempi kuin tulkeilla, jotka ”suorittavat vaativaa kognitiivista tehtävää välittömästi ja liveyleisön edessä” (mts. 99–100). On kuitenkin huomioitava, että prototyyppinen kääntäminenkin on ruumiillista toimintaa, sillä vaikka lopputuote eli käännös päätyykin lukijan käsiin yleensä tekstimuodossa, sen on tehnyt ruumiillinen kääntäjä, jonka ruumis on mukana käännöstilanteessa ja jonka ruumiiseen käännöstyö myös vaikuttaa (mts. 23). Esimerkkinä tästä voi olla vaikka tilanne, jossa kääntäjä työstää aiheeltaan raskasta tekstiä, joka aiheuttaa hänessä fyysistä kireyttä ja pahoinvointia. Tässä esimerkissä ruumis ja affektit ovat erottamaton osa toisiaan.

Asioimistulkkauksen ruumiillisuutta ja affektiivisuutta on kuvailtu myös teoksessa *Asioimistulkkaus: monikielisen yhteiskunnan arkea* (Koskinen ym. 2018). Esimerkiksi Paananen (2018) on tutkinut tulkkia yleislääkärin vastaanotolla ja tarkastellut sitä, miten tulkin osallistuminen vaikuttaa empaattisen ja potilaskeskeisen vastaanottokeskustelun syntymiseen.

Keskustelunanalyysimenetelmää hyödyntävässä tutkimuksessa on tulkin, lääkärin ja potilaan puheen lisäksi tarkasteltu katseita, ilmeitä, eleitä, kehon asentoja ja esimerkiksi sitä, miten tilaa, tekniikkaa ja esineitä hyödynnetään (Paananen 2018). Näistä ruumiillisista toiminnoista tuli myös olennainen osa keräämääni aineistoa havainnointitilanteessa (ks. Luku 3.1.1).

Tulkkaukseen ja kääntämiseen liittyy kuitenkin hyvin erilaisia affektiivisia ja ruumiillisia odotuksia: molempiin kohdistuu esimerkiksi odotuksia neutraaliudesta, ja tämän odotetaan näkyvän heidän ammatillisessa käyttäytymisessään ja työsuorituksessaan, mutta hieman eri tavoin (ks. Koskinen 2020, 33). Esimerkiksi Asioimistulkkien ammattisäännöstössä (2013/2021), jonka laatimiseen SKTL:kin on osallistunut, sisältyy seitsemäs eettinen ohje ”Tulkki on puolueeton viestinvälittäjä eikä anna tunteidensa, asenteidensa ja mielipiteidensä vaikuttaa työhönsä”. Tämä eettinen ohje kuuluu kokonaisuudessaan seuraavasti:

Säilyttääkseen luotettavuutensa tulkki on toimeksiantoa vastaanottaessaan, sen aikana ja sen jälkeen puolueeton ja riippumaton. **Tulkin puolueettomuudella tarkoitetaan sitä, että hänen henkilökohtaiset mielipiteensä tai asenteensa eivät vaikuta hänen työnsä laatuun.** Jos tulkkauksilanteessa esiin tulleet asiat ovat tulkin oman etiikan tai moraalin vastaisia, **tulkki ei näytä sitä eleillään, äänensävyllään tai sanavalinnoillaan.** Jos tulkki etukäteen tietää, ettei hän pysty tulkkauksilanteessa olemaan aiheen tai tulkattavien suhteen puolueeton ja ulkopuolinen, hänen tulee kieltäytyä vastaanottamasta tulkkauksista. Tulkkauksilanteessa tulkki toimii viestin välittäjänä eikä ota kantaa käsiteltävään asiaan tai aiheeseen. Osapuolten tarvitessa tarkennusta johonkin tulkkauksilanteessa ilmi tulleeseen, he pyytävät tarkennusta toiselta osapuolelta. Tulkki ei vastaa itse, vaan välittää kysymyksen toiselle osapuolelle.
(Asioimistulkin ammattisäännöstö 2013/2021, korostukset omia.)

Kääntämiseenkin liittyy tietynlaisia neutraaliuden, tai ”uskollisuuden”, odotuksia – esimerkiksi kaunokirjallinen kääntäjä antaa työssään äänen kirjailijalle ja häivyttää siitä omansa – ja sekä tulkeilla että kääntäjillä on omanlaisensa ammatillisen neutraaliuden naamiot (Koskinen 2020, 33–38). Kääntäjällä tämä naamio koostuu tyypillisesti erilaisista kielellistä valinnoista, kuten sujuvista, kotouttavista käänösstrategioista, kun taas tulkkien ammatillinen naamio on paljon ruumiillisempi: se koostuu kehonkielestä, kuten eleistä ja toisaalta myös niiden puutteesta, sekä toisaalta ulkoisesta habituksesta, kuten vaatetuksesta, ryhdistä ja käyttäytymisestä (mts. 38).

SKTL:llä on olemassa myös yleiset ammattieettiset säännöt jäsenilleen (SKTL 2017), mutta ohjeistus on lyhyt ja käsittää lähinnä asiantuntijuuden ja salassapidon kaltaisia asioita. Kuten Pippuri (2021) huomauttaa, kirjallisuuden kääntäjien etiikka on paljon vähemmän puhuttu asia kuin tulkkien ja asiatekstinkääntäjien etiikka. Työn eettinen puoli on pitkälti sellaista ”työmoraalista koodistoa”, jonka kirjallisuuden kääntäjä omaksuu luonnollisella tavalla, ja tämän lisäksi työn eettistä toimintaa ohjaavat paljolti käänössopimukset. Hän nostaa

esiin myös sellaisen kirjallisuuden kääntämisen, joka herättää kääntäjässä negatiivisia affekteja tai on tämän arvojen vastaista ja joka voi siten vaikuttaa esimerkiksi käännöksen laatuun, mutta lisää, että tällaisten kysymysten pohtiminen on hyvin omakohtaista. (Mt.)

Kääntäjiin, erityisesti kaunokirjallisiin sellaisiin, on kuitenkin yhdistetty toisenlaisiakin affektiivisia odotuksia: rakkaus työtä, kirjailijaa ja käännettävää tekstiä kohtaan (Koskinen 2020, 35). Tämä ”rakkaus työtä kohtaan” -odotus on nähtävissä myös yleisesti tietotyöläisiä kohtaan nykyajan työkuulttuurissa. Koskinen kuvaileekin yhdeksi ”tahmaiseksi” eli erityisen vallitsevaksi affektiksi käännöstieteen historiassa mielikuvan kirjailijan ja kääntäjän rakkaussuhteesta: kääntäjän odotetaan kokevan vahvoja rakkauden tai ystävyuden tunteita käännettävää tekstiä kohtaan ja osittain tämän affektiivisen suhteen ansiosta tuottavan uskollisen käännöksen. Käytännön totuus kuitenkin usein eroaa tästä, sillä vaikka kääntäjät harvoin julkisesti purkavat kielteisiä tunteita käännöstyötä kohtaan, esimerkiksi kollegoiden keskuudessa se on hyvin yleistä. (Koskinen 2020, 34–35.) Toisaalta myös ”rakkautta työtä kohtaan” on havaittu ainakin joiden kirjallisuuden kääntäjien habituksessa, esimerkiksi Israelissa (ks. Luku 2.2; Sela-Sheffy 2005). Alalla on herännyt uusiakin yleisiä affekteja työn murroksen tuloksena: käännösympäristöjen ja työn muotojen muuttuessa, teknologian kehittyessä ja taloudellisten haasteiden rasittaessa enenevässä määrin käännösalaakin ilmenee kääntäjien keskuudessa paljon turhautumista ja muita kielteisiä affekteja (Koskinen 2020, 39).

2.4 Käsitteiden keskinäinen suhde

Tutkimukseni teoreettinen näkökulma on sosiologinen, ja kaikki käsitteet mahtuvat sosiologian sateenvarjon alle. Tutkimuksen ytimessä on performatiivisuus, ja performatiivisuus on aina kytköksissä toisiin ihmisiin. Affektiivisuutta voi toki tutkia myös muista näkökulmista, mutta omassa tutkimuksessani näkökulma on sosiologinen, sillä tarkastelen sitä, miten muut ihmiset vaikuttavat kääntäjän affekteihin ja miten kääntäjät ilmaisevat omia affektejaan muiden ihmisten edessä.

Performatiivisuus, habitus, ruumiillisuus ja affektit ovat kaikki hyvin toisiinsa limittyviä käsitteitä. Affektit ovat usein enemmän tai vähemmän ruumiillisia: tunnemme tunteet myös ruumiissamme, ja ilmaiseimme niitä usein ruumiillisesti. Koin affektien ja ruumiin suhteen jopa niin erottamattomaksi, etten edes erotellut niitä omiin alalukuihinsa. Niin ikään habitus on niin psyykkistä, fyysistä kuin sosiaalistakin: siihen lukeutuvat erilaiset asenteet, tunteet ja opitut

normit sekä se, miten niitä toteutetaan ruumiillisesti vuorovaikutustilanteissa. Tähän linkittyy oleellisesti performatiivisuus: miten kääntäjä performoi, niin ruumiillisesti kuin affektiivisesti, ammatiaan performatiivisessa vuorovaikutustilanteessa ja miten se vertautuu kääntäjän normaaliin habitukseen. Nämä tekijät yhdessä muodostavat affektiivisen ja ruumiillisen livekääntäjän.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni menetelmät ja aineiston sekä tutkimuksen osallistajat. Lisäksi pohdin omaa tutkijapositioniani ja tutkimusetiikkaa.

Tutkimukseni noudattaa laadullisten tutkimusmenetelmien traditiota. Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus karkeasti määriteltynä kattaa alleen erilaisten tutkimusmenetelmien kirjon, joilla aineistoa pyritään keräämään ja kuvaamaan ei-numeraalisesti (vrt. määrällinen eli kvantitatiivinen tutkimus). Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen rajat ovat tosin jokseenkin veteen piirrettyjä viivoja, ja samassa tutkimuksessa ja jopa samoilla menetelmillä voi kerätä niin laadullista kuin määrällistäkin tietoa, ja sen tulkinnassakin voi hyödyntää molempia lähestymistapoja. (Ks. esim. Eskola ja Suoranta 2008.)

Tutkimukseni hyödyntää triangulaatiota, jolla tarkoitetaan erilaisten teorioiden, tutkijoiden, menetelmien ja/tai aineistojen yhdistämistä (ks. esim. Eskola ja Suoranta 2008, 68–74). Koska tutkielmassani yhdistyy sekä kaksi erilaista aineistonkeruumenetelmää, havainnointi ja haastattelut, että näistä syntyvät kaksi aineistotyyppiä, kenttäpäiväkirja ja haastattelulitteraatit, toteutuu tutkielmassani sekä menetelmä- että aineistotriangulaatio. Triangulaation avulla saan aineistooni monipuolisemman näkökulman, sillä haastattelulla osallistajat pääsivät avaamaan muun muassa motiivejaan tekemilleen valinnoille ja toisaalta oma havainnointini mahdollisti sen, että pystyin tekemään omia tulkintoja tilanteesta ja vertaamaan niitä haastatteluaineistoon.

Tutkimuksen aineisto on siis yhdistelmä neljän haastattelun litteraatista sekä omista muistiinpanoistani Kirjafestareilla pitämässäni kenttäpäiväkirjassa. Lisäksi otin muistin tueksi tapahtumassa joitakin valokuvia, mutta niiden painotus varsinaisena tutkimusaineistona jäi vähäiseksi.

3.1 Etnografinen tapaustutkimus

Tutkielmani on etnografinen tapaustutkimus, jonka aineiston keruussa on hyödynnetty havainnointia ja teemahaastattelua ja jonka aineisto on analysoitu laadullisen sisällönanalyysin avulla. Etnografisessa tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat ihmiset ja kulttuuriset ryhmät. Etnografia ei ole tarkasti määritelty yksittäinen menetelmä, vaan se viittaa metodologiseen lähestymistapaan, jossa käytetään monenlaisia menetelmiä, kuten osallistuvaa havainnointia ja laadullisia haastatteluja (ks. Saldanha & O'Brien 2013, 208). Etnografia ja tapaustutkimus ovat

myös limittäisiä käsitteitä. Sekä tapaustutkimuksessa että etnografiassa tyypillisenä lähtökohtana on rikkaan aineiston keruu ihmisten käyttäytymisestä autenttisessa sosiaalisessa kontekstissa. Toisin sanoen etnografian voi määritellä metodologiseksi suuntaukseksi, jota voi hyödyntää tapaustutkimuksessa, jossa kerätään tietoa tarkkaan rajatusta kontekstista ja jonka tarkoituksena ei ole yleistää tuloksia koskemaan laajempaa kokonaisuutta. (Saldanha & O'Brien 2013, 208–209, ks. myös Gobo 2008).

3.1.1 Havainnointi

Havainnointi on etnografisen metodologian yleisin menetelmä, ja havainnointia ja etnografiaa käsitteinä käytetään toisinaan jopa synonyymisesti. Kuten Saaranen-Kauppinen & Puusniekka (2006) toteavat, ”[h]avainnoinnin eli observoinnin avulla saadaan tietoa siitä, toimivatko ihmiset todella niin kuin sanovat toimivansa”. Havainnointia käytettäessä siis jalkaudutaan tutkittavien henkilöiden tai yhteisöjen keskuuteen ja tarkkaillaan heidän toimintaansa heidän luonnollisessa ympäristössään.

Havainnoinnin tapoja voidaan jakaa eri tyypeihin sen perusteella, kuinka aktiivisesti tutkija osallistuvaa kentällä havaittavaan toimintaan, esimerkiksi osallistuva havainnointi, täysi havainnointi ja piilohavainnointi (ks. esim. Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Gobo 2008). Termeissä on hajontaa ja limittäisyyttä tutkijan ja kielen mukaan, ja osallistumisen aste sijoittuu jonkinlaiselle jatkumolle. Tutkielmassani käyttämä havainnointimenetelmä on luokiteltavissa joksikin osallistuvan ja täyden (ei-osallistuvan) havainnoinnin väliltä, sillä en itse ole havainnoinnin kohteena, mutta olen kuitenkin osa kontekstia, keskustelin pienimuotoisesti tutkittavien ja muiden ympärillä olevien ihmisten kanssa ja tutkittavat olivat tietoisia läheisestä läsnäolostani. Osallistumiseni oli kuitenkin varsin passiivista verrattuna etnografisiin tutkimuksiin, joissa tutkijat ovat läsnä havainnoimissaan ympäristöissä huomattavasti pitempiä aikoja ja ottavat aktiivisesti osaa erilaisiin toimintoihin.

On otettava huomioon, että jo havainnoinnin kohteena oleminen voi vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin, sillä tarkkailun kohteena oleminen vaikuttaa ihmisten käytökseen. Tutkijan on tärkeätä luoda luottamusta itsensä ja osallistujien välille muun muassa kertomalla yleisesti, mitä hän tutkii, keskustelematta kuitenkaan odottamistaan löydöksistä sen tarkemmin, sillä se voi taas vaikuttaa osallistujien käytökseen ja siten tutkimuksen löydöksiin. (Saldanha & O'Brien 2013, 222.) Omaa tutkijapositioniani pohdin tarkemmin luvussa 3.3.

Varauiduin Kirjafestareilla tapahtuvaan aineistonkeruuseen laatimalla itselleni havainnointisuunnitelman, joka sisälsi muun muassa asioita, joita minun piti muistaa tuoda paikalle ja tehdä tilaisuuden aikana. Lisäksi olin luetellut muistiin valmiita teemoja, joihin halusin kiinnittää huomiota ja joita luettelen seuraavassa kappaleessa. Suunnitelma piti sisällään myös esimerkiksi taustakysymyksiä havainnoinnin tueksi. Pidin kuitenkin mieleni avoimena teemojen ulkopuolisille havainnoille. Kuten Alasuutarikin (2011, 262) huomauttaa, etnografisessa kenttätyössä on aineiston rikkaudelle hyödyllistä pyrkiä sulkemaan teorit ja hypoteesit ulkopuolelle ja tehdä havainnoita ilmiöstä avoimesti ja monipuolisesti. Harjoittelin havainnointia ja kenttäpäiväkirjan laatimista myös autenttisessa ympäristössä ennen Kirjafestareita, mikä kirkastutti hyvin käsitystäni siitä, minkälaista havainnointitilanteessa oleminen on ja miten muistiinpanoja kannattaa tehdä.

Havainnointini kohteena tutkimusympäristössä olivat erityisesti erilaiset vuorovaikutuksen ja ruumiillisuuden elementit, joita tarkastelin livekääntäjien käyttäytymisessä ja olemuksessa. Näitä olivat esimerkiksi katseet, ilmeet, eleet, kehon asennot, pään liikkeet, liikkuminen tilassa, tilaan asettuminen, läheisyys ja etäisyys muihin ihmisiin sekä käsillä olevien tekniikan ja esineiden käyttö. Tällaiset arkipäivän usein merkityksettöminä nähdyt sosiaalisen kanssakäymisen yksityiskohdat ovat merkityksellisiä etnografisessa havainnoinnissa, sillä ne kertovat paljon suhteistamme ja asemoitumisestamme verrattuna muihin ihmisiin (Gobo 2008, 43). Erityistä huomiota kiinnitin tietysti siihen, miten edellä kuvatut tekijät mahdollisesti muuttuivat vuorovaikutustilanteissa, eli erosiko livekääntäjän olemus silloin, kun yleisöä käveli ohi, pysähtyi tarkastelemaan hänen työtään tai jopa keskustelemaan hänen kanssaan, verrattuna hiljaisiin hetkiin esittelypisteellä. Alkuperäisenä aikomukseni oli jättää verbaaliset elementit, toisin sanoen puhe, analyysin ulkopuolelle, sillä a) en ollut varma, olenko kuuloyhteyden päässä kääntäjästä, ja messukeskuksessa voi olla hyvin meluisaa, b) en äänittänyt tapahtumaa, joten analyysini nojasi täysin muistiinpanoihini ja omaan muistiini, ja c) arvelin multimodaalisen vuorovaikutuksen muiden moodien olevan tutkimusaiheeni kannalta kiinnostavampia ja oleellisempia. Aineistonkeruutilanteessa kuitenkin muun muassa tilan rajoitteiden vuoksi jouduin sijoittumaan kääntäjän viereen istumaan, mikä olikin tutkimukseni kannalta onnekas ratkaisu. Kuulin hyvin suurimman osan esittelypisteellä käydyistä keskusteluista, ja vaikka minulla ei olekaan tarkkaa litteraattia keskusteluista, niissä esiintyvät teemat poikivat hyvin hedelmällistä aineistoa.

Analyysini ulkopuolelle jätin kuitenkin pääosin tekstuaaliset elementit, eli tekstit, joita kääntäjät työstivät: jälleen tarkoitukseni oli rajata aineistoa mielekkäällä tavalla. Tekstejä tutkitaan alalla jo merkittävästi, eikä tutkimusongelmani kannalta ollut oleellista tarkastella, miten livekääntämisen tila vaikuttaa esimerkiksi tulotekstin laatuun. Toki minulla oli näköyhteys siihen, mitä kääntäjät ruudulla tekivät, ja tämä näkyvä kääntäminen oli olennainen osa performatiivista kokonaisuutta, joten sitä ei ollut tarpeen täysin sulkea ulkopuolelle.

On myös huomautettava, että messuvieraista monet olivat itsekkin kääntäjiä ja tulkkeja ja SKTL:n jäseniä ja he ehkä hakeutuivat matalammalla kynnyksellä seuraamaan esittelypisteen toimintaa ja keskustelemaan livekääntäjien ja päivystäjien kanssa, jotka usein myös olivat heille tuttuja henkilöitä ja jopa ystäviä. Toisinaan tämä oli itselleni ilmeistä, mutta toisinaan en voinut tätä havainnointitilanteessa päätellä. On siis mahdollista, että livekääntäjien olemus, käyttäytyminen ja vuorovaikutus esittelypisteellä kävijöiden kanssa erosi sen mukaan, kävikö esittelypisteellä maallikoita vai ystäviä tai kollegoita.

3.1.2 Teemahaastattelu

Tutkimushaastattelu on hyvin yleinen laadullisen tutkimuksen menetelmä, ja haastatteluja hyödynnetään paljon myös etnografisessa tutkimuksessa. Haastattelulle osana etnografista tutkimusta on luonteenomaista se, että haastattelut ovat osa laajempaa sosiaalista ja kulttuurista kontekstia, jonka puitteissa haastateltujen puhetta tarkastellaan, ja haastattelut täydentävät tutkijan ymmärrystä siitä, miten tutkittavat itse hahmottavat tämän sosiaalisen kontekstin, oman ja muiden toiminnan sekä tapahtumat ja ilmiöt tutkimuskentällä (Huttunen & Homanen 2017, 132–136). Haastatteluilla ja havainnoinnilla saatava tieto täydentävätkin hyvin toisiaan. Havainnoinnilla pääsin itse tarkkailemaan Kirjafestareiden osastoa ja tutkimuksen osallistujia ja tekemään niistä tulkintoja ja haastattelulla pääsin selvittämään muun muassa osallistujien motiiveja. Haastattelut olivat myös paras keino selvittää livekääntäjien affekteja, sillä he pääsivät itse kertomaan, miltä tilanne heistä tuntui ja millaisia valintoja ja miksi he tilanteessa tekivät.

Haastattelut olivatkin se tutkimusmenetelmä, jolla keskityin hankkimaan tietoa livekääntäjien sisäisestä maailmasta tilanteen jälkeen. Kartoitin muun muassa sitä, minkälaisella asenteella ja mielialalla he tulivat tilanteeseen, minkälaisia odotuksia heillä oli tilanteesta ja miten sekä yleisön että myös minun ja päivystäjien tarkkailtavana oleminen vaikutti heidän tuntemuksiinsa

ja käyttäytymiseensä. Täydentääkseni analyysiani tilanteen performatiivisuudesta esitin kysymyksiä, joiden tarkoituksena oli selvittää, oliko kääntäjillä erityisiä pyrkimyksiä esittää ammattiansa tietynlaisessa valossa ja oliko heille esimerkiksi kommunikoitu SKTL:n toimesta jonkinlaisia tähän liittyviä odotuksia. Taustatiedoiksi kartoitin lyhyesti uran pituutta sekä mahdollista edeltävää kokemusta esimerkiksi tulkkina toimimisesta tai esiintymisestä, jonka avulla he olisivat voineet kartuttaa ruumiillista ja affektiivista pääomaa, joka kenties vaikutti livekääntämistilanteeseen.

Tutkimushaastattelun lajeja luokitellaan usein sen mukaan, kuinka strukturoitua menetelmää käytetään: kuinka jäsenelty haastattelun runko on ja kuinka tiukasti tätä samaa runkoa käytetään jokaisessa haastattelutilanteessa. Kaikista strukturoidummissa päässä ovat standardoidut lomakehaastattelut, ja strukturoimattomassa päädyssä ovat esimerkiksi syvähaastattelut. Tämän jatkumon keskivaiheilla ovat puolistrukturoidut haastattelut, joista käytetään usein nimitystä teemahaastattelu. Puolistrukturoiduille haastatteluille ei ole yhtä tyhjentävää määritelmää, mutta yhteistä niille on se, että kysymysten järjestys on joustava ja haastateltavat voivat vastata vapaasti omin sanoin. (Ks. Hirsjärvi & Hurme 2008.) Hirsjärvi ja Hurme (2008) ovat alun perin esitelleet Suomessa käsitteen teemahaastattelu, joka on nykyisin paljon käytetty puolistrukturoimattoman tutkimushaastattelun laji. Sen lähtökohtana on, että ”haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan” (mts. 47–48). Teemat ovatkin teemahaastattelussa yksittäisiä kysymyksiä olennaisempi yksikkö. Teemahaastattelut ovat muuten lähellä strukturoimattomia haastatteluja, mutta niistä tekee puolistrukturoidun teemojen yhdenmukaisuus (mts. 48.) Etnografinen haastattelukin noudattaa usein teemahaastattelun piirteitä, ja sillekin on tyypillistä keskustelu tiettyjen teemojen ympärillä lukkoon lyödyn kysymys ja vastaus -rungan sijaan, mikä luo väljyyttä myös spontaaneille keskusteluille ja näkökulmille, joita tutkija ei kenties etukäteen ole tullut ajatelleeksi (Huttunen & Homanen 2017, 144).

Nimitänkin itse käyttämäni haastattelumenetelmää juuri teemahaastatteluksi. Kysymysteni runkona toimivat tutkimukseni keskeiset käsitteet eli teemat: affektit, ruumiillisuus, habitus ja performatiivisuus. Kuitenkin tämä runko oli melko löyhä jo senkin vuoksi, että käsitteet ovat hyvin limittäisiä ja monet kysymykset sopivat useaan tai jopa kaikkiin teemoihin yhtä aikaa. Ne toimivat kuitenkin vähintään alustavana runkona jokaiselle haastattelulle. Vaihtelin tilannekohtaisesti kysymysten järjestystä sen mukaan, mikä tuntui luontevalta seuraavalta kysymykseltä, ja tähän vaikutti merkittävästi myös se, mitä haastateltavat itse puhuivat. Monet

kysymykseni olivat hyvin avoimia, jotta haastateltavat saivat vapaasti tuoda esiin ajatuksia, joita tilanteesta heillä heräsi, ja toisinaan vastaukset myös johtivat spontaaneihin jatkokysymyksiin.

Haastateltavat saivat myös hyvin vapaasti valita haastatteluiden paikat ja ajankohdat. Haastattelin kolme osallistujaa kasvokkain eri julkisissa paikoissa, ja neljännen kanssa haastattelu järjestettiin videoyhteydellä Zoom-videopalvelussa. Haastattelut järjestettiin mahdollisimman pian Kirjafestareiden jälkeen, jotta tapahtuma olisi kaikilla vielä tuoreessa muistissa, ja viimeisin sijoittui kahdeksan päivän päähän messuviikonlopusta. Haastattelut olivat pituudeltaan vaihtelevasti puolen tunnin ja tunnin väliltä. Äänitin ja litteroin kaikki haastattelut analyysia varten. Litteroin haastattelut manuaalisesti ja kevyesti editoiden. Koska tutkimukselle eivät olleet olennaisia diskurssin yksityiskohtaiset piirteet ja koska halusin esittää sitaatit helposti luettavassa muodossa, editoin tekstiä hieman kirjakielisemmäksi. Jätin kuitenkin tekstiin myös puhekielisyyden piirteitä säilyttääkseni keskustelutilanteen autenttisuuden.

3.1.3 Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi on laadullisen tekstianalyysin perusmenetelmä, joka on sovellettavissa joustavasti ja yhdistettävissä erilaisiin teoreettisiin viitekehyksiin. Sillä pyritään jäsentämään aineisto selkeäksi sanalliseksi kuvaukseksi tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103–122). Sisällönanalyysi jaotellaan yleisestä kolmeen eri lähestymistapaan: teorialähtöinen, teoriaohjaava tai aineistolähtöinen. Teorialähtöisessä analyysissä teoreettinen viitekehys antaa melko tiukat raamit sille, mitä aineistosta poimitaan, ja teorialähtöinen tutkimus keskittyykin usein testaamaan jo jotain aikaisempaa tietoa. Teoriaohjaavassa analyysissä teoria on mukana ohjaamassa aineiston tulkintaa, mutta vähemmän rajoittavassa muodossa. Aikaisempi tieto siis on aineistoyksiköiden valinnan ja analyysin apuna, mutta ei välttämättä suorana pohjana sille. Aineistolähtöinen analyysikin käy luonnollisesti vuoropuhelua teoreettisen viitekehysten kanssa, mutta sen kytkös aiempaan tietoon on näistä kolmesta löyhin. Tutkija poimii aineistosta tulkittavat osat aineisto edellä tutkimuskysymysten ja sen mukaan, mitä kiinnostavia ilmiöitä siitä tulee ilmi, ilman aiemman teorian asettamia rajoitteita. (Ks. esim. Tuomi & Sarajärvi 2018, 103.)

Oman tutkimuksen luokittelisin teoriaohjaavaksi. Tapaustutkimuksen kohteena oli ainutlaatuinen ja vain rajoitetusti ennustettavissa oleva tilanne, ja pyrin sekä keräämään että tulkitsemaan aineistoa avoimesti rajaamatta sitä väkisin aiemmin tutkitun tiedon puitteisiin. Kuitenkin sekä havainnointisuunnitelmani että haastattelukysymysten runko määräytyi pitkälti teoreettisesta viitekehystä kumpuavien teemojen mukaisesti, joten nämä ohjasivat väistämättä joissain määrin sekä keräämääni aineistoa että siitä tehtäviä tulkintoja. Toisaalta myös aineisto määräsi pitkälti sitä, mitkä palaset käsitteitäni koskevasta tutkimuksesta nousi tutkielmalleni oleellisiksi, joten tässä aineiston ja teorian kaksisuuntaisessa vuorovaikutuksessa aineisto lienee määräävämmässä roolissa. Tämä aineistonhankinnan suhde aiempaan teoriaan onkin sekä teoriaohjaavassa että aineistolähtöisessä analyysissä varsin vapaata (Tuomi & Sarajärvi 2018, 111).

Sisällönanalyysissä aineisto pelkistetään usein koodaamalla eli merkitsemällä esimerkiksi erilaisin merkein tai värein samaa ilmiötä kuvaavia katkelmia (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, 123). Koodaamisen eli luokittelun tapoja on monia, eikä niihin ole mitään yleismaailmallista säännöstöä, mutta nykyaikana käytännöllinen tapa on käyttää esimerkiksi tekstinkäsittelyohjelman korostusvärejä. Omassa analyysissäni käytinkin hyväkseni juuri tätä koodauksen tapaa. Eskola ja Suoranta (2008, 150) huomauttavat, yksi analyysin tapa on edetä aineiston purkamisesta, eli esimerkiksi litteroinnista, suoraan analyysiin tutkijan omaan intuitioon luottaen. Omassa tutkimuksessani analyysi, tulkinnat ja koodaus kulkivatkin käsi kädessä yhtäaikaaisesti. Käytännössä analyysia tapahtui myös jo havainnointi- ja haastatteluvaiheissa. Etnografisessa tutkimuksessa tutkija tekee jo kentällä ilmiöstä tulkintoja, jotka ohjaavat tutkimusta eteenpäin (Hirsjärvi & Hurme 2008, 152), ja kentällä havaitsemani ilmiöt olivatkin ohjaavana tekijänä esimerkiksi haastattelukysymysten laatimisessa.

3.2 Tutkimuksen osallistajat

Livekääntäjiä Kirjafestareilla oli yhteensä viisi, joista neljä osallistui tutkimukseen. Olen anonymisoinut heidän nimensä tässä tutkimuksessa ja raportoin heistä nimillä Kääntäjä 1, Kääntäjä 2, Kääntäjä 3 ja Kääntäjä 4. Heidän järjestyksensä on arvottu, eikä se siten edusta esimerkiksi heidän kirjamessuilla tekemiensä livekäännösvuorojen järjestystä. Kaikki osallistujat käänsivät ruotsinkielistä tekstiä, mutta muuten sekä tekstilajit että heidän taustansa olivat hyvin monipuolisia. Kääntäjä 2 käänsi sarjakuvaa, Kääntäjä 3 käsityöopasta, Kääntäjä 4 dekkaria ja Kääntäjä 1 toimittajien kirjoittamaa dokumenttisarjaa, joka julkaistaan äänikirjana.

Heidän käännösurissaan oli myös huomattavaa hajontaa: Kääntäjä 3:lla on selvästi pisin, päälle parin vuosikymmenen käännösura, jonka aikana hän on kääntänyt monenlaisia tekstilajeja sekä tulkannut, mutta ajan mittaan suuntautunut enemmän kertomakirjallisuuteen. Tulkkaukokokemuksensa hän kuvailee olleen harvakseltaan tehtyä mutta säännöllistä, ja hän onkin tutkittavista ainoa, jolla on merkittävää tulkkaukokokemusta. Tämä oli hänen toinen livekääntämiskertansa; hänen aiempi kertansa oli Helsingin kirjamesseilla.

Kääntäjä 2:nkin ura on jo lähemmäs parin vuosikymmenen pituinen, ja se on sisältänyt monenlaisia käännöstöitä, aina asiateksteistä sarjakuviin ja tietokirjoihin. Viime vuosina hän on siirtynyt kääntämään enimmäkseen kaunokirjallisuutta. Hän oli ollut livekääntäjänä jo muutaman kerran, mukaan lukien vuoden 2021 ensimmäisillä Tampereen Kirjafestareilla. Hän on myös SKTL:n hallinnossa valtakunnallisesti merkittävässä roolissa.

Kääntäjä 1 on tehnyt käännöstöitä alle kymmenen vuotta sekä käännöstoimistossa että freelancerina. Suurin osa hänen tähänastisesta urastaan on ollut asiatekstejä, ja vasta viime vuosina mukaan on tullut enemmän kirjallisuuden suomentamista. Kääntäjä 4:n ura on osallistujista lyhin: hän on tehnyt töitä opintojenkin aikana, mutta täyspäiväisesti kääntäjän töitä vajaan kaksi vuotta. Lisäksi hänen Kirjafestareilla kääntämänsä kirja oli hänen ensimmäinen kaunokirjallinen käännöksensä; sitä ennen hän on tehnyt asiatekstikäännöksiä ja audiovisuaalisia käännöksiä.

Kääntäjä 1:n osallistuminen erosi käytännössä muista osallistujista parilla tapaa: ensinnäkin hän oli livekääntäjänä vain siksi, että yhden alkuperäisen livekääntäjän tulo peruuntui. Kääntäjä 1:n ei siis ollut tarkoitus alun perin olla livekääntäjänä, mutta osastoa järjestävän työryhmän jäsenenä hän päätti vapaaehtoisesti paikata tätä puuttuvaa livekääntäjää. Hän myös kerkesi tekemään vain tunnin vuoron verrattuna muiden kääntäjien kahden tunnin vuoroihin. Toiseksi hän ei varsinaisesti kääntänyt vuoronsa aikana, vaan editoi valmista raakakäännöstä. Tätä voi kuitenkin perustellusti kutsua livekääntämiseksi, sillä oman tekstin korjausluku on oleellinen osa käännöstyötä. Kuten Kääntäjä 1 itsekkin sanoi, kyseessä oli raakakäännös eikä valmis teksti, sillä hän oli käynyt tekstin läpi vasta kerran varsinaisen käännöstyön aikana. Tekstiin oli jäänyt vielä runsaasti läpikäytävää, ja hän oli myös merkinnyt tekstiin esimerkiksi keltaisella korostusvärillä monia kohtia, joita hänen piti vielä tarkastaa. Hänen toimintaansa ohjasi lisäksi muita enemmän se, että käännöksen piti tulla nopeasti valmiiksi, koska sillä oli samana päivänä määräpäivä. Siinä missä muut kääntäjät olivat tulleet paikalle nimenomaan performoimaan ammattirooliaan sillä asenteella, että tekstin eteneminen oli toissijaista, Kääntäjä 1:n

paikallaolo oli viime hetken muutos ja hänen toimintaansa ohjasi siis hieman enemmän vaade työn edistymisestä.

Livekääntäjien lähtötekstien tekstilajeissakin oli siis selkeää hajontaa, sillä heidän kääntämänsä tekstit olivat kaikki vähän erilaisia ja mukana oli niin fiktiota kuin tietokirjallisuuttakin, mutta niissä oli myös yhteisiä ominaisuuksia: varsinaista puhdasta kaunokirjallisuutta edusti lähinnä Kääntäjä 4:n dekkarikäännös, mutta sarjakuvan kääntäminenkin on luovaa kirjallista kääntämistä ja luovuus näkyi myös muissa lähtöteksteissä. Kääntäjä 3:n kääntämä käsityöopas oli selkeän popularisoitu teos, jossa oli paljon viihteellistäkin sisältöä, joka ei liittynyt suoraan teoksen aiheeseen. Sekä Kääntäjä 3:n että Kääntäjä 2:n käännökset olivat myös multimodaalisia: sarjakuvan kääntäminen on luonnollisesti yksi merkittävimmistä multimodaalisen kääntämisen lajeista ja käsityöoppaassakin oli runsaasti kuvitusta. Tutkimuksen kohteena olevaa kääntämistä ei siis voi suoranaisesti pelkistää esimerkiksi kaunokirjalliseksi kääntämiseksi, mutta uskaltaisin määritellä kaiken esittelypisteellä tapahtuneen käännöstyön jonkinlaiseksi ”luovaksi kirjallisuuden kääntämiseksi”.

3.3 Tutkijapositioni ja tutkimusetiikka

Kaikenlaisessa tutkimuksessa on ensisijaisen tärkeää olla refleksiivinen omasta suhteesta ja asenteesta tutkittavaan ilmiöön ja tutkimusympäristöön. Etnografisessa tutkimuksessa se on kenties tavallistakin tärkeämpää, sillä etnografi on tiiviissä kontaktissa tutkittaviin ihmisiin ja saattaa siten myös vaikuttaa tutkimusympäristöön omalla tekemisellään ja pelkällä läsnäolollaan. Etnografisen tutkimuksen tekeminen vieraassa ympäristössä myös eroaa sellaisen yhteisön tai järjestön tutkimisesta, johon on itse osallinen (Gobo 2008, 9). Koska olin itse osallisena tutkittavassa yhteisössä ja tapaustutkimuksen kohteena olleessa tapahtumassa muutenkin kuin tutkijan roolissa, jouduin olemaan erityisen refleksiivinen siinä, että säilytin tietyn kognitiivisen etäisyyden tutkittaviin ihmisiin ja paikkaan enkä antanut omien ennakkoletusten vaikuttaa tulkintoihini.

Olin itse tilanteessa mukana tutkijan roolin lisäksi järjestävänä osapuolena: olen SKTL:n Tampereen paikallisosaston toimintakunnan jäsen ja olin mukana työryhmässä, joka suunnitteli ja järjesti liiton osastoa Kirjafestareille. Osallistuin myös tilan fyysisiin järjestelyihin, ja osan aikaa minulla oli näytteilleasettajan passi kaulassani. On siis hyvin todennäköistä, että tutkimuksen osallistujat näkivät minut tutkijan lisäksi toisenlaisessa valossa, tapahtuman

järjestäjänä ja toimikunnan edustajana. Vaikka pyrinkin pääosin olemaan neutraali ja huomaamaton silloin, kun livekääntäjän virallinen vuoro oli käynnissä ja istuin tutkijan asemassa vieressä tuolilla tekemässä muistiinpanoja, tämä neutraalius ja huomaamattomuus ei ollut mitenkään absoluuttista. Jotkut osallistujista myös ottivat minuun avoimemmin kontaktia vuorojensa aikana, jolloin itsekkin rikoin aktiivisemmin huomaamattomuuden illuusiotani.

On myös mahdollista, että yksittäisinä hetkinä lipsuin liikaa päivystäjän rooliin: esimerkiksi kerran huomautin päivystäjälle, että *Kääntäjä*-lehtiäkin kannattaa tarjota messuvieraille, ja huomasin, että livekääntäjä hätkähti yhtäkkiä puhettani. Tutkittavat itse pyrkivät ilmeisesti jättämään minut vähäiselle huomiolle; ainakin Kääntäjä 3 mainitsi haastattelun lopuksi, että hän pyrki tietoisesti pitämään vuorovaikutuksemme vähäisenä, jotta ei häiritsisi työtäni, vaikka luontainen impulssi olisikin ehkä ollut jutella enemmän. Vaikka Kääntäjä 2 ja Kääntäjä 4 huomioivat läsnäoloani hieman enemmän, hekään eivät osoittaneet sanojansa minulle pohtiessaan esimerkiksi käänösratkaisuja ääneen, vaan he puhuivat päivystäjille ja toisinaan messuvieraille.

Tietyissä määrin pyrin tietoisestikin olemaan tilanteessa luontevasti enkä päälle liimatun hiljaa ja paikoillani, jotta tutkittavat pystyisivät suhtautumaan minuun rennosti. Nousin seisomaan, venyttelin ja join vettä tarvittaessa. Vastasin ihmisille silloin, kun he, livekääntäjät mukaan lukien, minulle puhuivat. Tarjosin Kääntäjä 4:lle kesken hänen vuoronsa oman kannettavan hiireni lainaan, kun hän tuskaili hiiren puutetta. Tämä oli selvästi hänelle tervetullut apu, enkä usko minkään näistä valinnoista vaikuttaneen tutkittavien toimintaan tavalla, joka olisi vaarantanut tutkimuksen tuloksia joillain tapaa.

On myös lisättävä, että tunsin pari osallistujaa etukäteen, erityisesti Kääntäjä 1:n, jonka kanssa järjestimme tapahtumaa yhdessä ja jonka kanssa esimerkiksi yhdessä asettelimme osaston huonekalut, tekniikan ja esineet myös sitä silmällä pitäen, mihin voisin asettua havainnoimaan livekääntäjiä. Myös Kääntäjä 2:n kanssa olimme olleet joissakin tilaisuuksissa yhtä aikaa. Kumpaakaan en kuitenkaan tuntenut läheisesti. Vaikka Kääntäjä 3:n ja Kääntäjä 4:n kanssa tietävästi puhuin ensimmäistä kertaa kasvokkain Kirjafestareilla, olimme kuitenkin osa samaa yhteisöä. Tämä voi vaikuttaa myös omiin näkökulmiini tutkimuksen eri aspekteista, sillä tapaustutkimukseni kontekstina oli järjestö ja laajempi ammatillinen yhteisö, joihin olennaisesti kuulun.

Kaikki osallistujat kuitenkin kommentoivat haastattelun aikana, ettei läsnäoloni vaikuttanut heidän toimintaansa tai häirinnyt heitä mitenkään olennaisesti ja että he olivat tyytyväisiä tutkimuksen toteutukseen. Kääntäjä 4 oli ainoa, joka nosti esiin pari asiaa, jotka hieman mietityttivät häntä tilanteessa: a) se, että hän ei ollut tutkimusesitteestä huolimatta varma, mitä tarkalleen havainnoin tilanteessa, ja b) se, että istuin häntä korkeammalla tuolilla pöydän vieressä. Hän kertoi pohtineensa, oliko siihen jokin syy, että istun korkeammalla enkä samanlaisella tuolilla saman pöydän takana. Hän myös kommentoi vuoronsa jälkeen minulle, että hän ei ehtinyt hirveästi kääntää, joten häntä mietitytti, sainko sellaista aineistoa, jota olin hakemassa. Toisaalta hän sanoi ymmärtävänsä, että saattoi olla hyvä, etten kertonut liian tarkkaan sitä tarkkailuni kohteista, sillä se olisi voinut vaikuttaa hänen toimintaansa vielä enemmän. Syy siihen, etten istunut saman pöydän takana, oli yksinkertaisesti se, että hieman kauempaa pystyin huomattavasti paremmin näkemään livekääntäjien ruumiin ja toiminnan kokonaisuudessaan. Syy korkeampaan tuoliin taas oli sattuma: osastollemme oli toimitettu kaksi normaalia tuolia ja yksi hieman korkeampi, ja otin korkeamman tuolin käyttööni, koska halusin varata toisen normaalin tuolin päivystäjien käyttöön. Koska päivystäjät eivät istuneet vuorojen aikana ollenkaan, olisin hyvin voinut vaihtaa tuolia, mutta se ei tullut tilanteessa mieleen.

Ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa on tietysti välttämätöntä käyttäytyä eettisesti ja huomaavaisesti kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Kaikki osallistujat saivat ennen suostumustaan nähtäväkseen tutkimusesitteen (Liite 1) ja tietosuojaselosteen, joihin he saivat rauhassa tutustua ennen suostumistaan tutkimukseen. Tutkimusesitteessä oli tiiviissä ja ymmärrettävässä muodossa tutkimuksen perusasiat ja päämäärät, ja tietosuojaselosteessa kuvailtiin tarkemmin, miten henkilötietoja käsittelevää aineistoa ja muuta materiaalia käsiteltäisiin. Tutkittavat allekirjoittivat suostumuslomakkeen (Liite 2). Tutkimuksen perusteena oli suostumus, joten heillä oli mahdollisuus milloin tahansa peruuttaa suostumuksensa ilman seuraamuksia.

4 TULOSTEN ESITTELY

Tässä luvussa käyn läpi aineistosta sisällönanalyysin avulla tekemiäni havaintoja. Luvut 4.1 ja 4.2. keskittyvät livekääntämistilanteen affektiiviseen puoleen: luvussa 4.1 käyn läpi livekääntäjien motiiveja ja tavoitteita tilanteessa, ja luvussa 4.2 kartoitan heidän affektejaan eli sitä, millaisia tunteita ja ajatuksia tilanne heissä herätti. Luvun 4.3 päähuomiona ovat livekääntäjien yleinen olemus, käyttäytyminen ja kehonkieli. Luvussa 4.4 tarkastelen tilanteen vuorovaikutuksellisuutta ja performatiivisuutta: käymällä läpi valintoja, joita he tekivät käyttäytymisessään ja vuorovaikutuksessaan yleisön kanssa, pyrin analysoimaan sitä, miten he esittivät ammattiaan livetilanteessa ja minkälaista kuvaa he tahtoivat siitä yleisölle välittää.

4.1 Mikä motivoi livekääntäjiä?

SKTL:n puheenjohtaja Sirpa Alkunen kertoi, että ”Kääntäjä näkyväksi” on liiton jatkuva kampanja ja siten myös luonnollinen kimmoke livekääntämiselle. Hän kuvaili, että liiton hallituksessa ja toimistolla mietitään jatkuvasti uusia keinoja ja kanavia tuoda kääntäjiä näkyväksi. (Alkunen 2022.) Aihetunniste #kääntäjänäkyväksi oli myös osaston pöydällä livekääntäjän nimen ja käännettävän teoksen yhteydessä (ks. Luku 1.2). Kirjamessut ovat Alkusen mukaan yksi SKTL:n tiedotuskanava, koska ne ovat oivallinen paikka keskustella tavallisten ihmisten kanssa kääntämisestä, tulkkaamisesta ja liiton palveluista sekä mainostaa esimerkiksi kääntäjien hakupalvelua (Alkunen 2022). Myös Helsingin kirjamessuilla livekääntämistä jo 2000-luvun alussa järjestäneet Kaijamari Sivill ja Markku Päckilä luonnehtivat alkuperäisen motiivin olleen tehdä kääntäjää näkyvämmäksi ja laventaa yleisön kääntäjäkäsitystä (Sivill & Päckilä 2023; ks. Luku 1.2).

Tämä motiivi nousee esiin myös omasta aineistostani. Vaikka tutkimukseeni osallistuneiden livekääntäjien käyttäytyminen ja olemus SKTL:n esittelypisteellä erosikin monin tavoin, he olivat kaikki omalta osaltaan aktiivisesti tuomassa kääntäjien ammattikuntaa ja kääntämisen työn ulottuvuuksia näkyväksi suurelle yleisölle. Heitä motivoi siis velvollisuudentunne tai auttamisen halu liiton jäsenenä ja ammattikunnan edustajina.

- (1) On pitkän aikaa tuntunut, että olen ollut enemmän saamapuolella kaikissa näissä järjestöhommissa, mä olen hyvin laiska järjestöihminen ja käyn vaan juhlissa ja kaikissa kivoissa jutuissa, ja sitten on ollut huono omatunto, kun mä en tee mitään tällaista oikeata työtä, niin sitten mä ajattelin, että tämä olisi semmoinen, missä voisin osallistua ja olla niin kuin oikeasti tekemässä tätä työtä tunnetuksi, että tavallaan tehdä oman osani tästä hommasta.

(--) Kyllä se oli tällöinen mun tapani tehdä jotain ammattikunnan hyväksi. (Kääntäjä 3, haastattelu)

Kääntäjä 4:kin mainitsi motiivikseen juuri auttamisen halun. Hän kertoi saaneensa käsityksen, että järjestäjien oli vaikea löytää tilaisuuteen innokkaita livekääntäjiä, ja lähteneensä sen vuoksi mukaan. Hänenkin vastauksistaan kuvastuu henkilökohtaisen eduntavoittelun sijasta halu edistää ammattikunnan kollektiivista näkyvyyttä:

- (2) Mua ei niinkään kiinnosta tuoda itseäni esille, vaan se, että ihmiset ymmärtäisivät kääntämisestä vähän enemmän ja saisivat tietää siitä ja sitä kautta ehkä arvostaisivatkin enemmän sitten tätä meidän ammattikuntaa. (Kääntäjä 4, haastattelu)

Kääntäjä 2 on SKTL:ssä valtakunnallisesti näkyvämmässä hallintoroolissa ja kuvaili tätä rooliaan myös yhdeksi kimmokkeeksi osallistua. Hän kertoi kokeneensa velvollisuudekseen tulla tilanteeseen näyttämään sitä, että hän on liiton edustajan lisäksi kääntäjä. Vaikuttaa siis ilmeiseltä, että hän koki velvollisuudekseen sekä osallistua edustusroolinsa vuoksi että osoittaa ”tavallisen kääntäjän” ammattiosaamistaan. Tämän taustalle lienee halu havainnollistaa sitä, että SKTL:ssä hallinto- ja toimeenpanovaltaa käyttävät ihmiset ovat myös käytännön asiantuntijoita.

Kääntäjä 1 sen sijaan oli mukana SKTL:n esittelypistettä järjestävässä työryhmässä ja päätyikin livekääntäjäksi lähinnä sen vuoksi, että erään toisen livekääntäjän tulo peruuntui. Hän kuvaili ajatelleensa, että voisi kyllä kokeilla livekääntämistä, jos tilaisuus tarjoutuisi, mutta olleensa alun perin epävarma, halusiko hän olla livekääntäjänä. Hän ei siis varannut aktiivisesti itsellensä vuoroa, vaan päätyi vain jonkinasteisesta järjestäjän vastuuntunnosta korvaamaan peruuntuneen vuoron.

Selvää oli kuitenkin se, että kaikkien livekääntäjien tavoitteet erosivat tavanomaisen työpäivän tavoitteista. Vaikka Kääntäjä 1:llä olikin muita enemmän tavoitteena saada käänös valmiiksi määräpäivän vuoksi (ks. Luku 3.2), kaikilla tekstin edistymisen oli toissijainen tavoite ja keskeytykset yleisöltä olivat odotettuja ja jopa toivottuja. He pyrkivät osoittamaan messuvieraillekin sen, että heitä saa häiritä. Esimerkiksi kun eräs messuvieras pahoitteli häiritsemistä ääneen kävellessään pois esittelypisteeltä, Kääntäjä 2 vastasi, että tässä on tarkoituskin häiritä. Kääntäjä 4 rinnasti tapahtuman näytöstilaisuuteen ja korosti sitä, että tavoitteet luonnollisesti erosivat työpäivien tavoitteista.

- (3) Mutta toki siinä oli muutenkin se, että jos mä olen kotona viettämässä tavallista työpäivää, niin mulla on ehkä tietyllä lailla myös ne omat tavoitteet, mitä mä haluan tai mitä pitää saada päivässä tehtyä. Mutta sitten kun kyse oli tällaisesta enemmän, miten mä koen, kääntäjän työtä

promoavasta, en nyt sano suoraan että näytöstilaisuudesta, mutta kuitenkin, niin siinä oli sitten taas eri tavoitteet. (Kääntäjä 4)

4.2 Miltä livekääntäminen tuntui?

Yhteistä kaikkien livekääntäjien affektiivisessa kokemuksessa tilanteesta vaikuttaa olleen se, että kaikki kokivat jonkinasteista alkujännityksen tapaista tunnetta mutta heidän tunteensa olivat pääosin myönteisiä. Kääntäjä 2 tosin omien sanojensa mukaan ei niinkään jännittänyt, koska työ oli tuttua ja hän kuvaili myös pystyvänsä pitkän kokemuksensa vuoksi puhumaan kääntäjän asioista vaikka koko päivän. Hän kuitenkin kuvaili tilannetta ”sähköiseksi” ja sanoi, että siihen liittyi ”pikkuisen jännä kutina” siitä, että nyt tehdäänkin sitä työtä muiden edessä.

- (4) No onhan se semmoinen kummallinen tilanne, siinä on vähän semmoinen alaston tunne, kun tekee ihan samaa tuttua työtä, mitä tekee muutenkin, mutta sitten se onkin siinä kenen tahansa nähtävänä, tai että mä en voi tietää, kuka siihen tulee sitä katsomaan ja mitä se ajattelee, että kyllä siinä sillä tavalla itsensä laittaa alttiiksi. (Kääntäjä 2, haastattelu)

Pitkä käännösurja vaikuttaa olleen helpottava tekijä jännityksen tunteiden säätelyssä ja kerryttäneen jonkinlaista yleistä affektiivista pääomaa, joka auttoi selviämään tilanteesta. Kuten Hubscher-Davidson (2018, 129) huomauttaa, ammattikäntämisen kokemuksen laajuus korreloi tunnesäätelytaitojen kanssa. Kääntäjä 2:n tavoin Kääntäjä 3:lla on takanaan pitkä, monen vuosikymmenen ura, ja vaikka häntä aluksi omien sanojensa mukaan hirvittikin ajatella, että kaikki näkevät hänen tekemänsä työn, hän tietoisesti ei antanut sen häiritä, jolloin ”tämä hirvitys” olikin suhteellisen helposti hiljennettävissä. Hän kertoikin tullessaan tilanteeseen ”lehmän tyyneydellä” ja muutenkin hyvillä mielin. Hän kommentoi esittelypisteelläkin ääneen vuoroonsa saapuvalla päivystäjälle, miten pääsi jossain välissä sen kynnyksen yli, että muut näkevät. Kääntäjä 3 myös mainitsi, että konsekutiivitulkkaukokemus saattoi vaikuttaa positiivisesti siten, että ”tietää, mitä on seisoa framilla, ja ei mene sisu kaulaan jo pelkästään siitä, että ihmiset katsoo”. Hermostuneisuutta ei huomannut juuri päälle päin yhdestäkään livekääntäjästä. Ainoaksi pieneksi ulkoiseksi jännityksen merkiksi livekääntäjistä voisinkin tulkita sen, miten Kääntäjä 4:n jalka vispasi aluksi ja rauhoittui sitten, mutta uskon huomanneeni sen vain, koska kiinnitin tällaisiin yksityiskohtiin huomiota.

Kääntäjä 2:lla ei ollut sanottavaa tulkkaukokemusta, mutta sen sijaan esiintymiskokemusta jonkin verran. Tämä esiintymiskokemus ja toisaalta tuntemus alasta toivat hänen olemukseensa varmuutta. Hän tosin spekuloi esiintymiskokemuksen mahdollisesti olleen haitallistakin, sillä se saattoi hänen mukaansa vaikuttaa siihen, että hän ei malttanut vain kääntää vaan osallistui

ikään kuin päivystäjän roolissa osaston toimintaan (ks. Luku 4.4). Työn edistyminen vaikuttaa kuitenkin olleen kaikkien mielestä tapahtuman toissijainen päämäärä, ja Kääntäjä 2 myös ehti vuoronsa aikana kääntää huomattavasti enemmän kuin muut livekääntäjät. Lisäksi Kääntäjä 2 kuvaili varmuutta tilanteeseen tuoneen se, ettei hän ollut ensimmäistä kertaa kirjamesujen livekääntäjänä.

Kääntäjä 4 kuvaili alkaneensa jännittää tilannetta vasta sitten, kun kuuli, ketkä muut olivat tulossa livekääntäjiksi: muiden pitemmät käänösurat saivat hänet siis epäilemään sitä, oliko hän oikeassa paikassa. Toisaalta hänkin selvästi pyrki tietoisesti säätämään tätä tunnetta ja kuvailee myös päässeensä aika lailla näistä ajatuksista ja tunteista eroon oman vuoronsa aikana ja jännityksenkin olleen lopulta todella taka-alalla. Hän myös myönsi käsitelleensä huijarisyndrooman kaltaisia ajatuksia, vaikka kertoikin tietoisesti välttelevänsä kyseistä termiä.

- (5) Mutta eihän sitä opi kuin tekemällä, ja koska alalla on muutenkin todella vaikea määritellä, että kuka on ammattilainen ja kuka on ammattikäntäjä ja millä lailla se ammatillisuus ja ammattimaisuus näkyy, että missä kohti voi sanoa olevansa ammattilainen. (Kääntäjä 4)

Ainakin sekä Kääntäjä 2 että Kääntäjä 1 vaikuttivat toisinaan saaneen myös varsin hyvän flow'n päälle tilanteessa. Kääntäjä 2 teki lähes kauttaaltaan töitä hyvin reipasta tahtia, ja Kääntäjä 1 sanoi, että totuttuaan näkyvillä oloon hän pystyi keskittymään työhön hyvin.

- (6) Se oli ihan hauskaa – etukäteen mä jännitin, että millaista se on, varsinkin kun mä näin, minkäkokoiselle näytölle se heijastetaan. Jotenkin se niin kuin pahensi sitä jännitystä, kun ajatteli, että hei, tähän oikeasti näkyy tuonne aika pitkälle. Mutta sitten kun mä sen aloitin, niin sitten mä keskityin siihen työhön kyllä enkä mä sitten oikeastaan enää niin ainakaan jännittänyt tai ehkä niin edes välittänyt, että muut voi nähdä sen, mitä mä teen. Että se tuntui ihan mukavalta ja musta tuntui, että ajoittain mä myös keskityin tosi tiiviisti siihen tekstiin. (Kääntäjä 1, haastattelu)

Kaikki myös pääosin kuvailivat tilanteessa heränneitä tunteita positiivisin ilmauksin. Kääntäjä 1 mainitsi, että livekääntäminen oli hauskempaa kuin mitä hän olisi odottanut ja että oli jopa harmi, ettei hän voinut jäädä tekemään pitempää vuoroa. Häntä rentoutti tilanteessa myös sen huomaaminen, ettei kukaan jäänyt katsomaan hänen työtään arvostelevasti, ja sen tajuaaminen, että ihmiset varmasti ymmärsivät, että tilanne olisi jännittävä kenelle tahansa. Kääntäjä 4:kin kuvaili kokeneensa tilanteen lopulta luonnolliseksi ja suhtautuneensa siihen vain ”semmoisena tekemisenä”. Tätä edesauttoi se, että yleisöä ei kuitenkaan ollut runsain määrin kerralla katselemassa jokaista hänen liikettään ja sananvalintaansa, vaan monet vain vilkaisivat ohimennen eivätkä välttämättä edes tajunneet, mistä oli kyse. SKTL:n osasto oli vain yksi monien joukossa ja Kirjafestareilla oli paljon muutakin ohjelmaa. Toisaalta hän mainitsi kokeneensa myös pientä turhautumista siitä, ettei saanut tuotettua enemmän tekstiä, vaikka

tiedostikin sen, ettei suuren tekstimäärän tuottaminen ollut tapahtuman päätavoitteena. Turhautuminen johtui siitä, että osasyynä oli tuoda käänösprosessia näkyviin ja itse työtä ei yleisö ehtinyt paljon näkemään, koska suurin osa ajasta meni kääntämisen sijaan keskusteluun.

Kääntäjä 1 mainitsi tiedostaneensa vuoronsa alkupuolella, että messuvieraat olivat pääosin maallikkoja, joilla ei ole mitään tekemistä kääntämisen kanssa, kun taas vieressä oleva päivystäjä oli kääntäjäkollega, joka sitten alkoi jännittää häntä hieman enemmän kuin varsinainen yleisö.

- (7) Sitä mä itse asiassa alussa vähän enemmän mietin, että lukeekohan se tätä tekstiä, mitähän se siitä ajattelee, kuin sitä, että lukeeko sitä joku, joka ei ole itse kääntäjä. Mutta kyllä nyt kuitenkin oletan, että se työskentelee aika samalla tavalla, siis että ei se nyt varmaan olisi alkanut arvostelemaan mitään mun käänöksiä. Niin sitten mä itselleni olin sillä lailla, että no, ei tätä nyt tarvitse miettiä. Mutta se kävi kyllä siis siinä mun mielessä sinä aikana, että mitähän se siitä ajattelee. Mutta muuten oli kiva, kun oli joku, jonka kanssa pystyi siinä vähän keskustelemaan. Ja taisin jostain ratkaisustakin keskustella sen päivystäjän kanssa. Tai ainakin miettiä ääneen siinä. (Kääntäjä 1)

Kääntäjä 2:n tapaus eroaa muista siten, että hän oli tietävästi ainoa, joka teki valintoja siinä, minkä käännettävän tekstin hän esittelypisteelle toi. Esimerkiksi Kääntäjä 1:n teksti määräytyi saman päivän määräpäivän mukaan ja Kääntäjä 4:lläkin oli työn alla ainakin kirjallisuuden puolen teksteistä vain tämä yksi. Kääntäjä 2:n perustelut valitulle tekstille ovatkin mielenkiintoiset tunnesäätelyn ja performatiivisuuden näkökulmasta:

- (8) Mä haluan näyttää, että mä tykkään [kääntäjän työstä]. Just sitäkin varten ei halua ottaa mitään kauheata keskitysleiritekstiä tai sitten aiheeltaan kamalaa tai sitten jotenkin kamalan vaikeata, ettei se näytä siltä, että mä olen siellä ihan tuskissani. Joskus se kääntäminen on sitäkin, mutta enimmäkseen nyt kuitenkin semmoista perustekemistä, niin ehkä sitä perustekemistä ikään kuin haluaa näyttää, että tämä on ihan kivaa, tästä kun saa flow'n päälle justiin, ja että tämmöisiä eri maailmoita tässä yhdistellään, niin jotain sellaista ehkä haluaa tuoda omalta pieneltä osaltaan. (Kääntäjä 2)

Myös esittelypisteellä hän kommentoi päivystäjälle ääneen sitä, kuinka sarjakuvan kääntäminen on hänelle ”aivolepoa” johonkin vaativampaan käänöstyöhön verrattuna, ja haastattelussa hän mainitsi sarjakuvakäännöksen olevan hänelle ”lempilapsi”, jota hän tykkää tuoda esiin. Hän myös osasi aiemmin livekääntämiskokemuksensa perusteella valita tekstin, jota olisi helpompi kääntää tilanteessa, ja tekstivalinta näytti vaikuttavan myös hänen tuotteliaisuuteensa. Aiheeltaan raskas lähtöteksti voi aktivoida kääntäjässä kielteisiä affekteja ja johtaa erityiseen tunnesäätelyyn tarpeeseen (ks. Luku 2.3; Hubscher-Davidson 2018, 120). Jos Kääntäjä 2 olisi valinnut käännettäväkseen ”keskitysleiritekstin”, eli esimerkiksi jonkin aiheeltaan raskaan romaanin, se olisi todennäköisesti vienyt enemmän affektiivisia ja kognitiivisia resursseja ja muuttanut tilanteen performatiivista luonnetta. Iloisen

vuorovaikutustilanteen sijasta siitä olisi kenties tullut joko surullisten tunteiden näytös tai sitten johtanut näiden tunteiden suppressioon. Kääntäjän affektiiviseen pääomaan kuuluu olennaisesti tunnesäätelyn taito, eli kyky säädellä ja ilmaista tunteita tavalla, joka sopii tilanteeseen ja vähentää työn kuormittavuutta. Tunteiden suppressio eli tukahduttaminen on kuitenkin kognitiivisesti ja affektiivisesti rasittava strategia. (ks. Luku 2.3; Hubscher-Davidson 2018, 122–124.) Valitsemalla vähemmän affektiivisesti kuormittavan lähtötekstin Kääntäjä 2 siis jo lähtökohtaisesti vähensi tarvittavan tunnesäätelyn määrää livekääntämistilanteessa ja pääsi itse määrittämään työn affektiivista ja performatiivista luonnetta: hän sai itse kehystää oman vuoronsa funktion rennoksi ja myönteiseksi ”kääntämisen ilosanoman” välittämiseksi, joka ei myöskään vaatinut yhtä paljon keskittymistä. Muut livekääntäjät eivät kuitenkaan tietävästi tehneet valintoja lähtötekstin suhteen, joten tätä analyysia ei voi yleistää kattamaan koko tapaustutkimusta.

Vaikka muut kääntäjät eivät ilmeisesti valinneet usean eri tekstin väliltä ennen tilannetta, tekstilajikysymykset mietityttivät silti Kääntäjä 2:n lisäksi ainakin Kääntäjä 3:a. Siitä huolimatta, että Kääntäjä 2 on ollut SKTL:n toiminnassa pitkään mukana ja ollut livekääntäjänäkin muutamaaan otteeseen, hän kertoi olleensa pitkään siinä käsityksessä, että liiton livekääntäjiksi kirjamesseilla toivotaan pelkästään kaunokirjallisuuden kääntäjiä. Kääntäjä 3:kin kuvaili huolta siitä, voiko käsityöopasta mennä kääntämään messuille. Sivill kuitenkin kuvaili Helsingissäkin alusta alkaen tekstilajin valinnan olleen vapaasti kääntäjän valittavissa: yleensä he ovat valinneet työn alla olevan tekstin, joka on usein ollut kaunokirjallisuutta sen vuoksi, että kirjallisuuden kääntäjien jaostossa on eniten sitä käännetty, mutta monenlaisia muitakin tekstejä on aina käännetty (Sivill & Päckilä 2023; ks. Luku 1.2). Kääntäjä 4:kin huomautti, että ”tämä ei ollut mitenkään semmoinen, mitä SKTL missään kohti edes korosti, että pitää olla juuri kaunokirjallisuuden kääntäjä”. Huoli tekstilajista vaikuttaa siis olleen aiheeton ainakin SKTL:n näkökulmasta.

Kääntäjä 2 kommentoi myös saaneensa tilanteessa hyvää mieltä siitä, että työhön sai välitöntä kiinnostusta ja palautetta yleisöltä, kun tavallisesti palautetta ja kehuja saisi vasta sitten, kun valmis teksti on mennyt kustannustoimittajalle. Kaiken kaikkiaan kaikki livekääntäjät myös vaikuttavat käyttäneen enemmän tai vähemmän tehokkaasti tunteiden uudelleenarvioinnin strategiaa (ks. Luku 2.3; Hubscher-Davidson 2018) säädelläkseen jännityksen ja itse-epäilyksen tunteitaan, ja lopputuloksena oli se, että he kokivat tilanteen positiiviseksi ja onnistuivat

perustelemaan itselleen, että he esimerkiksi olivat riittävän ammattilaisia ja heidän tekstilajinsa olivat sopivia tilanteeseen.

4.3 Miltä livekääntäminen näytti?

Kaikki livekääntäjät kuvailivat enemmän tai vähemmän pyrkineensä siistiin arkipukeutumiseen tilanteeseen tullessaan. Kääntäjien tyyleissä ei muuten ollut huomattavia yhteneväisyyksiä. Kaksi heistä oli mustavalkoisissa asuissa, kolmas neutraalimman värisessä asussa, johon kuului farkut, ja neljäs oli hyvin värikkäissä vaatteissa. Omien havaintojeni mukaan asut olivat siistejä mutta suhteellisen koruttomia, ja sain käsityksen siitä, että he noudattivat pitkälti omaa normaalia tyyliään. Kaikki mainitsivat haastattelussa pyrkineensä mukavuuteen: esimerkiksi Kääntäjä 4 mainitsi vaihtaneensa ylleen yläosan, joka ei kiristäisi käsivarsia ja rajoittaisi niiden liikkuvuutta, ja Kääntäjä 1 mainitsi pukeutumisensa perusteeksi ainakin kylmän sään ja halun pysyä lämpimänä.

Kääntäjä 2 kertoi pukeutuneensa hieman siistimmin lähinnä sen vuoksi, että oli livekääntäjän roolin lisäksi paikalla edustustehtävissä liiton hallinnon edustajana ja tapaisi muun muassa yhteistyökumppaneita. Kääntäjä 1, joka tavallisena työpäivänä tekee usein töitä yhteisöllisessä työtilassa, kertoi tullessa paikalle sellaisessa vaatetuksessa, jollainen hänellä tyypillisesti muutenkin olisi päällä. Toisaalta hän saattaa tehdä töitä normaalisti myös verryttelyhousuissa, ja hän mainitsikin jättäneensä sellaisen pukeutumisen välistä julkiseen tilaisuuteen tullessaan. Kääntäjä 3:kin kuvaili pukeutuneensa julkiselle paikalle sopivalla tavalla:

- (9) Oli niin kuin julkiselle paikalle sopivat vaatteet päällä eikä vanhat rytkyt ja villapaita, ja tukka oli pesty ja kammattu ja tämmöistä. Ei ollut kahvimukia, teemukia, viskilasia, ei mitään vieressä. (Kääntäjä 3)

Samankaltaista pohdintaa tuli Kääntäjä 4:ltä, joka kuvaili saattavansa kotona tehdä töitä ”ei nyt ihan pyjamassa” mutta senkaltaisissa vaatteissa.

- (10) Tässä livekääntämistilanteessa oli sekin, että ei halua olla semmoinen, ehkä tyypillisesti kun ajattelee, että kääntäjä tekee kotona töitä, nousee sängystä ja menee koneelle ja se on sitten siinä. Että kyllä siinä vähän tuli hiuksia oiottua ennen kuin lähti ja vähän mietittyä, että mitä laittaa päälle, ja jotenkin ehkä sitä haluaa antaa sen siisteimmän version itsestään, kun joku muukin on näkemässä. (Kääntäjä 4)

Näistä vastauksista kumpuaa tahto välttää edustamasta jonkinlaista stereotyyppistä kotona töitä tekevän kääntäjän habitusta eli välttää toisintamasta mielikuvaa siitä, miten tyypillinen kääntäjä tekee töitä esimerkiksi kotona pyjamassa ja villasukissa. Tätä voi verrata esimerkiksi *Kääntäjä-*

lehden ”11 kysymystä kääntäjälle” -artikkeleihin: lehden lopussa on perinteisesti yhden kääntäjän (tai tulkin) esittely, jonka kysymyksiin lukeutuu myös se, millaisissa vaatteissa kukin kääntäjä kääntää mieluiten. Vuosien 2021 ja 2022 artikkeleissa kääntäjät kertovat kääntävänsä mieluiten ”pyjamassa tai kylpytakissa villasukat jalassa. Jos hienostelen, olen oloasussa tai pitkässä hupparimekossa” (Juutistenaho 2021), ”mukavissa arkivaatteissa” (Sofy 2021), ”hupparissa, farkuissa ja villasukissa” (Poutanen 2021), ”[p]ehmeissä, mukavissa ja sopivan lämpimissä” (Vainionperä 2021), ”[m]ahdollisimman mukavissa, mieluiten paljain jaloin” (Tuominen 2022), ”[y]leensä farkuissa ja T-paidassa” (Milonoff 2022), ja ”[k]otitoimistossa voi pukeutua verkkareihin ja t-paitaan” (Podbereznyj 2022). Nämä vastaukset yhdistettynä haastatteluaineistooni kuvastavat hyvin kääntäjien omin sanoin sitä, että kotona töitä tekevät kääntäjät usein pukeutuvat työpäivinänsä mahdollisimman mukaviin ja rentoihin vaatteisiin, joihin lukeutuvat esimerkiksi verryttelyhousut, farkut, t-paidat, pyjamat ja villasukat. Livekääntämistilanteessakin kääntäjiä motivoi mukavuus ja lämpimyys, mutta pukeutumisvalintoja vaikuttaa kuitenkin siivittäneen yleisluontoisesti myös se, että he olivat tulossa julkiselle paikalle ja halusivat representaationsa siksi olevan siisti. He jättivät pukeutumatta esimerkiksi tyypillisiin kotiasuihin ja ”vanhoihin rytkyihin”. Heitä ei siis niinkään kiinnostanut tuoda tietynlaista autenttista ulkoista habitusta tähän performatiiviseen tilanteeseen, vaan esittää ammatistaan siistimpää ja hillitympää versiota. Tässäkin siis näkyy velvollisuudentunto ammattikuntaa kohtaan ja motiivi välittää asiallista kuvaa ammatista suurelle yleisölle.

Kaikilla livekääntäjillä oli valtaojan ajasta varsin levollinen ja neutraali, jopa vakava olemus silloin, kun vuorovaikutus oli vähäistä ja he keskittyivät työhönsä. Kuitenkin he vaikuttivat olevan melko tietoisia ympärillään tapahtuvista asioista ja käydyistä keskusteluista, sillä he osallistuivat toisinaan herkästi keskusteluihin tai kommentoivat esimerkiksi muiden käymiä keskusteluja ääneen jälkikäteen kollegoiden kesken. Lisäksi varsinaisia kielteisiä tunteita, kuten turhautuneisuutta, oli aistittavissa hyvin vähän kenenkään olemuksesta, pois lukien Kääntäjä 2:n alkuvuoro, kun hänellä oli teknisiä ongelmia saada tietokoneen ruutu heijastettua isolle näytölle. Kaikki kääntäjät kertoivatkin pyrkineensä käyttäytymään hillitymmin kuin tavanomaisena työpäivänä. Kääntäjä 1 kuvaili, että käännöstyössä oli turhauttavia kohtia, jotka kiristivät hänen hermojaan vähän, mutta hän pyrki pitämään hillitympää ulkosivua yllä. Hänestä tuntui siltä, että tämä turhautuminen näkyi hänen kasvoiltaan kireinä ilmeinä toisinaan. Itse en kuitenkaan havainnut tätä, vaan olen kenttäpäiväkirjassani kuvaillut hänen ilmeitään ja

olemustaan rennoiksi, neutraaleiksi, keskittyneiksi tai miettiväisiksi, ainakin sellaisina hiljaisina hetkinä, kun hänellä ei ollut vuorovaikutusta esimerkiksi yleisön kanssa.

Kääntäjä 2:kin kertoi pyrkineensä käyttäytymään sivistyneesti ja hillitsemään mahdollisia tunteenpurkauksia, kuten kiroilua tai välihuutoja, ja toisaalta myös itsekseen puhumista tai sanojen makustelua ääneen, mitä hän kotona saattaa tehdä. Hän kylläkin lisäsi, että kyseisessä käännöstyössä ei välttämättä ollutkaan mitään kiroilemisen arvoista. Itse huomasin kuitenkin, että hän mutisi välillä ääneen työtä tehdessään, vaikka hän haastattelutilanteessa sanoi sitä välttäneensä. Livekääntäjillä oli siis lopulta melko tiukat omat standardit siitä, minkälainen performanssi tilanteessa oli soveliasta: sanojen ääneen makustelu olisi kenties voinut oudoksuttaa osaa yleisöstä, mutta myös välittää autenttista kuvaa kääntämisprosessista ja siitä, että lapsille ääneen luettavia tekstejä täytyy joskus makustella ääneen kääntämisenkin aikana. Kääntäjä 4:kin kertoi, että samoin kuin pukeutumisen kohdalla, hän pyrki antamaan ”parhaan version itsestään” ja välttämään voimasanoja ja näppäimistön hakkaamista ja muita tunteenpurkauksia, joita kotona saattaa tapahtua – etenkin koska tapahtumassa oli lapsiakin.

Mitä muuhun kehonkieleen tulee, Kääntäjä 4 ainoana osallistujana kertoi kiinnittäneensä huomiota hieman siihenkin, miten hän istui. Esimerkiksi ryhtiin eivät muut kääntäjät tietoisesti kiinnittäneet juuri huomiota; päinvastoin, he kaikki kuvailivat kiinnittävänsä senkaltaisiin asioihin tavallisena työpäivänä enemmän huomiota, sillä ergonomia on heille tärkeätä mutta Kirjafestareiden esittelypisteen ergonomia oli huomattavasti normaalityöolosuhteita huonompi. He kaikki toivat esiin esimerkiksi rullahiiriä, nostettuja näppäimistöjä, ergonomisesti optimoituja työpisteitä, pöytäkoneita ja vastaavia asioita, joilla he ovat varmistaneet työnsä ergonomian, ja sen, miten livekääntämistilanne erosi tästä merkittävästi. Kukaan ei kuitenkaan messujen aikana esimerkiksi valittanut asiasta ääneen, pois lukien Kääntäjä 4, jota harmitti kannettavan tietokoneen kosketuslevyn käyttö, ennen kuin lainasin hänelle oman langattoman hiireni (ks. Luku 3.3). Tätä turhautumista hän ei kuitenkaan ilmaissut nähdäkseni ääneen yleisön kuullen vaan vain meidän osastolla olevien kollegoiden kesken.

Livekääntäjien kehonkielen ilmeikkyydessä oli vaihtelevuutta. Kääntäjä 1:n kehonkieli ei ollut erityisen ilmeikästä; jonkin verran hän käytti käsiä kasvoillaan miettiväisyyttä ja pohdintaa osoittavina eleinä, mutta oli vaikea arvioida, oliko tällainen elehdintä luonnollista vai johtuiko se, tietoisesti tai tiedostamatta, tarkkailun kohteena olemisesta. Kääntäjä 3:n kehonkieli oli kenties kaikkein eleettömintä: hän vaihteli hyvin vähän esimerkiksi asentoaan. Hänkin teki välillä miettiviä ilmeitä mieltiessään käänösratkaisuja. Kääntäjä 4:kin ilmehti osoittaakseen

miettimistyötä, ja se vaikutti hieman korostuvan tilanteessa, jossa kaksi messuvierasta jäi keskustelun jälkeen aktiivisesti tarkkailemaan hänen käännöstyötänsä, eli saattoi olla tietoisesti performatiivista: miettivät ilmeet osoittivat, että hän teki jatkuvaa ajatustyötä silloinkin, kun uusia sanoja ei aktiivisesti ilmestynyt näytölle. Kääntäjä 4:n ja Kääntäjä 2:n kehonkieli oli muutenkin ilmeikkäämpää: Kääntäjä 4 elehti käsillään melko paljon esimerkiksi demonstroidessaan SKTL:n kääntäjähakuportaalia messuvieraalle, ja Kääntäjä 2 teki samoin kertoessaan esimerkiksi sanaleikkiongelmasta. Hän nyökkäili puheen mukana paljon ja saatuaan raakatekstinsä valmiiksi muuttui entistäkin ilmeikkäämmäksi ja puheliaammaksi. Kääntäjä 4 antoi aktiivisesti minimipalautetta osoittaakseen kiinnostusta kuunnellessaan messuvieraiden puhetta, esimerkiksi nojautumalla eteenpäin, kallistamalla päätään, nyökkäilemällä ja myötäilevillä ynähdyksillä.

Kaikkien livekääntäjien käyttäytymistä voi kuvailla ystävälliseksi ja kohteliaaksi. He hymyilivät ja nauroivat toisinaan ääneenkin ja kuuntelivat kärsivällisesti messuvieraiden pitkiäkin, polveilevia puheenvuoroja keskusteluissa. Levollisuudesta ja satunnaisesta vakavuudesta huolimatta he osoittivat siis myös iloisuutta ja ystävällisyyttä, eikä kenenkään kohdalla vakavuus vaikuttanut olevan tiedostettua tai harkittua. Kääntäjä 4 oli ystävällinen ja sosiaalinen, ja hänen vuorovaikutuksensa myös minun ja päivystäjien kanssa oli varsin iloista ja rempseää. Messuvieraat vaikuttivat tulevan mielellään keskustelemaan hänen kanssaan, joten hän oli varsin helposti lähestyttävä livekääntäjä. Hänen keskustellessaan messuvieraiden kanssa olin tosin huomaavinani hänen puhettavassaan erilaisen sävyn kuin hänen puhuessaan meidän kanssamme: siihen tuli hieman asiakaspalvelumainen sävy, mihin kenties vaikutti hänen kokemuksensa asiakaspalvelutöistä (ks. Luku 4.4). Vuorovaikutus messuvieraiden kanssa näytti melko samanlaiselta myös sen jälkeen, kun hänen vuoronsa oli päättynyt, mutta äänenkäyttö oli kenties hieman hiljaisempaa.

Kääntäjä 3 oli yleisolemukseltaan hyvin seesteinen, rauhallinen ja levollinen, ja hän työskenteli rauhalliseen tahtiin. Satunnaisissa kanssakäymisissä hän oli ystävällinen ja kohtelias. Kääntäjä 2:n olemus oli varsin itsevarman ja vapautuneen oloinen. Käyttäytyminen oli asiallista, mutta hän oli hyvin sosiaalinen ja uskalsi tuoda myös huumoria ja omaa ekstroverttiä persoonaansa tilanteeseen mukaan. Kääntäjä 1:nkin olemus oli pääosin rento, ja silloin kun joitakin hänen tuttujaan tuli juttelemaan, hän muuttui erityisen rempseäksi ja nauroi paljon.

4.4 Miten livekääntäjät esittivät ammattiaan?

Luvussa 4.3. kuvailin sitä, miten kaikki livekääntäjät halusivat välittää siistiä ja hillitympää versiota itsestään ja työstään livetilanteessa. Kääntäjä 4 vaikutti muutenkin huolehtivan muita enemmän ulkoisen representaation asiallisuudesta: esimerkiksi saapuessani paikalle hän oli huolestunut siitä, että meidän kaikkien reput ja takit näyttivät epäasialliselta, jos ne olivat pinoissa näytön juuressa. Aloittaessaan livekäännösvuoroaan hän myös huolehti tekstin näkyvyydestä kauemmaksikin ja pyysi päivystäjää käymään tarkistamassa asian.

Lisäksi käytyään keskustelua päivystäjän kanssa jonkin aikaa hän kommentoi, että heidän pitäisi keskittyä siihen, mitä he olivat tekemässä, keskeytti keskustelun ja ryhtyi taas kääntämään aktiivisesti. Hän kuvaili, että koki tilanteessa jonkinlaisen havahtumisen ja pienen syyllisyydenpistoksen, sillä heidän oli tarkoitus olla edustustehtävässä ja messuvieraiden olisi hankala liittyä keskusteluun, jos livekääntäjä ja päivystäjä juttelevat keskenänsä. Kuten pohdin luvussa 3.3, arvelin omalla läsnäolollani olleen pieni vaikutus, sillä Kääntäjä 4 kommentoi minulle vuoronsa jälkeen, että hän ei ehtinyt kääntää suurta määrää tekstiä, joten hän ei tiennyt, sainko tutkimukselleni tarpeeksi aineistoa. Hän vahvistikin haastattelussa, että sillä saattoi olla pieni vaikutus, mutta lisäsi, että toisena vaikuttavana tekijänä oli hänen asiakaspalvelutöissä kartuttamansa vahva työmoraali: hän ei halua juoruta kollegoiden kesken vaan keskittyä siihen, mitä hän on tullut tekemään. Hän oli siis kaikista livekääntäjistä eniten tai ainakin kaikista näkyvimmin huolestunut ulkoisesta presentaatiosta, mutta kaikki muutkin livekääntäjät käyttäytyivät kyllä tilanteessa asiallisesti ja kuvailivat pyrkineensä hillitsemään esimerkiksi affektiivisia reaktioitaan (ks. Luku 4.3). Kuten Hochschild (1979) huomauttaa, sosiaaliset normit ja tunnesäännöt määrittävät sitä, miten meidän odotetaan käyttäytyvän ja minkälaisia tunteita meidän odotetaan ilmaisevan julkisissa tilanteissa. Näyttääkin siltä, että Kirjafestareiden livekääntämistilanteessa taustalla vaikuttivat pikemminkin tavanomaiset julkisen tilanteen tunnesäännöt kuin esimerkiksi odotukset esittää kääntäjän habitusta mahdollisimman autenttisena, mukaan lukien mahdolliset tunteenpurkaukset ja epäsiistit mutta mukavat kotivaatteet. Kuten Koskinenkin (2020, 35) huomauttaa, kääntäjät usein mielellään purkavat tunteitaan käännöshaasteita tai lähtötekstiä kohtaan omiensa keskuudessa, mutta julkisessa keskustelussa harvemmin ilmaisevat yhtä avoimesti kielteisiä tunteitaan. Havaintoni Kirjafestareiden livekääntämistilanteesta sopivat hyvin yksin näiden pohdintojen kanssa.

Vuorovaikutuksen määrässä livekääntäjien ja yleisön kesken oli erityisen suurta vaihtelua. Aineistoni perusteella tämä oli monien tekijöiden summa, joihin lukeutuivat:

- Livekääntäjän luonne ja oma-aloitteisuus vuorovaikutustilanteissa
- Ajankohta ja messuyleisön määrä ja aktiivisuus
- Päivystäjien aktiivisuus ja roolijaon tulkinta

Minulla ei ole määrällistä dataa siitä, kuinka paljon ympärillä kulloinkin oli messuyleisöä ja kuinka usein he itse kulloinkin lähestyivät livekääntäjää tai tulivat vierailemaan esittelypisteellä. Koen kuitenkin realistiseksi arvioida, että aktiivisuus oli vaihtelevaa. Kääntäjä 2:kin kuvaili yleisön liikehdintää aaltomaiseksi ja mainitsi, että hän ei tehnyt tietoisia valintoja siinä, missä määrin keskittyi kääntämiseen ja missä määrin haki kontaktia yleisöön, vaan se riippui siitä, mitä ympärillä tapahtui – välillä messusalissa oli hiljaista, ja silloin hän käänsi keskittyneemmin.

(11) Että kyllähän se messuilla on vähän sellaista aaltomaista se liike, tai saattaakin tulla yhtäkkiä monta ihmistä yhtä aikaa, ja sitten taas on semmoinen väli, ettei käy ketään ja tuntuu ettei kukaan vilkaisekaan, niin että kyllä se on elettävä sen, näin mä koen, että on elettävä sen tilanteen mukaan. (Kääntäjä 2)

Vuorovaikutuksen määrä oli paljon livekääntäjän luonteesta kiinni. Kääntäjä 2 oli huomattavan ekstrovertti omassa livekääntämivuorossaan, kun taas hieman toisessa ääripäässä oli Kääntäjä 3, joka otti kontaktia yleisöön hyvin harvakseltaan ja myönsikin, ettei ole yhtään sentyyppinen ihminen, joka pysäyttelisi ihmisiä juttelemaan. Kuitenkin hän keskusteli hyvin mielellään ja ystävällisesti silloin, kun häntä lähestyttiin, ja kertoi itse jopa toivoneensa lisää vuorovaikutusta yleisön kanssa. Hän kuvaili pitäneensä esimerkiksi keskustelusta messuvieraan kanssa, joka pysähtyi keskustelemaan hänen luontokirjasuomennoksestaan, jonka hän oli tuonut pöydälle esiin, ja toivoneensa tällaista vuorovaikutusta enemmänkin. Hän sanoi odottaneensa, että ihmiset olisivatkin pysähtyneet enemmän juttelemaan, mutta tietäneensä toisaalta Helsingin kirjamesseujen livekääntämiskokemuksensa perusteella, että moni messuvieras ei viitsisi lähestyä.

(12) Kyllä siellä Helsingissäkin joku pysähtyi kyselemään noista käännöstyökaluista, hän oli myös kääntäjä mutta ihan toisen alan ihminen. Ja täällä taas sitten ohikulkevia kollegoita pysähtyi juttelemaan, että siinä mielessä joo, mutta ei tämä ilmeisesti mikään suuri yleisölaji ole. (Kääntäjä 3)

Kääntäjä 1 kyllä puhui välillä oma-aloitteisestikin, mutta kuvaili silti tulleen tilanteeseen sillä asenteella, että jos ihmiset haluavat vain katsella hänen työtään, niin silloin hän voi keskittyä siihen, sillä käännöksen määräpäivän vuoksi hän halusi saada sen tehtyä mahdollisimman

valmiiksi. Oma-aloitteeseen vuorovaikutuksellisuuteen vaikutti sekin, missä määrin sen tulkittiin kuuluvan osaksi livekääntäjän roolia messuilla ja missä määrin oletettiin sen kuuluvan päivystäjien työhön. Yritin kartoittaa haastattelussa kaikilta, minkälaiset ohjeistukset he saivat tähän osaston järjestäjiltä ja missä määrin livekääntäjien ja päivystäjien roolijako oli heidän omaa tulkintaansa, ja vastauksissa oli jonkin verran epämääräisyyttä. Kuitenkin yhteistä vaikutti olevan se, että he odottivat päivystäjien hoitavan yleisen kommunikaation, pysäyttävän ihmisiä puhumaan liiton toiminnasta ja vastaavan kysymyksiin sekä tarjoavan esimerkiksi esittelypisteellä olevia *Kääntäjä*-lehtiä ja makeisia. Livekääntäjän rooliin kuului enemmän esitellä omaa työtään ja vastata heille suoraan esitettyihin kysymyksiin. Tämä ei kuitenkaan ollut mitenkään selvärajaista, ja roolien rajat vaihtelivat merkittävästi ja joustavasti tilanteen ja yksilön mukaan.

Livekääntäjät tapahtumaan kutsunut osaston järjestäjä kertoi muotoilleensa ohjeistuksen mahdollisimman vapaasti niin, että livekääntäjälle riittää, että tekee omaa työtänsä ja puhuu siitä, eikä hänellä siten ollut ennako-odotuksia livekääntäjien muusta sosiaalisuudesta. Yleiset kysymykset saivat hänen mukaansa olla muiden vastattavana. Hän muisteli kuitenkin ohjeistaneensa tästä livekääntäjiä hieman erikseen sen mukaan, mitä he kysyivät. Kuitenkin livekääntäjiltä kysyttäessä he kuvailivat, etteivät saaneet tähän eksplisiittisiä ohjeistuksia, vaan olettivat sen vain olevan luontainen työnjako tilanteessa. Sivillin mukaan Helsingissäkin ohjeistusta tähän ei juuri ole ollut, vaan on luotettu viisaisten aikuisten ihmisten tilannetajuun (Sivill & Päckilä 2023). Sain liiton toimistolta nähtäväkseni eri vuosina messuosaston vapaaehtoisille annettuja ohjeistusdokumentteja, ja niissäkin ohjeistukset ovat olleet lähinnä teknisiä, mutta vuoden 2022 ohjeistukseen mennessä lisätty kehoitus varautua vastaamaan yleisön kysymyksiin livekääntäjien lähtökielestä ja -tekstistä ja kääntäjän työstä yleisesti.

(13) Mutta totta kai nämä on kaikki aina hirveästi ihmisen persoonallisuudestakin kiinni, että kuka on kuinka paljon ulospäinsuuntautunut, ja sitten jos huomaa että no ei tuo päivystäjä nyt oikein ota kontaktia ihmisiin, niin minäpä otan. Että kyllähän ne menee niin kuin, liudentuu, ei se niin selvärajaisten ole, eikä sen tarvitse ollakaan. (Kääntäjä 2)

Kääntäjä 2 korostikin henkilökemian olleen iso tekijä, sillä päivystäjien aktiivisuudessa oli hajontaa, minkä havaitsin itsekin. Esimerkiksi Kääntäjä 3:n vuoron aikana osastolla oli päivystäjä, joka meni aktiivisesti pöydän toiselle puolella pysäyttämään ihmisiä ja kertomaan, että tässä on livekääntäjä työssään. Joskus päivystäjät olivat sitten hiljaisempia. Kääntäjä 4 jakoi samankaltaisia ajatuksia kuin Kääntäjä 2 omasta vuorostaan:

(14) Mä huomasin sen, että jos joku jäi vaikka katsomaan, kun mä käänän, niin mulle tuli semmoinen halu sitten vähän selittää asiaa, että jos olikin vaikka näin, että päivystäjä ei ehkä

itse huomannut tai ollut vähän niin kuin se juontaja siinä ja sanonut että niin tässä tosiaan livekäännetään, jos päivystäjä ei ottanut sitä kontaktia ohikulkevaan ihmiseen, niin sitten saattoi olla, että minä olin vähän että ”minäpä tässä vain vähän käännän, oletko koskaan nähnyt kun kukaan kääntää”, vähän semmoinen keskustelun aloittaminen, ettei sitten ehkä käy niin, että ohikulkijat pysähtyy hetkeksi ja jatkaa matkaa ja sitten miettii, että mitähän tuossa tapahtui, että vähän tuli sellainen halu selittää. (Kääntäjä 4)

Hän kuitenkin totesi olevansa muutenkin luonteeltaan ”keskustelunaloittaja”. Päivystäjien ollessa hiljaisempia jotkut livekääntäjät siirtyivätkin hetkittäin myös päivystäjän rooliin. Kääntäjä 1, Kääntäjä 4 ja Kääntäjä 2 kaikki mainostivat esimerkiksi *Kääntäjä*-lehtiä messuvieraille. Kääntäjä 2 kuitenkin vaikutti suhtautuvan tähän omaan päivystäjän rooliin siirtymiseensä jonkin verran kielteisesti ja kuvaili sitä multisuorittamiseksi, joka häiritsi itse käännöstyötä:

(15) Tai niin se pitäisi mennä, että siinä on sillä lailla roolit, mutta sitten kun mä rupesin niiden tuttujen ihmisten kanssa varsinkin höpöttämään, niin kyllähän mä sitten rupesin sitä ”ota heijastin” ja kaikkea tällaista, mitä ei olisi pitänyt, olisi pitänyt vaan kääntää. Sitä tempautuu siihen, meni vähän liikaa aina välillä sinne päivystäjän puolelle ikään kuin, tai sinne [edustusrooliin]. Eli pitäisi olla selkeämmin itsellä ehkä se, että nyt käännät vaan, nyt käännät vaan. Eli yritti tehdä montaa asiaa, multisuorittaa. (Kääntäjä 2)

Livekääntäjien kesken oli siis merkittävää hajontaa siinä, kuinka paljon he itse hakivat kontaktia yleisöön ja kuinka paljon yleisö lähestyi heitä ja aloitti keskusteluja heidän kanssaan, ja keskustelujen yksittäiset aiheet ja näkökulmat olivat luonnollisesti vaihtelevia. Aineistostani nousee kuitenkin toistuvia teemoja, joita he halusivat tuoda esiin. Näihin teemoihin lukeutuvat:

- Kääntäjien näkyvyys ja arvostus
- Käännöstyön monipuolisuus ja yllätykselliset käännösongelmat
- Kääntäminen asiantuntijatyönä
- Käännöstyö prosessina, johon kuuluvat virheetkin

Kääntäjä 2 ja Kääntäjä 4 kävivät livekääntäjistä huomattavasti eniten keskusteluja messuvieraiden kanssa, ja nämä teemat näkyivät heidän keskusteluissaan ja käyttäytymisessään, mutta hieman eri tavoin. Kääntäjä 2 keskittyi enemmän esittelemään työn alla olevan sarjakuvan kääntämistä ja toi esiin tekstitason haasteita, kun taas Kääntäjä 4 puhui yleisluontoisemmin ammatin asioista ja sivusi tekstitason aspekteja vain pari kertaa ohimennen. Hän puhui messuvieraiden kanssa mielellään muun muassa kääntäjän ammattitaidosta, ikuisesta oppimisesta ja ammatissa kehittämisestä ja kävi pitkän keskustelun kääntäjän koulutuksesta ja työkokemuksesta ja erikoistumisasiantuntemuksen kartuttamisesta, mukaan lukien tiedonhaku-aidot.

(16) Myöskin avoimesti juttelin siitä, että miten monesti joku tuommoinen työ vaatii, tai että miten paljon se vaatii taustatutkimusta. Ja että tässäkin teoksessa oli tiettyä tematiikkaa, mikä ei sitten ole sitä omaa vahvuutta, ja sitten oli jotenkin hauska ottaa myös ne esimerkiksi jonkun ohikulkijan kanssa. Että enhän minäkään juuri tästä aiheesta paljon mitään tiedä, mutta koska minä olen kääntäjä, niin kyllähän minä otan selvää. (Kääntäjä 4)

Hän toi puheeksi myös konkreettisemmin kääntäjän työn, kuten sen, että kääntäjä saattaa työstää useampaa teosta samanaikaisesti. Hän keskusteli myös nimien kääntämisen haasteista ja ratkaisuista, joita kääntäjä saattaa joutua tekemään, ja otti esimerkiksi nimet Harry Potter -käännöksissä ja sen, miten hänen omissa käännöksissään ruotsin kielen verbi ”säger” ei aina ole suomeksi ”sanoo”. Kääntäjä 4 myös rohkaisi useampaan otteeseen yleisöä kysymään häneltä kysymyksiä ja vastasi kysymyksiin asiantuntevasti ja innokkaasti. Hän kertoi yleisölle myös esimerkiksi siitä, miten kääntäjäksi päästään, ja siitä, miten SKTL:n hakupalvelusta voi löytää kääntäjän omalle tekstilleen.

Vaikka Kääntäjä 2:kin puhui mielellään SKTL:n toiminnasta ja kääntämisestä yleisluontoisemmin, hän oli selvästi kaikkein innokkain esittelemään juuri oman tekstilajinsa erityispiirteitä ja tekstitason esimerkkejä. Hän esimerkiksi puhui sarjakuvien sanaleikkien ja nimien kääntämisestä, esitteli työssään käyttämiä nimilistoja ja mielenkiintoisia otteita sarjakuvakääntämisen haasteista ja ratkaisuista. Hän esitteli yleisölle kahteen otteeseen samaa sarjakuvastriippiä, jonka hän oli aiemmin kääntänyt ja josta tuli hyvin havainnollistavalla tavalla ilmi multimodaalisen kääntämisen haasteet ja millaisia ratkaisuja kääntäjä joutuu tekemään, kun pitää ottaa huomioon samanaikaisesti sanaleikki ja kuva. Sekä Kääntäjä 4:n että Kääntäjä 2:n puheissa yhteistä oli se, että he toivat eri näkökulmista esiin kääntäjän työn haasteita: esimerkiksi sen, että erilaiset sanaleikit eivät käänny mekaanisesti itsestään vaan työ on asiantuntijatyötä, ja sen, että kääntäjät joutuvat ponnistelemaan hyvän palkkion ja arvostuksen eteen.

Myös Kääntäjä 3 kertoi mielellään oman käännöstyönsä ja tekstilajinsa kurioositeeteista, esimerkiksi siitä, miten hän joutui käsityöopasta kääntäessään etsimään lisätietoa tomaatin historiasta ja suhteellisuusteorian määritelmästä, vaikka hän kommentoikin harvakseltaan ääneen tekstitason haasteita. Hän kertoi mielellään myös työtavoistaan ja jo suomentamistaan kirjoista ja kysyi jopa alan opiskelijoilta itse kysymyksiä. Kaikille livekääntäjille näytti olevan yhteistä se, että he halusivat tuoda esille sitä, miten yllättävistä asioista työssä saattaa joutua etsimään tietoa ja miten kääntäminen ei ole niin helppoa kuin voisi luulla. Välillä Kääntäjä 3 kysyi muiden mielipiteitä käännösratkaisuihin, mutta ilmeisesti vain kollegoilta eikä niinkään yleisöltä. Hän kuvailikin yrittäneensä hyödyntää hieman ympärillä olevien kollegoiden apua

käännöstyössä, sillä normaalisti hän kääntäisi kotona yksin eikä mahdollisuutta mielipiteiden kysymiseen olisi vastaavalla tavalla.

Kääntäjä 1:n vuoro oli paljon lyhyempi, ja sen aikana oli osastolla suhteellisen hiljaista, joten hän ei ehtinyt käydä montaa keskustelua, mutta hänkin kyllä mielellään keskusteli kääntäjän työstä silloin, kun messuvieraat lähestyivät häntä. Hän nosti ainakin kerran puheeksi jonkin tekstitason pohdinnan ihmisten kanssa, jotka hän vaikutti tuntevan entuudestaan. Yksi messuvieras tuli reippaasti juttelemaan, ja silloin hän kertoi mielellään työn alla olevasta työstä ja alkoi tuoda esiin sitä näkökulmaa, että kääntäjät usein harmittelevat näkyvyyden puutetta esimerkiksi kirja-arvosteluissa. Hän otti puheeksi myös äänikirjaformaatin asettamat rajoitteet kääntäjälle ja sen, miten käännöskirjallisuuden lukeminen on hänestä miellyttävämpää kuin vieraalla kielellä lukeminen. Hän myös kysyi karkkia esittelypisteeltä hakemaan tulleilta lapsilta, tiesivätkö he, mitä suomentaja tekee, ja tarjosi heille hyvin yleistajuisella kielellä tiivistelmän kääntäjän työstä.

Vaikka kääntäjien näkyvyys- ja arvostushaasteet ja alhainen palkkiotasokin tulivat esiin muutamissa keskusteluissa, niistä ei puhuttu erityisen kielteiseen sävyyn. Niistä kuvastui pikemminkin tahto vakuuttaa messuyleisö siitä, että kääntäjät ovat tärkeitä asiantuntijoita, joilla on monipuolista ammattitaitoa ja jotka ansaitsevat kunnon korvauksen työstään. Kääntäjä 4 kuvailikin pyrkineensä välittämään tilanteessa ammattilypeyttä ja Kääntäjä 2 ”kääntämisen ilosanomaa”. Kääntäjä 4 korostikin, että vaikka hän toi esiin ammatin ongelmia, hän yritti olla keskittymättä kielteisiin asioihin vuorovaikutuksessaan. Hän mainitsi kuitenkin palkkiotason alhaisuuden yhtenä syynä siihen, miksi kääntävät tarvitsevat näkyvyyttä. Hän halusi, että ”ihmiset oikeasti ymmärtävät, kuinka paljon käännöksiä on ja sen, että ne eivät vain ilmesty jostain”. Etenkin, koska livekääntäminen tapahtui kirjamesseilla, hän koki sen näkökulman, että kirjojen käännökset on aina tehnyt joku ihminen, hyväksi tavaksi lähestyä kirjallisuuden ystäviä.

Vaikka Kääntäjä 3 ja Kääntäjä 2 kuvailivatkin kokeneensa jossain vaiheessa jonkinlaista epävarmuutta tekstilajin suhteen, koska heidän tekstilajinsa eivät olleet sellaista kaunokirjallisuutta, mitä kirjamesseilla on yleensä käännetty (ks. Luku 4.2), he ilmaisivat ja osoittivat myös ylpeyttä omia tekstilajejaan kohtaan ja kokivat ne jopa mielekkäämmiksi kuin proosan kääntämisen kyseisessä tilanteessa. Romaani olisi Kääntäjä 2:n mukaan ollut tavallisempi valinta, kun taas kuvat olivat näyttäviä isolla näytöllä ja pysäyttivät ihmisiä katsomaan. Lisäksi hän kuvaili ajatusmaailmansa olevan nykyään enemmän sellainen, että hän

voi yleensä mennä kääntämään lasten sarjakuvaa, sillä lapsille kirjoitettava ja luettava sarjakuva on myös tärkeää. Kääntäjä 3:kin puolusti epävarmuudestaan huolimatta tekstilajiansa, kehuu lähtötekstissään olevia värikkäitä sivuja, nokkelia kuvatekstejä ja monipuolisia aiheita ja totesi, että romaania käännettäessä ”on puolet ruudusta yhtä tekstimöykkyä ja toinen puoli ruudusta on toista tekstimöykkyä, että ei sekään kauheasti yleisöä varmaan houkuttele paikalle”.

En kuitenkaan voi tehdä aineistosta päätelmää, että ”rakkaus työtä tai käännettävää tekstiä kohtaan” olisi ollut huomattava affektiivinen odotus, joka olisi ohjannut livekääntäjien performatiivista työtä (ks. Luku 2.3; Koskinen 2020, 35). Kääntäjä 3 mainitsi kyllä kysyttäessä olevansa ”ihan ylpeä” lähtötekstistä, ja Kääntäjä 2:n puheista ja käyttäytymisestä välittyi erityisesti rakkaus työtä kohtaan, mutta esimerkiksi Kääntäjä 1 koki jopa jonkinasteista antipatiaa omaa lähtötekstiänsä kohtaan ja puolusteli tämän valossa myös joitain käännösratkaisujaan messuvieraalle, vaikka hän kertoikin pyrkivänsä hillitsemään kielteisen asenteen välittämistä lähtötekstiä kohtaan. SKTL:n puoleltakaan ei vaikuta välittyvän livekääntäjiä kohtaan minkäänlaisia erityisiä affektiivisia tai ruumiillisia odotuksia: livekääntäjien ei esimerkiksi odoteta kokevan työtä kohtaan erityistä intohimoa tai luovaa ja positiivista asennetta tai performoivan sitä ruumiillisesti tai sanallisesti, eikä niin ikään mahdollista turhautumista työtä kohtaan (ks. Luku 2.3) odoteta välitettävän millään selkeästi määrättyillä tavoilla, vaikka toistuviin keskustelun teemoihin lukeutuivatkin kääntäjien näkyvyys- ja arvostushaasteet ja esille nostettiin myös taloudelliset haasteet.

Erityisesti Kääntäjä 3:n ja Kääntäjä 1:n vastaukset osoittivat halukkuutta esitellä kääntämistä autenttisenä prosessina, jossa ammattikäntäjäkin tekee virheitä, joita sitten korjailaan myöhemmin. He halusivat siis osoittaa sitä, ettei teksti yleensä synny valmiiksi täydellisenä ensimmäisessä versiossa. Kääntäjä 3 kuvaili lähteneensä tilanteeseen sillä asenteella, että se saa näkyä, että kääntäjä ottaa takapakkia ja korjailee tekstiä:

(17) Mulla ei ollut mitään sitä vastaan, että mä teen virheitä siellä ja joudun korjaamaan virheitä ja joudun pysähtymään ja miettimään. Mä ajattelin, että sekin on sitä, mitä mä haluaisin näyttää ihmisille, että se ei etene mitenkään tasaisesti se käänös. (Kääntäjä 3)

Kääntäjä 1:llä sen sijaan asenne tähän muuttui tilanteen aikana. Aluksi hän huolehti siitä, että antaisi asiantuntevan kuvan itsestään, mutta oivalsi sitten, että virheiden näkyminen prosessissa välittää autenttista kuvaa kääntäjän työstä, joten hän totesi murehtineensa virheitä ihan turhaan.

(18) Niin mä ensin halusin antaa sellaisen kuvan, että mä tiedän, mitä mä teen, mutta sitten mä mietin siinä, että oikeastaanhan se ei ole se totuus siitä kääntämisestä, että se teksti tipahtaa

siihen täydellisenä, vaan oikeasti se totuushan on se, että nimenomaan sitä hiotaan ja se ensimmäinen versio ei todellakaan ole siitä se paras, ja jos siellä on alkutekstin virheitä ja mä olen ne sinne merkinnyt, niin se näyttää vaan senkin, että saattaa myös siellä alkuperäisessä tekstissä olla jotain, minkä voi vaikka käännöksessä korjata. Niin mä aloin siinä miettiä sitä, että paljon tarkemminhan se näyttää sen prosessin monimutkaisuuden kuin jos näyttäisi sen yksinkertaisena, että mulla ehkä vähän muuttui se siinä, että mä olin kauheasti huolehtinut siitä, että näyttäähän se jotenkin tarpeeksi helpolta, kun sitten mä tajusin, että miksi mun pitäisi saada se näyttämään helpommalta kuin mitä se on. Sitten kun sen aina ajattelee kuitenkin, että jos mä olisin parempi, niin olisiko se helpompaa, mutta eihän se nyt niinkään ole, ei se keltään mestarisuomentajaltakaan tule automaattisesti se valmis teksti, saati että se olisi virheetöntä ennen kuin sitä on joku muu katsonut, ja sen takia niissä just on kaikkea editointia. Niin kyllä mä sitten ajattelin siinä, että ehkä se on ihan hyvä, että se näkyy – ei se ole kiva tehdä virheitä siinä yleisön edessä, mutta sitten jotenkin ajattelin, että no onhan se sitä todenmukaisempaa toimintaa, että sellaistaahan se tässäkin on, kun sitä yksikseen tekee eikä kukaan näe. (Kääntäjä 1)

Kääntäjä 2:n pohdinta eroaa tästä hieman, sillä hän mainitsi halunneensa välittää kuvaa tehokkaasta kääntäjästä, joka tuottaa vauhdilla tekstiä, joka on silti suhteellisen luontevaa, ja osaa esimerkiksi automaattisesti välttää vieraskielisen rakenteet ja kääntää ilmaisu ilmaisulta tai kokonaisuus kerrallaan eikä sana sanalta. Toisaalta hän selvästi kiinnitti huomiota enemmän tehokkuuteen ja työn hauskuuteen eikä pysähtynyt pohtimaan pitkiksi ajoiksi yksittäisiä ilmauksia tai pyrkinyt tuottamaan kerralla täydellistä tekstiä. Hän korostikin vuoronsa lopuksi ääneen sitä, miten tekstiä vielä viilataan. Lisäksi hän toi tietoisesti autenttisuutta tilanteeseen sillä, ettei lueskellut lähtötekstiä ja miettinyt mahdollisia käännösratkaisuja etukäteen, kuten hän kertoi tehneensä ennen livekääntäjänä. Kääntäjä 3:kin toisaalta kertoi pyrkineensä siihen, että vaikka virheet saivat näkyä, hän silti pysähtyisi korjailemaan niitä tasaisin väliajoin, jotta huonolaatuista tekstiä ei näkyisi ruudulla pitkiä aikoja, verrattuna normaaleihin käännösolosuhteisiin, joissa hän kääntäisi raakaversio loppuun asti ennen kuin ryhtyisi editoimaan tekstiä.

Kääntäjä 1:kin kertoi, että vaikka hän halusi välittää kuvaa autenttisesta kääntäjän työstä, jossa saa näkyä virheetkin, yleisön läsnäolo silti vaikutti hänen toimintaansa siten, että hän ei tarttunut niin helposti apuvälineisiin, joita käyttäisi paljon matalammalla kynnyksellä työssään normaalisti:

- (19) Kyllä se vaikutti, just mietti, että mitä viitsii alkaa googlaamaan, tosin siihen ei paljoa ollut sellaisia jäänytään, joitain oli sellaisia, mitä mä tarkistin sieltä alkutekstistä esimerkiksi, mutta huomasin että paljon korkeammalla kynnyksellä käytin yhtään mitään apuvälineitä. Siis että tässä mä nyt aika nopeasti laitan sen johonkin synonyymisanakirjaan, niin mä huomasin, että kyllä se vaikuttaa sellaiseen, tuntui että en viitsii jotain ihan perus, että kyllä mä saan sen varmaan tuolta mielestäkin kaivettua. Niin kyllä se sillä tavalla ehkä vaikutti, että ei halua jotenkin näyttää tyhmältä. (Kääntäjä 1)

Tällä valinnallaan hän siis kuitenkin tuki maallikkokäsitystä siitä, että kääntäjien sanavarasto on loputon eivätkä he tarvitse työhön apuvälineitä. Lisäksi hän kertoi, että hänen teki mieli

vierittää ruudulta pois näkyvistä sellaista tekstiä, johon hän ei ollut täysin tyytyväinen. Livekääntäjät siis ilmeisesti pyrkivät tasapainottelemaan autenttisen ja asiantuntevan ammattikuvan välittämisen välillä. Riippumatta siitä, miten ja minkälaista kuvaa he ammatista esittivät, päätavoitteena kaikilla oli selvästi yksinkertaisesti se, että heidän työnsä on esillä: kuten luvussa 4.1 alustin, livekääntäjien ja liiton päämotiivina oli tehdä kääntäjä näkyväksi, minkä tiivistää oivallisesti seuraava lainaus:

(20) Ehkä mä en niinkään miettinyt, millaisen kuvan mä haluan välittää, vaan just se, että ihmiset hoksaisivat, että kyllä kääntäjäkin on ja että olemme yleensä piilossa mutta nyt me olemme tässä näkyvillä. (Kääntäjä 4)

4.5 Yhteenveto

Livekääntäjien osallistumista tilanteeseen ja heidän tapahtumassa tekemiään performatiivisia ja vuorovaikutuksellisia valintoja motivoi pääasiassa auttamisen halu tai velvollisuudentunne SKTL:ää ja ammattikuntaa kohtaan: he halusivat olla mukana tekemässä oman osansa siitä, että kääntämisen ammatti on suurelle yleisölle näkyvä ja että maallikot ymmärtävät kääntäjän työn asioita paremmin. Kaikki livekääntäjät halusivat välittää messuyleisölle ammatinsa aitoja erityispiirteitä ja haasteita, mutta tämä välittyi lähes yksinomaan siitä, miten he tekivät töitä messuyleisön edessä ja minkälaisiin vuorovaikutustilanteisiin he osallistuivat heidän kanssaan, ei niinkään heidän ruumiillisesta ja affektiivisesta olemuksestaan. He kaikki tekivät enemmän tai vähemmän sellaisia valintoja ulkoisessa presentaatiossaan ja tunteiden ilmaisussaan, jotka poikkesivat heidän tavanomaisesta työpäivästään. He esimerkiksi pukeutuivat siististi ja hillitsivät kielteisiä tunteenpurkauksia, koska he halusivat välittää ammatistaan asiallista kuvaa.

Tämä osoittaa sen, että heidän motiivinaan ei välttämättä ollut välittää täysin autenttista kuvaa siitä, millainen kirjallisuuden kääntäjän habitus on normaalisti kotona yksin töitä tehdessä tai yhteisöllisessä työtilassa tuttujen ihmisten ympäröimänä. Tähän pääsyy lienee se, että he tulkitsivat, että heidän tulee noudattaa yleisen julkisen ympäristön ja tilanteen asettamia sosiaalisia normeja ja tunnesääntöjä. Tähän voi olla osasyynä se, että SKTL:ltä saadut ohjeistukset koskivat lähinnä teknisiä yksityiskohtia ja, vähemmissä määrin, vuorovaikutuksen määrää ja laatua eikä esimerkiksi olemusta, käyttäytymistä, kehonkieltä tai yleisemmin sitä, minkälaista ammattikuvaa he toivoivat livekääntäjien esittävän tai välittävän. Tulkitsen määrittävänä tekijänä olleen myös se, että SKTL:n osasto ja siellä tapahtuva livekääntäminen olivat vain pieni osa koko kirjamessejen tarjontaa – ympärillä oli runsaasti muiden yritysten ja

yhteisöjen edustajia ja tapahtumia ja suurin osa ympärillä kulkevasta yleisöstä ei ollut tullut paikalle seuraamaan yksinomaan livekääntämistä.

Tulokset antoivat myös lieviä viitteitä siitä, että pitkä käännösurja ja/tai esiintymiskokemus ovat joillain livekääntäjillä kerryttäneet tunnesäätelytaitoja ja siten helpottivat tilanteen henkistä kuormittavuutta. Kaikki livekääntäjät kuitenkin kokivat tilanteen lievästi jännittäväksi mutta pääosin hyvin positiiviseksi kokemukseksi, eikä esimerkiksi hermostuneisuutta juurikaan välittänyt kenenkään kehonkielestä. Vuorovaikutustilanteisiin messuvieraiden kanssa he suhtautuivat myönteisesti, käyttäytyivät keskusteluissa kohteliaasti, kärsivällisesti ja ystävällisesti ja kokivat nämä keskeytykset työhön luonnolliseksi osaksi tapahtuman funktiota. Kuitenkaan he eivät itse merkittävässä määrin pysäyttäneet ihmisiä seuraamaan työtään tai keskustelemaan heidän kanssaan, vaan antoivat osastolla olevien päivystäjien hoitaa tämän tehtävän tai messuvieraiden lähestyä heitä itse, vaikka he välillä hoitivat spontaanisti päivystäjän tehtäviäkin. Silloin, kun osastolla ei ollut vieraita, he pääosin keskittyivät työhönsä levollisella ja jopa vakavalla olemuksella. Kehonkieli oli kaikilla enemmän tai vähemmän rauhallista, vaikka he tekivätkin välillä miettimistä osoittavia ilmeitä tai eleitä ja jotkut heistä olivat hyvin ilmeikkäitä elekieleltään vuorovaikutustilanteissa. Heidän olemustansa ja käyttäytymistään määritteli sekä julkinen tilanne, jossa he halusivat käyttäytyä asiallisesti, että heidän yksilölliset luonteenpiirteensä, esimerkiksi heidän luontainen ulospäinsuuntautuneisuutensa.

Vaikka yleisö pystyi tarkkailemaan kääntäjän työtä käytännössä isolta näytöltä, tilanteen performatiivisuus välittyi kuitenkin kaikista eniten sanallisesti, eli niissä keskusteluissa, joita livekääntäjät kävivät messuvieraiden kanssa. Näiden vuorovaikutustilanteiden määrässä oli livekääntäjien kesken hajontaa, keskustelut olivat monipuolisia ja yksilöllisiä ja osa keskittyi enemmän yleiseen keskusteluun ja osa tekstitason ilmiöihin. Niistä nousi kuitenkin esiin joitakin toistuvia teemoja: kääntäjien näkyvyys- ja arvostushaasteet, käännöstyön monipuolisuus, kääntäminen asiantuntijatyönä ja käännöstyö prosessina, johon kuuluvat myös virheet. Erityisesti käännöstyön monipuolisuus oli aspekti, joka välittyi myös itse käännöstyöstä esimerkiksi tekstilajien multimodaalisuuden kautta. Livekääntäjät siis pyrkivät välittämään monipuolista ja asiantuntevaa mutta myös inhimillistä ja autenttista ammattikuvaa: sitä, miten kääntäjät ovat koulutettuja asiantuntijoita, jotka kohtaavat työssään yllätyksellisiäkin haasteita, mutta myös sitä, että käännökset syntyvät monivaiheisessa prosessissa, jossa tekstiä myös muutetaan ja korjataan, eivätkä valmiina täydellisenä tekstinä. Arvostushaasteen

teemoihin lukeutuivat myös kielteiset asiat esimerkiksi palkkiotasosta, mutta keskustelujen sävy oli silti pääosin myönteistä tai neutraalia: livekääntäjät eivät siis halunneet välittää kuvaa ammattikäntäjistä negatiivisina ihmisinä vaan pyrkivät pikemminkin välittämään kääntämisen ilosanomaa ja ammattiyhpeyttä ja hienovaraisesti vakuuttamaan messuvieraita siitä, että ammattikäntäjillä on monipuolista ja tärkeitä ammattitaitoa, jolla he ansaitsevat arvostusta ja kunnon korvauksen.

5 PÄÄTELMÄT

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut luoda yleiskatsaus tilanteesta, jossa kääntäjä tekee työtään liveyleisön edessä, ja selvittää, minkälaisia performatiivisia elementtejä tilanteessa esiintyy ja millaisin affektiivisin ja ruumiillisin keinoin livekääntäjä esittää ammattikuvaansa yleisölle. Etnografisen tapaustutkimuksen metodologialla pyrin vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Millainen on tapahtuma, jossa käännetään liveyleisön edessä?
2. Minkälaista ammattikuvaa livekääntäjä esittää ja millaisin affektiivisin ja ruumiillisin keinoin?

5.1 Millainen on livekääntämistapahtuma?

Koska kyseessä on tapaustutkimus, en voi tarjota yleistävää kuvaa tapahtumasta, jossa käännetään liveyleisön edessä, mutta pyrin tekemään yhteenvedon Tampereen Kirjafestareiden livekääntämistilaisuudesta. Lisäksi sain muiden kaupunkien livekääntämistä järjestäneiltä tahoilta osviittaa siitä, millaista livekääntäminen on heidän järjestämissään tilaisuuksissa ollut, joten voin tehdä pienimuotoista vertailua.

Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton (SKTL) aktiivit ovat järjestäneet livekääntämistä Suomessa vuodesta 2001 alkaen, kun liiton kirjallisuuden kääntäjien jaosto järjesti osaston Helsingin uusille kirjamessuille: konseptina oli ”kääntäjä työssään”, osasto oli lavastettu kääntäjän työhuoneen näköiseksi ja keskiössä oli kääntäjä, joka työsti tekstiä yleisön silmien edessä ruudulle heijastettuna. Osaston sisustus on vuosien saatossa vähentynyt, ja sen järjestäminen siirtynyt sittemmin enemmän liiton toimiston vastuulle, mutta tapahtuman perusidea on pysynyt samana: tuomalla kääntäjä ja hänen työnsä yleisön silmien eteen pyritään tekemään kääntäjää, erityisesti kirjallisuuden kääntäjää, näkyvämmäksi ja laventamaan suuren yleisön käsitystä kääntäjästä tärkeänä kirjallisuuden tekijänä. Viime vuosina livekääntäminen on rantautunut myös Turkuun ja Tampereelle, kyseisten kaupunkien paikallisosastojen järjestäminä, joskin Turussa livekääntäminen on ainakin toistaiseksi ollut hyvin pienessä roolissa ja keskittynyt asiatekstikääntäjän työn, erityisesti käänösmuistiohjelmien käytön esittelemiseen.

Tampereella livekääntäminen aloitettiin vuonna 2021, samaan aikaan, kun Tampereen kirjamesseut eli Kirjafestarit aloittivat toimintansa. En ole itse ollut todistamassa livekääntämistä Helsingin kirjamesseilla, jossa livekääntämistä on ollut yli kahdenkymmenen vuoden ajan, joten en voi tehdä suoraa vertailua, mutta saamieni lisätietojen valossa vaikuttaa siltä, että SKTL:n osastot ja niillä järjestettävä livekääntäminen ovat molemmilla messeilla luonteeltaan hyvin samankaltaisia, Tampereella vain paljon pienimuotoisempaa, sillä Helsingin kirjamesseut ovat huomattavasti suurempi ja kestoaltaan pitempi tapahtuma. Perusidea on kuitenkin sama: osastolla esitellään liiton toimintaa yleisesti ja vetonaulana ovat livekääntäjät. Erikseen hankituilla vapaaehtoisilla päivystäjillä on pääasiassa tehtävänä pysäyttää ihmisiä keskustelemaan ja seuraamaan livekääntäjän työtä, esitellä liiton toimintaa ja tarjota esitteitä, *Kääntäjä*-lehtiä ja oheistavaraa. Livekääntäjä työstää tekstiään isolla näytöllä ja vastaa kysymyksiin työstään. Osastolla vierailee runsaasti myös liiton jäseniä ja muita kollegoita, joille osasto toimii eräänlaisena kohtaamispaikkana, mutta pääasiallisena kohdeyleisönä ovat maallikot.

Tapahtuman luonne on jo lähtökohtaisesti performatiivinen: se eroaa merkittävästi kääntäjän normaaleista työolosuhteista ja sen tarkoituksena on herättää yleisön mielenkiinto ja välittää jonkinlaista ammattikuvaa, jotta he olisivat tietoisempia kääntäjän roolista kotimaisen kirjallisuuden maailmassa ja kenties arvostaisivat enemmän heidän työpanostaan. Kääntäjät tulevat esiin ”kammioistaan”, eli esimerkiksi kotona sijaitsevista työhuoneistaan, joissa he yleensä tekevät työtään täydessä yksinäisyydessä tai esimerkiksi tuttujen kollegoiden seurassa. Livekääntäjinä he sen sijaan työskentelevät erilaisten ihmisten, erityisesti kirjallisuuden kuluttajien, ympäröiminä, heidän näkö- ja kuuloyhteytensä päässä. Siinä missä kääntäjän työ on yleisesti messuvieraille eli lukijoille näkyvää lähes yksinomaan tekstin välityksellä eli kääntämisen tuotteena, on se siis nyt näkyvää myös prosessina. Ruudulla syntyvän käännöksen lisäksi näkyvänä on kääntäjä itse, ruumiillisena ja affektiivisena yksilönä.

Lopputuloksena on eräänlainen näyttämön kaltainen tila, jossa kääntäjä esittää työtään osittain autenttisesti, osittain muunneltuna ja jossa yleisö pääsee ikään kuin kurkistamaan kääntäjän työhuoneeseen, mutta niin ympäröivä fyysinen tila kuin kääntäjän ruumiillinen olemus ja affektiivinen käyttäytyminen eroavat prototyypisistä käännöstyöstä sen verran merkittävästi, että työstä välitetty kuva on vain rajoitetusti autenttinen (ks. 5.2). Mielenkiintoista kyllä, näyttämömetafora olisi ilmeisesti ollut vielä sopivampi kuvaamaan Helsingin kirjamesseujen alkuvuosien livekääntämistä: silloin siihen sisältyi osaston konkreettista lavastamista kääntäjän

työhuoneen näköiseksi ja livekääntäjä sai joskus jopa suosionosoituksia yleisöltä. Ainakin kääntäjää ympäröivä konteksti on siis ollut vielä nykyistä performatiivisempaa. Olisikin mielenkiintoista, jos näistäkin tilaisuuksista olisi aineistoa, jonka avulla voisi selvittää, vaikuttiko lavastaminen myös kääntäjien käyttäytymiseen ja olemukseen: kokivatko he esimerkiksi olevansa sallitumpia tuomaan tilanteeseen työnsä autenttisempaa ruumiillisuutta ja affektiivisuutta – aitoa kääntäjän habitusta.

Kyselemällä sekä tapahtuman järjestäjiltä että tutkimukseen osallistuneilta livekääntäjiltä sain yleisen käsityksen siitä, että livekääntäjät saivat tilanteeseen järjestäjiltä hyvin kattavat ja yksityiskohtaiset ohjeet tekniikan käytöstä, mutta ohjeistukset vuorovaikutukseen ja käyttäytymiseen jätettiin hyvin avoimeksi ja kunkin livekääntäjän yksilöllisen harkinnan varaan. Vuorovaikutuksen määrä ja laatu vaihtelivatkin merkittävästi niin kääntäjien omien luonteiden, kuin myös messuyleisön ja päivystäjien aktiivisuuden mukaan. Kuitenkin kaikilla livekääntäjillä vaikutti olleen ainakin jonkinasteinen käsitys siitä, että heidän tehtävänä on keskittyä kääntämään ja käydä keskustelua yleisön kanssa lähinnä silloin, kun heitä itse lähestytään, eikä niinkään tarjota esimerkiksi lehtiä tai pysäytellä ihmisiä keskustelemaan liitosta yleisesti. Tätä kuvailtiin luontaiseksi roolijaoksi livekääntäjien ja päivystäjien välillä.

5.2 Minkälaista ammattikuvaa livekääntäjä esittää?

Tiivistäen voisi sanoa, että livekääntäjät pyrkivät välittämään asiantuntevaa ja asiallista mutta myös inhimillistä ammattikuvaa. Aineiston perusteella tässä vaikutti olevan jonkinlaista osittain harkittua mutta osittain tilanteessa luontaisesti syntyvää tasapainottelua. Kääntäjät toivat paikan päälle käännettäväksi autenttisia käännöstoimeksiantojaan ja puhuivat aidoista ammatin haasteista ja pyrkivät antamaan myös virheiden näkyä näytöllä työstämässään käänöksissä, joten siten he pyrkivät selvästi lisäämään yleisön aitoa ymmärrystä kääntäjän työstä. Jos tarkastelemme SKTL:n osastoa näyttämömetaforan kautta, livekääntäjien performatiivisuus oli varsin hillittyä ja he pyrkivät pääosin keskittymään omaan tekemiseensä ja keskustelemaan heidän luokseen tulleiden messuvieraiden kanssa eivätkä esiintymään näyttävästi ja houkuttelemaan yleisöä paikalle. He vaikuttivat pääosin pyrkimään olemaan omia itsejään, ja siten heidän sosiaalinen käyttäytymisensä ja aktiivisuutensa vaihteli luonnollisesti muun muassa heidän luontaisen ulospäinsuuntautuneisuutensa mukaan.

Tämä autenttisuus ei kuitenkaan ollut absoluuttista: vaikka he pyrkivät näyttämään aitoa kääntäjän työskentelyä, he olivat kaikki selkeästi siinä olettamuksessa, ettei heidän oleteta tuovan yleisön nähtäväksi täysin aitoa kääntäjän habitusta. Tämä välittyi erityisesti pukeutumisvalinnoissa ja affektiivisten ilmauksien säätelyssä. Kääntäjät jättivät kotiin tyypilliset rennot ja mahdollisesti epäsiistit työvaatteensa, kuten villasukat ja verryttelyhousut, ja pyrkivät hillitsemään esimerkiksi kiroilua tekstin turhauttavissa kohdissa. Kehonkieli oli myös varsin hillittyä. Heidän motiivinaan oli siis pikemminkin noudattaa normaaleja julkisen tilan sosiaalisia normeja ja tunnesääntöjä ja välittää kääntäjästä asiallisen, myönteisen ja kohteliaan ammattilaisen kuvaa eikä välttämättä antaa yleisön nähdä täysin sensuroimatonta kuvaa siitä, miten he käyttäytyisivät tavallisena työpäivänä. Lisäksi, vaikka he pyrkivät sallimaan myös kääntämisen näkymisen inhimillisenä prosessina, jossa virheiden teko on normaali työvaihe, heidän affekteissaan oli havaittavissa tähän liittyen ristiriitaa, sillä heitä ohjasi halu esiintyä myös asiantuntevina tekijöinä, joten välillä he hienovaraisesti manipuloivat omaa tekemistään välittääkseen myös tätä ammattikuvaa.

Tässä merkittävänä tekijänä lienee se, että livekääntämisen tradition tarkoitus on paitsi tehdä kääntäjää näkyväksi, myös lisätä kääntäjän arvostusta. Kääntäjän arvostus- ja näkyvyysaasteet esiintyivät myös merkittävinä teemoina niissä keskusteluissa, joita livekääntäjät kävivät messuvieraiden kanssa. Performatiivisuus olikin havaittavissa kaikista eniten juuri osastolla käytyjen keskustelujen kautta, niin tekstitason ilmiöiden kuin yleisten ammatista kertovien keskustelujen kautta, mutta myös esimerkiksi tekstilajien kautta: kääntäjät pyrkivät tuomaan esille kääntämisen monipuolisuutta ja kääntäjien asiantuntijuutta sekä kääntämisen ilosanomaa ja ammattiyllpeyttä pyrkimyksissään tehdä kääntäjää näkyväksi ja arvostetuksi ammattilaiseksi kirjallisuuden lukijoiden keskuudessa.

5.3 Pohdintaa

Tämän tutkimuksen suunnittelu oli mielenkiintoinen haaste, sillä tutkimuksen aihe oli ainutlaatuinen ja siten olin monella tapaa uuden äärellä. En itse ollut aiemmin ollut edes tavallisena messuvieraana todistamassa, miltä livekääntäminen näyttää, joten vaikka olin myös mukana järjestämässä osastoa, en voinut ennakoida kovinkaan vahvasti, mitä tilanteessa tulisi tapahtumaan tai miten livekääntäjät tulisivat vuoronsa aikana käyttäytymään. Tämä huomioiden uskon onnistuneeni hyvin tutkimustavoitteen saavuttamisessa.

Erityisen tyytyväinen olen valitsemini menetelmiin, sillä uskon havainnoin ja haastattelun olleen erinomainen yhdistelmä ja kerryttäneen monipuolista ja rikasta aineistoa, jonka avulla pääsin tarkastelemaan tilannetta sekä omasta että osallistujien näkökulmasta ja löytämään hedelmällisiä teemoja tulosten esittelyssä. Teoreettisissa lähtökohdissa olisi voinut olla parantamisen varaa, sillä selkeän ja empiirisen teoreettisen viitekehyksen sijasta tutkimusta ohjasi lähinnä muutaman ydinkäsitteen yhdistelmä, josta idea sai alkunsa ja johon nojasin tutkimuksessani vain kevyesti. Tässä näkyi myös se, ettei tapaustutkimukseni varsinaisesta aiheesta ollut juurikaan edeltävää kirjallisuutta. Toisaalta aineistolähtöisyys toi tulosten tulkintaan joustavuutta ja salli minun tarkastella tilannetta vapaasti ilman merkittäviä teoreettisen viitekehyksen rajoitteita. Asioimistulkkauksen ruumiillisuuden ja affektiivisuuden tutkimus kuitenkin tarjosi hyvät lähtökohdat havainnointisuunnitelmalle.

Tutkielman tieteellinen ja käytännöllinen merkitys näyttäytynee lähinnä siinä, että se toimii avauksena uudenlaisen performatiivisen kääntämisen tutkimukseen ja voi tarjota esimerkiksi lähtökohtia samankaltaisen tutkimuksen toteuttamiseen tai toisintamiseen sellaisenaan. Lisäksi se tarjoaa mielenkiintoista perustietoa siitä, minkälaista livekääntämistä Suomessa järjestetään, miltä se näyttää ja miten ammattikäntäjät käyttäytyvät pyrkiessään tekemään kääntäjää näkyväksi suurelle yleisölle. Se auttaa myös laaventamaan käsitystämme kääntäjistä ruumiillisina ja affektiivisina toimijoina ja tarkastelemaan sitä, miten heidän sosiaalisen ympäristönsä muovaaminen vaikuttaa käänösprosessiin.

Uskon, että tutkimuksen tuloksista voi olla hyötyä myös livekääntämistä järjestäville tahoille tulevaisuudessa, sillä se voi auttaa kiteyttämään tilaisuuden performatiivisia tavoitteita ja siten tarpeen tullen päivittämään myös livekääntäjien ohjeistusta. En kuitenkaan ota kantaa siihen, onko tarkempi ohjeistus tarpeellista; aineistoni perusteella on argumentoitavissa, että voi olla hyödyllistäkin pitää avoimena se, millaista käyttäytymistä ja habitusta kääntäjän oletetaan tuovan tilanteeseen, siten, että kukin livekääntäjä voi tulla tilanteeseen omanlaisenansa yksilönä ja välittää tilanteessa omaa luonnettaan ja toteuttaa omia tavoitteitaan.

Voisi olla hedelmällistä toteuttaa jatkotutkimus, jossa aineisto olisi laajempi: livekääntämistä järjestetään vuosittain myös Helsingin kirjamesseilla, joten olisi mielenkiintoista vertailla esimerkiksi eri tapahtumien eroja. Lisäksi olisi kiinnostavaa, jos livekääntämistä järjestettäisiin ja tutkittaisiin jossain muussa kontekstissa, esimerkiksi tapahtumassa, jossa se olisi ainoana tai pääasiallisena vetonaulana. Olisi myös mielenkiintoista nähdä toteutettavan teorialähtöisempi tutkimus livekääntämisestä, esimerkiksi tunneälyn luonteenpiirremallin näkökulmasta, ja

kerätä aineistoa, jonka avulla voidaan vertailla, miten livekääntäjän luonne ja tunneäly vaikuttavat hänen affektiiviseen pääomaansa ja tilanteen kokemiseen. Kiinnostavaa voisi olla myös tarkastella tarkemmin, miten käänöskokemuksen laajuus ja käänösuran pituus mahdollisesti vaikuttavat livekääntäjän kykyyn säännellä sekä omia että yleisön affektiivisia reaktioita. Mahdollinen jatkotutkimus voisi sisältää myös aineistoa, jota kerätään yleisöltä. Siten saisimme tietoa myös siitä, minkälainen ammattikuva heidän näkökulmastaan tilanteesta välittyy.

LÄHTEET

- Abdallah, Kristiina & Kaisa Koskinen 2010. Kääntäjien muuttuvat tilat. *Työelämän tutkimuspäivät 2009. Työn ja elämän laatu*. Työelämän tutkimuspäivien konferenssijulkaisuja 1/2010. Työelämän tutkimuskeskus. Yhteiskuntatutkimuksen instituutti. Tampere: Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8061-4>.
- Ahmed, Sara 2014. *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Alasuutari, Pertti 2011 [1993]. *Laadullinen tutkimus 2.0*, neljäs, uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Alkunen, Sirpa 2022. Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton puheenjohtaja. Haastattelu 9.12.2022.
- Asioimistulkin ammattisäännöstö 2013/2021.
https://www.sktl.fi/kaantaminen_ja_tulkkaus/tyokalupakki-ammattilaiselle-ja-asioimistulkinammattisaannosto21/. Laadittu 30.5.2013 ja päivitetty 1.1.2021. (19.3.2023.)
- Bourdieu, Pierre 1993. *The Field of Cultural Production : Essays on Art and Literature*. New York: Columbia University Press.
- Eskola, Jari & Juha Suoranta 2008 [1998]. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Gobo, Giampietro 2008. *Doing Ethnography*. Kääntänyt englanniksi Adrian Belton. Los Angeles: SAGE.
- Goffman, Erving 1959/1990. *The Presentation of Self in Everyday Life*. London: Penguin Books.
- Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme 2008. *Tutkimushaastattelu : Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hochschild, Arlie Russell 1979. Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure. *The American Journal of Sociology*, 85(3), 551–575. <https://doi.org/10.1086/227049>.
- Hubscher-Davidson, Séverine 2018. *Translation and Emotion : A Psychological Perspective*. Georgetown: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315720388>.
- Huttunen, Laura & Riikka Homanen 2017. Etnografinen haastattelu. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvoori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 131–152.
- Juutistenaho, Katja 2021. *Kääntäjä* 1/2021, 31.
https://www.sktl.fi/@Bin/9f61881330f66b03aaca1cafd98374de/1679433058/application/pdf/2656876/ka%CC%88a%CC%88nta%CC%88ja%CC%881_21_verkko.pdf. (23.3.2023.)
- Kirjafestarit s.d. Tapahtuman verkkosivut. <https://kirjafestarit.fi/>. (1.3.2023.)

- Koskinen, Kaisa 2014. Kääntäjän habitus fiktiivisten rakkaus- ja erokirjeiden valossa. Teoksessa Ritva Hartama-Heinonen, Marja Kivilehto, Minna Ruokonen & Leena Salmi (toim.), *MikaEL. Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu*. Electronic Proceedings of the KäTu Symposium on Translation and Interpreting Studies, Vol. 8.
- Koskinen, Kaisa 2018. Ruumiillinen ja affektiivinen pääoma asioimistulkin tunnetyössä. Teoksessa Kaisa Koskinen, Jaana Vuori & Anni-Kaisa Leminen (toim.), *Asioimistulkkaus: Monikielisen yhteiskunnan arkea*. Tampere: Vastapaino, 157–184.
- Koskinen, Kaisa 2020. *Translation and Affect : Essays on Sticky Affects and Translational Affective Labour*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Koskinen, Kaisa, Jaana Vuori & Anni-Kaisa Leminen (toim.) 2018. *Asioimistulkkaus: Monikielisen yhteiskunnan arkea*. Tampere: Vastapaino,
- Milonoff, Aleksi 2022. *Kääntäjä* 4/2022, 31.
<https://www.sktl.fi/@Bin/54d19ea6347464009dcb047b9a1ba9be/1679416795/application/pdf/3483275/ka%CC%88a%CC%88nta%CC%88ja%CC%88422%20%281%29.pdf>
(23.3.2023.)
- Monzó-Nebot, Esther 2021. A case study of unquiet translators: Relating legal translators' subservient and subversive habitus to socialization. *Target : International Journal of Translation Studies*, 33(2), 282–307. <https://doi.org/10.1075/target.21069.mon>.
- Paananen, Jenny 2018. Tulkki yleislääkärin vastaanotolla: tavoitteena potilaskeskeinen, sujuva ja empaattinen keskustelu. Teoksessa Kaisa Koskinen, Jaana Vuori & Anni-Kaisa Leminen (toim.), *Asioimistulkkaus: Monikielisen yhteiskunnan arkea*. Tampere: Vastapaino, 29–64.
- Parkinson, Brian 1996. Emotions are social. *The British Journal of Psychology*, 87(4), 663–683. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8295.1996.tb02615.x>.
- Perälä-Brunnsberg, Tellervo 2023. Turun kirjamessujen järjestäjä. Sähköposti 6.4.2023.
- Pippuri, Hanna 2021. Käännössopimus kirjallisuuden kääntäjän eettisenä ohjenuorana. Kirjallisuuden kääntäjän selviytymisopas. Julkaistu 25.2.2021.
<https://kirjallisuudenkaantajanselviytymisopas.com/kaannossopimus-kirjallisuuden-kaantajan-eettisena-ohjenuorana/>. (19.3.2023.)
- Podbereznyj, Riitta 2022. *Kääntäjä* 3/2022, 31.
https://www.sktl.fi/@Bin/acb7c569c8e4bf3660cdb26ecedbe5d6/1679432823/application/pdf/3346433/ka%CC%88a%CC%88nta%CC%88ja%CC%88322_verkkoon.pdf
(23.3.2023.)
- Poutanen, Kira 2021. *Kääntäjä* 3/2021, 16.
https://www.sktl.fi/@Bin/0cae8c3cc3ea6c4357fc09922c4b1f8b/1679432999/application/pdf/2839399/Ka%CC%88a%CC%88nta%CC%88ja%CC%88_3_21_verkko.pdf
(23.3.2023.)

- Rättilä, Tiina s.d. Kansalaisperformanssi. Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaali (verkkojulkaisu). Jyväskylän yliopisto – Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. <http://kans.jyu.fi/sanasto/sanat-kansio/kansalaisperformanssi>. (13.4.2023.)
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Anna Puusniekka 2006. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto (verkkojulkaisu). Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto (ylläpitäjä ja tuottaja). https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_4.html. (27.3.2023.)
- Sacks, Harvey 1984. On doing “being ordinary”. Teoksessa J. Maxwell Atkinson & John Heritage (toim.), *Structures of social action: Studies in conversation analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 413–429.
- Sela-Sheffy, Rakefet 2005. How to be a (recognized) translator: Rethinking habitus, norms, and the field of translation. *Target : International Journal of Translation Studies*, 17(1), 1–26. <https://doi.org/10.1075/target.17.1.02sel>.
- Simeoni, Daniel 1998. The Pivotal Satus of the Translator’s Habitus. *Target : International Journal of Translation Studies*, 10(1), 1–39.
- Sivill & Päckilä 2023. Helsingin kirjamesujen alkuvuosien järjestäjät. Sähköposti 29.3.2023.
- Sofy, Salar 2021. *Kääntäjä* 2/2021, 25. https://www.sktl.fi/@Bin/d0632303e90227d058a178fa716fa52d/1679433026/application/pdf/2772507/ka%CC%88a%CC%88nta%CC%88ja%CC%88_21_verkkoon.pdf. (23.3.2023.)
- STKL 2017. Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton jäseniä sitovat ammattieettiset säännöt. Hyväksytty yhdistyksen kokouksessa 25.11.2017. <https://www.sktl.fi/liitto/sktl-n-hallinto/eettiset-saannot/>. (21.4.2023.)
- Tieteen termipankki 12.4.2023: Nimitys:performatiivisuus. <https://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:performatiivisuus>. (13.4.2023.)
- Tieteen termipankki 13.4.2023: Semiotiikka:habitus. Tarkka osoite: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Semiotiikka:habitus>. (13.4.2023.)
- Tieteen termipankki 16.3.2023: Kirjallisuudentutkimus:affekti. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:affekti>. (16.3.2023.)
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*, uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Tuominen, Tiina 2022. *Kääntäjä* 2/2022, 28. https://www.sktl.fi/@Bin/7a6bc4d81b30f15fc61e347842456100/1679432851/application/pdf/3269982/ka%CC%88a%CC%88nta%CC%88ja%CC%88_22verkkoon.pdf. (23.3.2023.)
- Vainionperä, Kirsi 2021. *Kääntäjä* 4/2021, 25. https://www.sktl.fi/@Bin/809ba7b0312a6cca5b1d2d88a347fb7a/1679432968/application/pdf/2984077/Ka%CC%88a%CC%88nta%CC%88ja%CC%88_4_21%20verkkoon.pdf. (23.3.2023.)

- Venuti, Lawrence 1995. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203360064>.
- Wolf, Michaela 2017. A “Performative Turn” in Translation Studies? Reflections from a sociological perspective. *Transcultural* (Edmonton), 9(1), 27–44. <https://doi.org/10.21992/T90D1S>.

LIITTEET

Liite 1: Tutkimusesite

Tutkimuksen perustiedot

Tutkimuksen työnimi: Kääntäjän performatiivisuus ja habitus liveyleisön edessä
Tutkija ja taustaorganisaatio: Irena Kuntonen², Tampereen yliopisto

Tutkimuksen kuvaus

Tutkimus on pro gradu -tutkielma, jonka tutkija suorittaa osana Tampereen yliopiston opintojaan. Tutkimus on etnografinen tapaustutkimus Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton esittelypisteestä Tampereen Kirjafestareilla 3.–4.12.2022, ja siinä tutkitaan kääntämisen performatiivisuutta ja kääntäjän habitusta, ruumiillisuutta ja affektiivisuutta tilanteessa, jossa käännetään liveyleisön edessä. Tavoitteena on hankkia tietoa siitä, miten liveyleisön läsnäolo ja mahdollinen vuorovaikutus sen kanssa vaikuttaa kääntäjän toimintaan, ruumiillisuuteen ja tunteisiin tilassa, jossa kääntämisen konteksti poikkeaa kirjallisuuden kääntäjän tavanomaisesta työympäristöstä. Tutkimukseen osallistuu 1–5 kääntäjää.

Vapaaehtoisuus ja henkilötietojen käsittely

Tähän tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen, keskeyttää osallistumisen tai peruuttaa jo antamasi suostumuksen syytä ilmoittamatta milloin tahansa tutkimuksen aikana. Tästä ei aiheudu sinulle kielteisiä seurauksia.

Henkilötietojen käsittelyperusteena on suostumus. Peruuttaessasi suostumuksesi henkilötietojesi käsittelyyn, sinusta siihen mennessä kerättyjä henkilötietoja, näytteitä ja muita tietoja ei voida käsitellä osana tutkimusta, vaan ne hävitetään, mikäli niiden poistaminen aineistosta on mahdollista. Henkilötietojen käsittely kuvataan tarkemmin erillisessä tietosuojaselosteessa.

Tutkimuksen kulku

Tutkimuksen aineisto kerätään havainnoimalla ja haastattelemalla tutkittavia henkilöitä eli tapahtuman livekääntäjiä. Tutkija on läsnä tapahtumassa ja kokoaa osan aineistosta tekemällä havaintoja livekääntäjistä kenttäpäiväkirjaansa. Havaintoja tehdään erilaisista kääntäjien habitukseen, kehonkieleen, vuorovaikutukseen ja tilankäyttöön liittyvistä aspekteista. Osa aineistosta kerätään tutkimushaastatteluissa kääntäjien kanssa myöhemmin ajankohtina. Haastattelu voidaan suorittaa joko kasvokkain tai etäyhteydellä, ja se tallennetaan ja litteroidaan aineistoa varten. Lisäksi tutkija saattaa ottaa tilaisuudesta valokuvia tai videomateriaalia.

Tutkimustulokset ja tunnistettavuus

Tutkimustulokset voidaan tutkittavien toiveiden mukaan raportoida joko nimillä tai ilman. Mikäli yksikin tutkittavista toivoo nimeettömyyttä, kaikista tutkittavista raportoidaan ilman nimiä sekä suoria tai vahvoja epäsuoria tunnisteita. Kohdejoukon pienen koon ja tapaustutkimuksen luonteen vuoksi täyttä tunnistamattomuutta ei kuitenkaan voida taata.

Hväksytty pro gradu -tutkielma julkaistaan Tampereen yliopiston avoimessa julkaisuarkistossa <https://trepo.tuni.fi>.

² Tutkijan nimi on muuttunut tutkimuksen toteutuksen aikana.

Liite 2: Suostumuslomake

SUOSTUMUS OSALLISTUA TIETEELLISEEN TUTKIMUKSEEN

Pro gradu -tutkielman työnimi: Kääntäjän performatiivisuus ja habitus liveyleisön edessä

Olen ymmärtänyt, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja voin milloin tahansa syytä kertomatta keskeyttää osallistumiseni tutkimukseen tai peruuttaa antamani suostumuksen. Keskeyttämisestä ei aiheudu minulle kielteisiä seuraamuksia. Keskeyttämiseen asti minusta kerättyjä tutkimusaineistoja voidaan edelleen hyödyntää tutkimuksessa.

Olen saanut tutkimustiedotteen sekä tietosuojailmoituksen, ja minulla on ollut mahdollisuus esittää tutkijalle tarkentavia kysymyksiä, joten olen saanut riittävät tiedot tutkimuksesta ja henkilötietojeni käsittelystä.

Antamalla suostumukseni osallistua tähän tutkimukseen tutkittavana hyväksyn,

- että minulta kerätään tietoa tiedotteessa kuvattuun tutkimukseen ja
- että minulta kerättyjä henkilötietoja kerätään, käytetään ja käsitellään tietosuojailmoituksessa kuvatun mukaisesti.

Tarkempi erittely, mihin tutkittavan suostumusta pyydetään:

Lisäksi antamalla suostumukseni osallistua tähän tutkimukseen tutkittavana:

Suostun siihen, että nimeni voidaan julkaista julkaisujen ja tutkimusaineistojen yhteydessä.
Kyllä Ei

Suostun siihen, että minusta voidaan ottaa valokuvia/videota tutkimustarkoitusta varten. Niitä ei käytetä tutkimustuloksissa tai julkaisuissa.
Kyllä Ei

Suostun siihen, että haastattelutilanteeni äänitetään. Äänitettä ei julkaista.
Kyllä Ei

Olen ymmärtänyt saamani tiedot, olen harkinnut edellä mainittuja kohtia ja olen päättänyt, että haluan osallistua tutkimukseen tai niihin osioihin, joihin olen merkinnyt ”kyllä”.
Kyllä Ei

Vahvistus:

Tutkimukseen osallistuvan allekirjoitus, nimenselvennys ja päivämäärä

Paperista tai taltioitua suostumusta säilytetään tietoturvasääntöjen mukaisesti, kuten muutakin henkilötietoa.

ENGLISH SUMMARY

A VISIBLE TRANSLATOR

Introduction

The translator's visibility has been a prevalent topic in translation studies for several decades now. In his seminal work, Venuti (1995) discussed the translator's invisibility, after which foreignising translation strategies have been one of the prominently discussed methods to make translators' work more visible. These days, the translator's visibility is discussed in other contexts, such as the translator's name in book covers or reviews. However, in all these contexts, the discussion remains mainly on a textual level – what if the translator was literally visible, a feeling and bodily person, whose work can be seen right in front of our eyes?

This scenario was rendered possible by the Finnish Association of Translators and Interpreters (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto, SKTL). They have been participating in Finnish book fairs and organising live translation there since 2001, when Helsinki Book Fair was first held. In live translation, translators perform their work at the SKTL stand, and their work is projected on a large screen, so that the book fair visitors have a unique opportunity to witness what the work of a literary translator looks like. Live translation arrived in Tampere in 2021, when the local book fair (Kirjafestarit) was first held. In 2022, it was held at Tampere Hall from 3 to 4 December. The event weekend celebrated Finnish literature with various programmes, and SKTL was one of around a hundred exhibitors. The exhibition stand was organised by the local SKTL branch. The stand also had volunteers, whose task it was to attract the audience's attention and share information on the association, whereas the live translators were primarily expected to translate and respond to questions about their own work.

The inspiration for the research topic came from Kaisa Koskinen's work *Translation and Affect: Essays on Sticky Affects and Translational Affective Labour* (2020), in which she describes public service interpreting as a bodily and performative performance and compares it to translation, which is comparatively bodiless. As I was part of the working group that organised the SKTL stand at the book fair, I became intrigued about the opportunity to research an event

that deviates from this characterisation and in which the translation performance occurs in front of a live audience and becomes more bodily than usual.

This thesis is an ethnographic case study on the live translation event, in which I researched the manners in which the audience's presence might affect the translator's body, affects, and motives and how the audience might render the translation more performative. I approach the subject from the framework of the concepts of performativity, habitus, affectivity, and embodiment, with the objective to provide an overview on what a live translation event looks like, what it feels like to a translator, and what kinds of affective and bodily choices they make in order to present a certain image of a professional translator to the audience.

My research questions are as follows:

1. What is a live translation event like?
2. What kind of a professional image do the live translators convey and in what affective and bodily manners?

Theoretical framework

Four key concepts form the theoretical framework for my thesis: 1) performativity, 2) habitus, 3) affectivity, and 4) embodiment. All four are versatile and intertwining concepts, which I will briefly introduce next.

Performativity

Performativity and performance have been discussed in linguistics and translation studies to an extent, but the focus has largely been on the language (see e.g., Wolf, 2017). In my research, the focus is on performativity as a part of our social action: in how we perform our everyday roles (see Goffman, 1959/1990) in social interaction with different conscious and unconscious acts. For example, nationalities and genders are roles we perform and construct performatively with, for example, the repetition of certain gestures, movements, and clothing choices (Rättilä, s.d.; see also Butler, 1990).

Professions are also performed. Koskinen (2020: 98) compares interpreting performance to performing gender and characterises it as “performance as doing being”. “Doing being” was

coined by Harvey Sacks (1984), who discussed the phenomenon of “doing being ordinary”: people are not so much intrinsically ordinary but perform ordinariness like a work task. Thus, having a role – professional or otherwise – means the active doing being of that role (ibid., 415). Nearly all of us have the task of being professionally ordinary (ibid., 415). Performing any role presupposes an audience to witness the performance, and different types of performances are also expected from professional translators and interpreters (Koskinen, 2020: 97–98).

Habitus

Habitus is a concept developed by sociologist Pierre Bourdieu, and it means the internalised dispositions and norms and attitudes and behaviour patterns that we have collected through individual experiences and social interaction (Tieteen termipankki, 13.4.2023; see also Bourdieu, 1993). A translator’s habitus then entails the socially formed thought patterns, modes of action, appearances, body language, attitudes, and other mental, physical, and social dispositions that the translator has adapted over the course of their professional growth, socialisation, and education. As Koskinen (2018) remarks, habitus is also closely connected to affectivity, embodiment, and performativity. A translator simulates their professional habitus in different affective and bodily manners, and by following norms they accumulate affective and bodily capital and perform their profession credibly.

Affectivity and embodiment

The study of affect means the study of feelings or emotions and related phenomena. The study of affectivity in translation combines translation studies with affective sciences, and it can be researched from a myriad perspectives: for example, how a translation manages to convey the source text’s affective elements; how readers from different cultures react to them; or what kinds of affective reactions the work evokes in the translator (Hubscher-Davidson, 2018: 1–2). Research into translators’ affects holds plenty of potential. According to Koskinen (2020: x), it is important to understand the affective side of translation in order to understand translation in general. The study of affects is also important from a practical perspective, as they are a crucial part of translators’ decision-making and problem-solving (Hubscher-Davidson, 2018: 3).

A translator and translation have a two-way affective relationship, as the translation can evoke varied emotions in the translator, whose emotions can also influence the translation product. These affective reactions can differ considerably in accordance with individual differences (Hubscher-Davidson, 2018: 127). Translation experience and education can also be linked to

emotion regulation skills (*ibid.*). One typical emotion regulation strategy is suppression, which is a cognitively, affectively, and socially stressful strategy, in comparison to reappraisal, in which the individual reframes the situation cognitively (*ibid.*, 123). Individuals are also expected to regulate their emotions to suit the social context, based on social norms and feeling rules (Hochschild, 1979). Emotion regulation is a form of affective labour that is expected increasingly from people in the working life. Even though some feeling rules are nearly universal, they are also often dependent on the community: a certain social group may entail its own affective expectations (*ibid.*, 566). Following these feeling rules is also performative: we express emotions in order to fit into our everyday roles (see Goffman, 1959/1990; Koskinen, 2020: 30). Professional groups are one type of a social group in which an individual often needs to adhere to the expectations, even stereotypes, associated with the profession (Koskinen, 2020: 31). These include the profession's shared emotions and attitudes, i.e., the *habitus*.

Affects are, then, often social (see Parkinson, 1996), as well as political (Ahmed, 2014). Affects as a phenomenon are rather more cultural, institutional, and interpersonal than private and intrapersonal (Parkinson, 1996: 663). For this reason, it is important to consider affects in a case study like this, which centres around a social and cultural meeting place. In a live translation situation, the translator's inner world is affected not only by the source text and the translation process, but also by being in an untypical social environment and under observation, which can require particular affective capital, such as the ability to process the performativity of the situation.

Although the relation between the body and affect is difficult to define, they are inherently linked, as affects are also experienced bodily (Koskinen, 2020: 21). In a prototypical interpreting situation, an interpreter's body is present and plays an important role in the performance (*ibid.*, 99). By comparison, translation is more bodiless, as "the translator's body is typically outside the visual, aural and haptic reach of the user of the translation" (*ibid.*, 100). However, even prototypical translation is still an embodied activity, as it is performed by a translator whose body is present during the translation work and whose body is affected by it (*ibid.*, 23). For instance, a translator can work on a text with a heavy subject, which evokes physical tension and nausea in them. In this example, the body and the affects are inseparable.

Interpreting and translation are connected to different affective and bodily expectations. Both translators and interpreters face certain expectations of neutrality that are expected to manifest in their professional conduct and performance, but in slightly different ways (see Koskinen,

2020: 33). For translators, the neutrality is expected to be conveyed on a textual level, whereas an interpreter's professional "mask" of neutrality is more embodied and consists of the outer habitus (ibid., 38). However, translators also face a different type of affective expectation: love for the work, the author, and the source text (ibid., 34–35). Koskinen describes this notion of a love affair between the translator and the author that results in a faithful translation as a "sticky" affect, i.e., a particularly influential affect (ibid.). In practice, it does not always hold true. On the other hand, "love for translation" has been observed in the habitus of at least some literary translators (Sela-Sheffy, 2005). New affects have also appeared in the field as a result of the changing landscape of the industry (Koskinen, 2020: 39).

Methods and data

This study is an ethnographical case study, in which I combined observation and research interviews in the data collection and analysed the data with qualitative content analysis. The observation method allows the collection of information to verify whether people really act as they say (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006). I observed four live translators, who worked 1–2-hour shifts at the book fair, had very different-length careers, and translated four different genres: a comic, a handicraft instructional book, a detective novel, and a documentary-type book. I sat next to them and wrote my observations into my field notes. The focus of my observations was particularly on different elements of interaction and embodiment in the translators' behaviour. I paid particular attention to the manners in which the behaviour potentially differed between situations in which they interacted with the public and ones in which it was quiet at the stand. I observed, among other things, their facial expressions, gestures, posture, speech, and the use of the space, technology, and objects.

I also conducted interviews individually with each participant. The interviews were semi-structured and offered insight into the live translators' affects and motives. For instance, I asked what motivated them in the event, what it felt like, what expectations they had, and what goals they had to convey a certain image of the translation profession. Three of the interviews were conducted live, one on the Zoom video service. All interviews were transcribed and lightly edited. The data then comprised the interview transcriptions and the field notes. I used qualitative content analysis to analyse the data. The goal of content analysis is to provide a clear verbal description of the studied phenomenon (Tuomi & Sarajärvi, 2018: 103–122). I coded the data with highlighting colours in my word-processing program to facilitate the analysis.

Key findings

What did the live translation feel like?

As the chairperson of SKTL, Sirpa Alkunen, stated, making the translator visible is the association's perpetual campaign (Alkunen 2022). The original organisers of live translation at Helsinki Book Fair, Kaijamari Sivill and Markku Päckilä, confirmed that this was the original motive: to make the translator more visible and to expand the public's impression of translators as important actors in literature (Sivill & Päckilä 2023). This motive was also apparent in my data. Even though the live translators' behaviour at the stand differed in various ways, they were all motivated by a sense of duty and a will to help toward the association and the translation industry at large. They wanted to do their own part to increase the audience's understanding of a literary translator's work.

Some level of nervousness at the beginning of their shifts appears to have been common for all live translators, but most of them described it to be low. All of them also found the experience to be mainly positive. A long translation career appears to have been a mitigating factor in the feelings of nervousness and to have accumulated affective capital that helped experienced translators to manage the situation. As Hubscher-Davidson (2018: 12) notes, professional translation experience correlates with emotion regulation skills. Translator 2 and Translator 3 had rather long careers and they had either interpreting or public performance experience, and both had been live translators before, so this helped them, to some extent, to adopt a relaxed attitude toward the event. Translator 4 said that the nervousness emerged after they heard the names of the other live translators: the others' longer careers made them doubt whether they were in the right place. However, they clearly tried to consciously regulate this feeling and reported having been able to push these thoughts aside during their shift.

Some translators, namely Translator 1 and Translator 2, also appeared to have reached a good flow in the situation. Translator 2 worked at a rapid pace over the course of their shift, and Translator 1 said that once they got used to being on display, they were able to focus well on the work. All of them described the situation primarily in positive words. They considered the situation to be rather fun and/or natural. Translator 1 described realising that the audience probably did not view their work judgementally and probably also understood that the situation would be slightly scary for anyone, and Translator 4 remarked that the audience did not really follow their performance that closely: there were not many visitors at the stand at once, and

many people merely walked by and probably did not even understand what was happening at the stand. More of the live translators' time was spent on discussions than actual translation work in front of spectators.

Translator 2 was the only one who chose their source text based on the surrounding context. They found comic translation a pleasant and cognitively relaxing task and knew, based on their earlier live translation experience, that it would be beneficial to choose a text that is easy to translate in the situation. The choice appeared to impact their productivity as well. If they had chosen a text with a heavy topic, it would probably have required more affective and cognitive resources and changed the performative nature of the situation. Instead of a happy interactive situation, it might have become either a display of sad emotions or led to the suppression of these emotions. Emotion regulation skills are an important part of translators' affective capital to alleviate the stress of the work (Hubscher-Davidson, 2018: 122–124). Suppression is a cognitively and affectively strenuous emotion regulation strategy (*ibid.*). Hence, by choosing a source text that was less affectively stressful, Translator 2 reduced the need for emotion regulation in the situation and was able to define its affective and performative nature: they were able to frame their own shift as a relaxed and positive display of “the joy of translation.” All live translators appeared to, more or less effectively, use the reappraisal strategy (see Hubscher-Davidson, 2018) to regulate the feelings of nervousness and self-doubt, resulting in a positive experience of the event.

What did the live translation look like?

All live translators described having aimed to dress in smart everyday clothes that would be appropriate for a public event. They appeared to largely follow their own personal styles and dress comfortably but neatly. Their interview responses conveyed a desire to avoid a stereotypical habitus of a translator who works from home, who might dress in “old rags,” woollen socks or pyjamas. They wanted to convey a smart representation. Indeed, they did not appear to have a desire to bring an authentic outer habitus to the performative situation, but to display their profession in a more subdued and appropriate light. This also demonstrates the sense of duty toward the industry.

All of them had a rather calm and neutral appearance most of time, even looking serious when it was quiet at the stand and they focused on their work. Even so, negative affects were expressed very little, if at all. In fact, all live translators said that they aimed to behave in a more

subdued manner than during a normal workday: for example, they avoided swearing and other outbursts of frustration. In other words, the translators had a fairly strict standard for their own conduct and for what kind of performance was appropriate at the event. Translator 4 described a wish to convey “the best version of themselves” and was actually the most concerned about the outer representation of the stand and the activities there.

The behaviour of all live translators could be described as friendly and polite. In interactions with the audience members, they smiled and sometimes laughed and listened patiently to their long, winding speeches. So, despite the calmness and occasional seriousness, they also expressed friendliness and other positive emotions and welcomed the discussions with the audience members who approached them.

How did the live translators perform their profession?

As I described above, the live translators aimed to convey a more proper and subdued version of themselves and their work in the live situation. For instance, they regulated their affective reactions. Social norms and feeling rules determine how we are expected to conduct ourselves and what affects we are expected to express in public situations (Hochschild, 1979). According to Koskinen (2020: 35), translators also prefer to vent their feelings toward translation challenges or source texts among colleagues, whereas in public discussions they do not express their negative emotions as openly. My observations support these reflections: the live translators adhered to the feeling rules of normal public situations instead of the habits of their normal, more isolated workdays, and regulated their affective expressions in front of the audience that consisted of laypeople.

The amount of interaction differed between different live translators, according to different factors, such as the size of the crowd in the hall, the time slot, the initiative of the SKTL volunteers at the stand, as well as the translators’ personal temperaments and initiative. Translator 2 and Translator 4 had the largest number of discussions with the exhibition visitors. The nature of their discussions also varied; for example, Translator 2 focused more on presenting the text-level curiosities and challenges of comic translation, whereas Translator 4 discussed the translation industry more on a general level. Nonetheless, certain themes emerged in the behaviour and interactions of all live translators: translators’ visibility and appreciation, the diversity of translation work and unexpected translation problems, translators’ expertise, and translation as a process that includes making mistakes.

Their interview responses demonstrated a willingness to present translation as an authentic process, in which even experienced translators make mistakes and need to return to the text to fix them, and how first drafts are not generally perfect. Translator 3 described adopting an attitude that the audience is allowed to see them making mistakes and backtracking. Translator 1 experienced a change in their attitude during their shift: initially, they were more concerned about conveying an image that they knew what they were doing, but then realised that that is not an authentic picture of the translation process. However, this attitude contrasted with the live translators' simultaneous willingness to convey an impression of themselves as competent professionals. Translator 1 had a higher threshold to use the tools that they would normally use more readily, Translator 3 aimed to stop to correct their mistakes at regular intervals to avoid sharing low-quality text for long periods of time, and Translator 1 both described and visibly demonstrated a desire to convey an impression of themselves as an efficient and fluent translator. In short, the translators appeared to engage in a balancing act between conveying an image of an authentic and human translator and an efficient, competent professional. Regardless of their specific methods, the principal motive was clearly the same for all: to be visible and to remind the audience of translators' existence and value.

Conclusion

This thesis has aimed to construct an overview of a live translation event and investigate the professional image that the live translators have aimed to convey. As this was a small case study, the results cannot be generalised to all potential live translation events, but it can provide a general overview of this particular event. In summary, the concept is to make translators more visible and to demonstrate to the general public and literature readers what their work looks like. To achieve this, the translators work on their texts live in front of the audience on a large screen. Back at the beginning of the 21st century at Helsinki Book Fair, the translator was even more at the centre of the exhibition stand, which was actually decorated to look like a translator's office. This aspect has diminished over the years, but live translators are still the star attraction, and they translate diverse genres: they are not exclusively literary translators, but most of the genres fall under the umbrella of the translation of literature.

The nature of the event is inherently performative: it differs from the translators' normal working environment, and the objective is to attract the audience's interest and to convey a certain professional image in order to make them more aware of translators and to make them

value their work more. The translators emerge from their private offices and work in public, surrounded by different people and within their visual and aural reach. Normally translators' work is visible to readers nearly solely through texts, i.e., the translation products, but here it is visible to them as a process, and the translators themselves are visible too, as bodily and affective individuals, resulting in a space that resembles a stage, in which the translators display their work partly authentically, partly in a modified manner. In it, the audience can get a glimpse into a translator's office, after a fashion, but both the surrounding physical space and the translator's bodily and affective appearance and conduct differ from a prototypical translation context in a manner that makes the conveyed image authentic only to a limited extent.

The live translators aimed to convey both a competent and proper and an authentic and human image, resulting in a balancing act. The translators worked on real work projects and discussed real challenges of the industry and also strived to let mistakes show on the screen, so it was evident that they did aim to increase the public's understanding of real translation work. They appeared to largely aim to be themselves, and hence, their social conduct and activity varied naturally based on different factors, such as their own extrovertedness.

Even so, this authenticity was not absolute: even though they aimed to showcase translators' real work, they clearly all had the impression that they were not expected to bring a completely true translator's habitus into the situation. This was demonstrated particularly in their clothing choices and in the regulation of affective expressions. Their body language was also rather subdued. Their motivation was not so much to allow the audience to witness an uncensored image of how a translator would act during a typical workday, but to adhere to general social norms and feeling rules of a public place. Additionally, even though they aimed to allow the authentic and human side of their work, including mistakes, to be visible, there was some conflict between this goal and the goal to be seen as competent professionals, so sometimes they subtly manipulated their actions in order to reconcile these two goals in their performance.

A significant factor behind this is probably the motive to make translators not only visible, but to increase the public's appreciation toward them. The appreciation and visibility challenges were also present as significant themes in the discussions that the live translators had with the audience. Indeed, the performativity of the situation was most observable in these discussions. The translators aimed to showcase the diverse nature of translation work and translators' expertise as well as the joy of translation and professional pride in their attempts to make translators visible and valued professionals in the readers' minds.

This study was an interesting challenge, as the subject was unique and live translation was new to me personally as well. With this in mind, I believe that I succeeded well in reaching my research goal. I am especially content with my chosen methods, and I believe that observation and interviews were an ideal combination that resulted in rich data that allowed me to study the situation from both the participants' perspective and my own and to discover fruitful themes. The theoretical basis was perhaps the weakest point in the study, as in place of a clear, empirical framework, the research was guided more by a combination of a few key concepts that served as the conception of the idea. On the other hand, the data-driven approach provided flexibility to the research and allowed me to investigate the event freely without significant limitations by any theoretical framework.

The academic and practical significance of this study is primarily that it serves as a first step into the research of a new kind of performative translation and as such, can provide a starting point for new, similar theses. It also provides interesting basic information on the live translation that has been organised in Finland for over twenty years now. It could be fruitful to conduct follow-up research with more extensive data, including live translation at Helsinki Book Fair. The research could also be more theory-driven; for example, it could employ a trait emotional intelligence model to investigate how the translators' personality traits and emotional intelligence affect their affective capital and experience of the situation. A follow-up study could also collect data from the audience. In that way, we could gain insight into what kind of a professional image is conveyed in the situation from their perspective.